

2^{-ik} Negyed.

Április, Május, Június.

1827.

Andreasz fecit

BACINSZKY ANDRÁS,
GÖRÖC EGYYESÜLT SZERTARTÁSÚ
MUNKÁCSI LEGELSŐ PÜSPÖK
SZ. PÉTER ÉS PÁL TAPOLCZAI APÁTUS,
Ő CS. KIR. FELSÉGE VALÓS TITKOS TANÁCSOSSA
SZÜLETETT 1729^{ÉSZ} MHT 1809^{ÉSZ} NOV. 19^{ÉSZ}.

A Bécsi Könyvtári Intézetből.

Felső Magyar-Országi

NEMZETI

FOLYÓÍRÁS.

1827.

Czuczor G.

Opto tibi vultem multa et preclara minantia. Hor.

HARMADIK ESZTENDEI FOLYAMAT. — 2-ik NEGYED.
APRILISZ, MÁJUSZ, JÚNIUSZ.

A Felsőes Kőr. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁRÓS BETŪVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

BACSINSZKY ANDRÁS,

Munkácsi Megyés Püspök.

BACSINSZKY ANDRÁS, Ung-Vármegyei fi, 's Bacsinszky Tódor, Benyátinán lakott Pap' fia vala. Született 1729-ben. Gallicziából Bacsina helységből szakada, valódi Nemes Nemzetsége, a' mint az alább nevezendő Írók bizonyítják. De ezt Bacsinszkyre nézve, feszegetni, mutogatni, anoyt tenni, mint az Anya-földet, mellyben gyémánt terem, dicsérni. Elég a' fény, melly érdemeiből kisugárzik.

Alsóbb Oskólaít Ungváron, a' felsőbbeket Nagy-szombatba végzé. Szép esze, jó erkölce a' fiatalnak szembe-tűnt, 's maga is még, bár Tanítvány, már Gróf Majláth Úriak mellé, magános Tamitónak választatott, és Jesuita Tamitónak különös kedvezésekből, hogy még a' Clerikából kiszabadúlta előtt misézhesen, 's könyveket szerezni módja lehessen; harmad évi Theologus léttére Papnak felszenteltetett. Oskolai pályáját végezvén, már mint felszenteltetett Pap, Dorogra, a' Munkácsi Megye' első Parochiájába Káplánnak, kevés idő múlva ugyan oda Parochusnak 's eggyeser' mind Fő-Esperestnek rendeltetik, hol 12 éveket eltöltvén, először Munkácson Kanonoki, csak hamar Generális-Vicáriusi, osztán Megyés Püspöki Méltóságra emelé az érdemet felfogott ritka szerencse, 's a' nagyra termett, 3 évek alatt hagdosa csak e' fő polczra.

Püspöknek Bécsben szenteltetett-fel az Üdvari Kápolnába XIV-ik Kelemen Római Pápától kiadott erősítés után *) 1773-ban, 44 esztendő korában, belső titkos Tanácsosnak kinevezetett 1777-ben, mint Püspök és belső Tanácsos számlált 37 éveket, élte 80-ig terjedé. — Bacsinszky alig középszerig magas testében nagy lélek lakott, 's nagy dolgok' megfogására született, elméjének a' sasi éles szem, 's hirtelen keresztül nézés igazán megfelelt, egész ábrázata méltóságot mutatott, Nemzete, 's Megyéje előtt emlékezetbe fog maradni örökre. Nagy karakterét megismérhetni tülstént könyv-búvári természetéből. A' Püspökség' Könyv-tárja körül-belől 7000. darabokból állott akkor, köztök kevés van, mellyet nem Bacsinszky vett volna, többnyire tulajdon pénzén, mellyet pedig nem olvasott volna, talán egy sincs. Minden darabban láthatni keze-vonását, vagy valami jelsz. érzeményt, (sententia) röviden írt-fel homloka felé a' könyvnek egész foglalatja felől, vagy jegyzeteket tett reá, vagy érdemesebb helyei alatt vonásokat csinált. **) Szerette ugyan a' Tudományokat, hogy virágozzanak, kész volt nagy áldozatokat tenni, kész utolsó fil-lérjét is a' Tanítókra, Tanúlókra 's az Oskolákra költeni; de nem felejtkezett-el a' körülte lévő-tárgyokról; mint a' csillag vizsgálatba merült Rudolph Császár' idejében Tychó, az Országba rohant pusztító Törökkel sem gondolván semmit. Tizenhárom Vármegyére terjedt 700000 lelkéből 's 740 Paróchiákból állott Megyéjének boldogságát úgy munkálódá, mintha csak egyedül annak élt volna, mintha semmi más foglalatosságai nem lettek, 's egyéb terhek vállain nem feküdtek volna.

Ó alatta a' Munkácsi Püspökség 's Káptalan, a' Római Szertartásúakkal egyenlő méltóságra, 's jussokkal bírásra emeltetett, bár Kisebbsé jövedelemmel, de elegendővel, felszabadulván az Egri Püspöknek hódolástól, megnyerte azt is, hogy annak, ki Püspökségre menendő, ne kellessen szükségesképpen Basilius Rendéből való Szerzetesnek lenni. Ó alatta a' Püspöki Szék, Munkác-ról Ungvárra, alkalmasabb helyre tétetett által, a' Jesuiták' Klostromát Püspöki lak-helynek, a' Klostromhoz mellékelt Templomot Székes-Templomnak, Revendék Papság Házának 's Oskolájának a' Várat adá által a' Felső, mind a' hármát a' hozzá tartozott jószágokkal, de új czélokra alkalmaztatva, belső bútorokkal ékesen felkészítve Bacsinszky nyerte a' 10, 's 12 ezer forint jövedelmű Topolczai Apátságot, 's érdemének

*) Püspöki életségével ú. m. szerezte: pásztorvát, amely-létezen függő dőlga kertentel, gyűrővel, 's ezeken kívül Ösrög Szertartásos képpent, mi Templomba szükséges vala, mind azal Felsőes Asszonyból magból ajándékosított-meg.

**) Est a' Könyv-tár Gotalg Ignác, Kassai Professor a' nevostes Könyv-tárk könyv számlála Kékeseség-Hirdetijében. — Péterffy Nagy László pedig így szól felőle: Optandum foret, ut pro nova literario Patriae emulsiione, Nationis Hungaricae honore; et Ceteri Graeco-Catholici docere; Bibliotheca haec Episcopali Monasteriensi, Ungvarinae opportunitati me ad nova publica Libraria collocata loco, ad exemplum Agrinensis, Colocensis etc. Bibliothecarum Ecclesiarum proximae in publicum promoveretur, inauguraretur, aperiretur: Quo celebratissimi Bacsinszkyani somnia gloria-immortalis, hoc etiam praegrandi merito, illustratio et cumulatio, apud gratam personam posteritatem.

bón jutalmával éleak az utóbbi Püspökök is; Ő hivatott először Ország-gyűlésre is 1789-ben, 's hogy jelenléte kellemes és szerencsés vala, megietszik azon segedelemből, melyet a' nagy lelkű Rendek eszközének ki az ő Megyéjebeli Papok özegegyei, 's árvái' számokra, melyért áldják most is hamvait a' holdogult Püspöknek, a' fundált segedelembe részesülő szegényék. Kiterjedt a' Királyi kegyesség az ő érdeméért nem-csak az Ungvári Lyceum négy Professoraira és 102 Nevendék Papokra, de a' Megye' keblébe némelly kis Oskolákra is, melyek mind örökösen jövedelmesítve állhattak-fel.

Isten utáo Istennek földi képviselője a' Király' után Bacsinzskynak köszönheti a' Munkácsi Püspökség e' szép áldásokat, az ő szép 's nagy lelkének köszönheti Megyéje 37 évek alatt virágzását. Az Ekklesiái törvényekhez, melyek szerint igazgatott, oly szorosan fágaskodott, hogy sokszor keménynek 's durva erkölcsűnek mondhatta volna talám őt' az ember, ha szelid barátságos szívét, 's azoknak, kikkel bánnia kellett, neveletlenségeket nem ismerte volna. Gyönyörködve lehetett szemlélni, mikép' eleveníté az egész Megyének, mint erkölcsi testnek minden részeit, mikép' tartá kellemes egygyezésbe (Harmonia) Bacsinzsky lelke; úgyhogy a' főtonus (vezér-hang), melly a' két Udvartól (a' Rómaiit értem egygyiken) akár vallásos, akár polgári csendességére adódott a' Clerusnak és Népnak, soha el nem tévesztett; oly szerencsés közben-járó vala Bacsinzsky, 's ezért meg is dicsérte a' Király. *)

Valamint ama' Lessing regés Prometheusa új embert akarván alkotni, több Istenektől kéregetett 's nyert is ajándékokat mive' tökéletesítésére; így nyert Bacsinzsky is a' 4. Uralkodóktól, kik alatt élt, alkotandó embere, a' Munkácsi Megye' számára drága kegyelmeket, Thereziától a' valódi Püspökség' életét, Jósseftől bátorságosítását, Leopoldtól az árváknak, Ferencztől a' Parochusoknak számokra segedelmet; vajha még az úgy nevezett Regulatiót is kinyerhette volna!

Bacsinzsky erkölcsi ábrázatja fő vonási-közzűt egy az, hogy ő egyedül másoknak élt: „De omnibus bene méritus, praeterquam de se ipso“, így szólt egyik Panegyristója, akkor, mikor már igazat kellett mondani. Ő a' köz-jót, Vallást, Hazát, Megyét nézte először, magát pedig csak azután, ha ezektől jutott egy kis mód és idő. „Élni halni kell a' köz-jónak“ ezt pengetik szójakon az emberek, kivált a' hivatalt viselők, de fájdalom! többnyire csak beszélnek, Bacsinzsky pedig cselekedett, 's ez igasságnak szép pecsétje halotti környűlménye. Mások ugyan is, kik illy gazdag jövedelmük, elkészítvén pompás hagyományos leveleket, kevélyen halnak-el, abban tartván dicsőségeket, hogy másoknak akkor adjanak, mikor magok-

*) Jóssef 's Leopold levele' szava: „Ex peculiarí fidelión, non minus ac utilium ajadem (Bacsinzsky) territorium, et ecclésiá sibi, de Majestate nostra, et Regno cumulatim comparatorem méritorum refectione“ 's a' s.

nál már tovább kincseket meg nem tarthatják; Bacsinszkyknak temetésére sem maradt pénze — mint ama Római Valeriusnak, kitől ugyan a sors vonta, Bacsinszky pedig maga osztogató-el vagy azoknak, kiknek a sors nem adott, vagy azoknak, kiknek hálával tartozott. Nem csudálkozhat, hová lett a Bacsinszky pénze, a ki megfordult vala a körülte, s látta, mikép' állott nyitva ebédő háza minden becsületes vendégnek, erszénye, csürje, kamarája minden szegény útzónak, jövevénynek, özvegynek, árvának, ügye-fogyott oskolásoknak, beteg polgároknak, kór-házi katonáknak, akar raboknak. A vendég-szerető barátságos Bacsinszkyra illet igazán, a mit a Református alsóbb oskolás gyermekek Hármas Kis Tükör című, s a Vármegyék' isméréteré vezető kézi könyvekben olvashatni:

„Menj Orosz-vágra is, hal lehetsz jó kedvel,
Ha megismerkedel az Orosz Püspökkel.“

Hát mikor a Haza javára, s a Király' dicsőségére kellett áldozni, mely szent tüztől hevült Bacsinszky, csak egy Ünnepe ha érkezett a F. Királyi Udvarnak, mint vala kifényesítve Palotája, Udvara, Temploma, mint durrogtak mozsár-ágyú! szóval: Bacsinszky volt a Kalendáriom, mellyből érezhetőkép' olvashatni vala a Királyi Ünnepet. Mikor a Tapolczai Uradalmat nyere, első jövedelméből 12 száz Misére osztogata szerte-szét a Papoknak pénzt, mint első zengét bemutatni az Úrnak az adományzó Király' boldog éltéért. Mikor az Ország' szükségéire segedelem kívántatott a Nemesség' részéről, Bacsinszky úgy adott, hogy háza 3 esztendőig is érezte. Más ugyan még többet adott vagy adhatott tiszerte nagyobb jövedelméből; de annak, ki kevésből sokat, s majd mindénét oda adá, Bacsinszkyknak tünik-elő szebb fénybe virtusa, legtöbbet bizonyosan ő adott. Méltán írták hát Tisztelői e nagy Hazáinak, Gyász-kastélya' (Castrum doloris) színe:

„Testentur Reges, dicat Gens, Facta loquantur,
Quanta fides Patriae, qui jacet, hujus erat.“

A múlt Századról azt jegyzik némelly Tudósok, hogy abban az ember sokat beszélt, keveset cselekedett; e folyóról pedig azt, hogy ebben beszédünk igen czífra, de nem tudni hová célzunk. Bacsinszkyra sem a múlt, sem a jelen-kor hihája el nem ragadt, keveset s egyenesen beszélt, „Quod in corde, hoc in ore“ igazán reá illt. *) Rövidék de fontosak valának kifejezetei a beszédben, és találós elmére mutatók. A bő beszédűséget nem szenvedheté, s ilyenkor könnyen kitélt tőle ez a szó, „hallgass.“ Egyenes nyílt szívét nem annyira Spártai rövid szótajából, mint cselekedetéből lehet megismerni. Hogy a tanult, **) olvasott,

*) Quod in corde, hoc in ore. — Magyar karakter volt és csak nem égen is. De már most tudjuk mi is. — most né-
lünk is gombos, jó egyenesű szél, s ki pallikus akar hál lenni, gőzön kell szállnia. Farcaz szerelések fogunk!

**) Bacsinszky Tagja volt a Jenai Minczolg. Tudós Társaságnak: 1804-ben Május 20-án adóttál Diplómája Jelműl; s megízeltetett illy című könyvel: *Schriften der Herzoglichen Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena 1804* — tartatik az említett Könyv-tárban, s Tudósnyaknak illy igazatára s kiemkedett Ö.

hív 's könnyű emlékezetű, nagy ítélő tehetségű Bacsinszky kímélte magát a beszédbe, annak oka nem méla nyavalyára hajlandóság, (vig mérsékletű lévén az ember); nem a helyes, szép beszédre szükséges műveltség héjjárossága vala, mert az egy R-betű nehéz kiejtésén kívül, melly született hibával Demosthenes is küszködött, akármelly derék Szónoknak is keveset engedhetett, de a bő beszédűségtől, Őt a virtus és okosság tartoztatá. Cselekedettel pótolá, mit szóval, hangal elmulasztott, a magát hosszú, unalmas, tekervényes beszéddel minden jóra ígérő elcselekedj, 's eredj. Szép volt látni Bacsinszkyt, a kegyesen átengedett Ungvári Templom' felszenteltetése' alkalmával, a jóltévő Fejedelem Asszonyának M. Theresiának érdemeiről, Gróf Andrássy István Királyi Biztos előtt magaslató beszédet tartván, mint tört-ki belőle a Bacsinszky természet, mikép' vált cselekedetté a beszéd: „Ímé felálllok (úgymond vége felé) 's megyek az Oltárhoz, a Nagy Monarcha' boldog életéért áldozni, — ma midőn e' szent czélből Megyémbe 800 Pap áldozik. Szelid lány érzelmű szívének hív tanúi valának legördült könnyei, sirt ő, mikor valamely drága kellemes vendégi érkeztek, (sokszor pedig Hercegek is megtisztelvén), sirt ismét, mikor búcsút vevének tőle, a helyett hogy beszélt volna. Derék finom Természet! — Az erkölcsi vonások közt legnagyobb, ritkább és csudálatosabb a' rettenthetetlenség, melly szerént meglévén valaki belsőképpen győződve igaz feltétele 's ügye felől, attól semmi veszély el nem tántortítja, bár Juvenális szerént:

— — — *phalaris licet imparet, ut sit*

Alter, et admoto dicitur perjuris tauro.

Tulajdona vala Bacsinszkynek e' nagy karakter. Az ő kiejtett szava (engedelelem a' kifejezetnek) mintegy kis Isteni légen szó vala, egyszeri ígérete, rendelése, fenyítése hét pecsétos levél gyanánt szolgálhatott, az idő' forgása benne semmit nem változtatott, ma ugyan a' volt, a' ki tegnap — mindég Bacsinszky. —

A' mi illeti a' Vallásos érzelmeket, ezeket Bacsinszkytól eltagadni annyi volna, mint a' mézet édesség, a' szívárványt színek, 's az égi villám-tűzeket sebesség és erő nélkül gondolni. Vallásos voltát, kegyességét ismerte az egész vidék, 's mint vezér-fáklyát bámulva tisztelte 's tökéletes példányul veheté magának a' Papság. Hitének szép gyümölcse, vallásosságának különös jele volt az alázatosság és a' sanyarító böjtölés. A' magas czédrusok nem szoktak hozzáuk lehojlongni, mint a' szegény szomorú fűz, az önn' szeretet ritkán tagadja-meg magát. A' nagy Bacsinszky kivéteelt szenved. Alázatosságát akkor tünteték-ki sokszor, mikor azt nehéz mutatni, mikor előtte valaki hízelkedett, 's szemébe dicséré, meghökkenve, megszegyenülve ment-el az ilyen előle; mikor pedig úgy esett, hogy füleit be nem zárható az alkalmatos időbe, 's helyen ejtett méltó dicséret előtt; akkor szava' járása volt felkiál-

lani a 'Sóltár íróval: „Nem nekünk Uram, nem nekünk 's a' t.“ Kevés ideig se hagyá magán maradni a' dicséretet, de által-vivé azt mindjárt az Istenre. Ilyen vallásos érzelmű Fő-Pap vala ő, igaz Tanítványa Jézusnak, a' ki azt mondja Szent Máténál: „Tanújátok-meg én tőlem, hogy szelíd és alázatos szívű vagyok.“ A' vallást ő egy gyümölcsös kerthez hasonlítá, mely csak akkor eleven 's szép, mikor terem; azt kívánta, hogy cselekedettel koronáztassék. E' nagy Keresztyén Fő-Pap testére nézve megszűnt lenni 1809-ben 19-dik Novemberben. Úgy tetszik; hogy a' halál nem tett rajta erőszakot, de sok munkássághoz szokott élete lassan-lassan fogyott kin, fájdalom nélkül, 's mint a' köz-jóra világolt fákla el, csak elaludt. **Miré** nézve helyesen írja Panegyristája:

„Non illi gravis morbi, nec cura dolorum,

Dura nec extremum fata tulere diem.

Sed postquam multos Gestis cumulata per annos

Vita stetit, meritis facta onerosa suis;

Fessa dein longo meritorum pondere tandem,

Nempe, ubi jam virtus est cecidisse, cadit.“

Holt teste harmad napra a' Székes-Templom' halotti boltjába tétellett-le, csak fa koporsóba pompa nélkül. A' gyász-pompa bizonyos okokra nézve elhalasztódott, 's végbe ment osztán 1810-ben 29-dik Januáriusban, midőn négy *) Panegyristák valának készen hirdetni halhatatlan érdemeit; egygyik Kedvesnek nevezé, másik El-sőnek, harmadik Nagynak, negyedik Elfelejtethetlennék; tehát kellett lenni valámi-nek a' dologban, legalább a' Munkácsi Püspöki Megyére nézve, új arany idő-rendet kezdvén, méltó hogy Neve örök dicséretbe maradjon, sőt édes Hazánk' később fiai 's leányai is róla el ne felejtkezzenek, de sírjára mutatván, mondják:

„Hic Fidei exemplar, Cleri suspiria, Gentis

Deliciae, Regum Vota: Bacsinsky jacet.“

DÓHOVITS.

*) Mirek a' négynek munkája ki van nyomtatva Kassán Ellinger István' kettővel 1810-ben. Literatúra ismerkedés végett ki-teszem közzét. Egygyik magyarul in St. Bezdő formában, mellyet el is mondott, címje ez: Halotti Beszéd 's a' t. Edényai Ártak. — A' többek Latin nyelven: Oratio Funeris occasione exequiarum Estell. 's a' t. per Emerigum Fekete, Gymnasii Bácsinsky, melly a' Gymnasium el is mondott. — A' harmadik Pálma, Elegiacum. (Dágya-ven) Epitaphia super obitu Estell. 's a' t. Dóh'ovits, az utóbb is Pálma B. J. által.

FELSŐ MAGYAR-ORSZAGI

MINERVA.

Negyedik Füzet.

Április 1827.

I.

A' Szerbus Nép-Költéséről *)

1 §.

Későn idévelheték csak Polihymniát a' Salávok, szüntelen el lévén foglaltatva harcaiktól. A' gyengéd érzésű Lengyeleknek olvasztó, a' merevény lelkű Csebeknek erővel telyes énekeiket már ismerni kezdé a' világ, azonban, hogy Szerbia 's Bosznia' hegyeiben olly kincs rejtézet, melly a' közönséges-lételt sok egyebeknél inkább megérdemlé. A' Haemoszi énekek által-hangzának ugyan már, az Adria' lagúnáján, 's a' még Olasznak szívét kellemesen illegeték; Göthe is befogadá azon nagy világba melly tág kebelében olly delien vírtöz 's földjeivel hangjok' sajátosságait híven közlötte, 's mi Magyarok a' munkás Kazinczy által Asicsán Aga' gyönyörű gyász-dalát gyönyörű fordításban bírjuk; de mind ezek a' Szerbus nép-költést a' feledéstől meg-nem menthették volna, ha egy ujabb nemzeti Apostol nem támad, ki egyenesen Szcervianak bérczei közül jött, felfedett kincseit a' nap-világgal láttatni. Dr. Wuk Stephanovich Karadgich az első; ki a' Szerbus nép-dalokat egybe-gyűjtötte **), 's híven, a' mint a' romlatlan nép' szájából vevé, élő-társaival megismérteté. Csüggetlen szorgalommal munkálkodék,

*) Prof. Wessely étekesedésül.

**) Voltak ugyan már előbb is némely Szerbus dal-gyűjtemények, melyek közötti Fra Andria Casiché (Telence, 1159) a' legelőbb, de ezek alig-ke igazai nép-dalok W.

még-most is e' hivatalának teljesítésében, 's oly férfiakkal, a' millyenek Kopitár, Dobrowszky, Mussiczky, biztos társaságban élvén, szép igyekezete sikertelen nem maradhatott; 's már hire Macedónia' határaitól elterjedett az éjszaki Európába, 's nem sokára Londonban talán éppen oly tisztelettel fognak hozzá viseltetni, mint Szent Péter-várában. Külömben is hazai nyelvének csinosítása 's bővítésében szerzett érdemei minden nyelvészeknél tudva vannak. Ki volt tehát tárva a' Szerbus költés' egész kincse, de fájdalom, csak a' Szláv használhatta, mert mind magyarra mind németre csak kevés darab volt lefordítva, 's azok is elszorva sok helytt. Hihetőképben a' Góthétól (a' Kunft und Altfurthum-ban) nem régiben lefordított „Kraljevic Marko' halála“ köztök az, mely legtöbbször olvasót nyere, 's kivált a' Németekkel több hasonló költeményeket kívántata-meg. Elragadtatva ezen Énekek' kellemeitől, 's a' tudós Grimmnek jóvendölésétől, hogy nem sokára minden Nemzeteket meg fognának bájolni, buzdítatva, Wessely is némely nász-dalokat fordított *). Kevéssel előbb jött-ki Hallában is egy Szerbus énekek' gyűjteménye, Talviótól németre fordítva, mely sok dalokon kívül époszi énekeket is foglal magában.

2 §. Professor Wessely a' Szerbus Nép költését három factor' productumának nézi. Az *Első* az ő ítélete szerint a' Nemzetnek magának lelki-tehetségeiből fejlődik-ki, 's önnön ereje által mivelődött: t. i. az *erőnek* fel fogása és elő-adása, mely az ó-cseh és az ó-orosz énekekben is (p. o. az Igorról való hős-költemény) találtatik. Tulajdon egy karakter! mely sem Homéri, sem romános, sem másféle idegen színt nem visel. A' *második factor* azon *nagy nemű görög plasztika*, mely Homérra emlékeztet, 's ehhez járul még az énekes' érzéseinek azon egy köz-pontra való czélzása, t. i. a' nemzeti köz-szerencsének megállapítására; 's végre némely hős-költeményeknek belső *formája* is, mely olyigen Homérra emlékeztet (hány nem ismételték p. o. ugyan-azon vers más-más irányokban, másnak szájában, 's más-más személyekhez). A' *harmadik factor* a' *napkeleti hűvés lyrika*, mellynek merész képei kivált az úgy nevezett nő-dalokban igazán kitűnnek, 's Szádi iskoláját hűják essünkbe **). Ezek szerint tehát a' Szerbus nép-költésben a' szlávság, hellenség és napkeletiség olvadtak-össze; úgy mindazáltal, hogy az elsőbbik mindég kar-vezéreként tűnik-ki. Némely jeles férfiak valamely hasonlóságot kerestek a' Szerbus és az Oszsiáni 's ó-spanyol énekek közt; 's ez a' felhozott véleményt meg látszik erősíteni, hogy a' Szerbus énekek a' napkeletiekhez (melyeknek típusza a' Maurok által a' Spanyolokhoz is által-oltatott) sok tekintetben hasonlítanak. Utóbb bizonyos az is, hogy az ezen déli Szlávok előbb a' Görögökkel, később az Arabokkal is gyakor össze-érintésbe jöttek (hihetőleg Methodius és Cyrillus is Thessalonichobéli Görögök voltak), 's ez által erkölcsök 's poezisok ezen népekével mintegy amagamáltattak.

3 §. A' *módra* nézve, mely szerint a' Szerbusok érzeményeiket kinyilatkoztatják: a' Szerbus nép-költése két módra oszlik-el. Az első a' *nassa époszi*, a' második a' *lyrai*, min-

*) Götische Heldensage, von einer Einleitung begleitet herausgegeben von Prof. Weßel. Weßel. Erftnach. 1826. 76 lap.

***) Mi Magyarok azt a' Német metaforát: in's Weiblich'nig rufen, mely magában ugyan kép-űző, így mondjuk: *essünkbe juttatni*, vagy hozni. Meglehet, hogy a' Német metafora jobb és szebb — de minden nyelvvel *összeférteszása* csemet, és a' Magyar kifejelek kőst is, sok olyan metafora van, mely szebb és jobb a' Német metaforáznál. Ne fogja hát meg egyikik gyónozz a' másikat — ha azaz sokat és nagyot nem nyer a' kiérel. A' Kérelt.

den lépcsőn a szeliden megható elégiától fogvást a szabad, merész röptű dithyrambig. Még karakterizálóbban jeleli-ki Dr. Karadgich ezen két ének-osztályt, midőn az első osztálybélieket *hósi*, az utóbbiakat *női* énekeknek nevezi. Amazok a *Gúzle* *) mellé énekelteknek, jobbra Bosznia, Herzegovina, Cserna-Gora (Montenegro) és Szerbiában; a női énekeket nem csak asszonyok és lányok, hanem férfiak is éneklék, leginkább pedig mind a két nembeli *ifjúság*, különféle alkalmatossággal, mint p. o. menyegzőkön, aratáson.

4 §. Hogy a Szerbus hősök más Nemzetek' hőseitől különböznek, azon különböző irányokból világlik-ki, melyekben más népekkel állnak. Valamennyi viszonos érintőpontjai valának virágostáiban a Szerbus birodalomnak más elnyomott, vagy magokat védő népségekkel: ugyan annyi nagyobb vagy kisebb házagok is választják-el ezektől. A Szerbus hős (út csak az énekek' hőseről szóllunk) született ellenségei ellen való küzdésben nem úgy járul-el, mint Oszsián' hősei, vagy mint Arminius, Tell vagy Winkelried, vagy mint azok, kiket az Araboknak ragyogó Kalifjai köz't csudálunk — vagy ha még tovább vissza-megyünk, mint a találékony Ulysses, mint az Isteni Achilleus — vagy mint Heracles, Jason, Theseus. Még kisebb rokonságot lelek a Szerbusok 's némelly híres viszontagságosok köz't, a millyenek Muhammed, Orlando ('s legfellyebb Kraljevich Marko tartozhatnék ide valamiképp. Azon egy közös pont, melyet talán az imént nevezett — 's a Szerbus hősök köz't találhatnánk, a *hón-szeretet*, 's tén a tettek után való szomjúság is. De a honi-tűzhely' szeretetével még az áldozó-oltár' szeretete is társasul: hon-szeretet tehát és religió testvéresülnek a Szerbus hősben, és magas tettekre lelkesítik. Hogy illy motiónak hozzá-járulásával egészen másképp' fogja magát a hősi-erő kifejteni, világos. Ha a Szerbus csupán csak hitéért küzdött volna, könnyen történheték, hogy — valamint sok egyéb vitézek — fanatismusba merüljön; ha csupán hazájáért 's ősi házáért — talán több józansággal indult volna a harcába, mert hol a két ellenfelet azon egy hit' kötele bilincsezi, ott-legalább az első hevülés után kegyesebb a győzelem; de a Szerbusoknál, a balta-értésekből eredt túl csapongások mind eddig hallatlanok. Az, Izraél fiai, 's a velök határos pogány-népek köz't folyt háborúk' közepette termelt énekekkel és dalokkal sem lehet a Szerbusokét összehasonlítani. Nem azokkal, melyek Tasasó Gierusalem' Liberatáját születték. A Szerbus hős (a' mint az Eposzi énekekben kerül-el), soha-sem ragadtott fegyvert kénytelen ellenségét ön' dögmainak elfogadására. Ő nem támadott-meg senkit is, hanem csak önn' magát védte.

5 §. Szemléljük most a (nem historiai hanem mythoszi) Szerbus hőst, életének két fő irányában: házához t. i. 's házához való viszonyos irányiban. Az elsőbbrre nézve első tekintetre azon magas szívű oroszlyán ülök élénke, mely csak ingereltetve lépik-ki barlangjából. Ez *Knéeről 's fegyverekéről* egyviránt igaz. *Lásd* sem készül előbb mint a Törökök' készületit tudná-meg. Marko ellenségét Musaszát nem fenyegeti, csak mikor felhívatik a viadalra; sőt Smiljanich Iliá (egy csak keveset ismertes regében) is egy Török mellett nyugtan elhalad, míg a' tusára fel nem szólíttatik. De a'

*) Egy hős képe.

víadalra való készületnél még tisztosb maga a víadal. A' Szerbus nem küszködik vakon erejébe bízva; ő elmélkedik, fontolgat elébb, a' nélkül hogy gondolatait másokkal közlené; 's végre, ha már maga magával megégygyezett, egy fohász által (melly néha imádságba olvad, néha átokká keményül) könnyit kebelén, 's vagy győz vagy hal így. Obilich Milos: senkivel sem közli szándékát, „éjfélig sír,“ éjfélt után imádkozik, az'tán hirtelen elisiet merész irányára, Amurat Zultánt átűzi, 's éltét feláldozza. Hányszor látni a' sz. hős-énekekben Szerbust Törökkel együtt dözsölni, dözsölni míg általa fel nem ingereltetik: de akkor szablyája' élet 's „buzdován“-ja fontját ellenségével megéresteti. Nem lehet tehát a' *cseli* a' Szerbus' karakteréből egészen kizárni: de itt nem olyat kell érteni, a' millyent Odysseusnak Homér tulajdonít. De ha egyszer víadalba ereszkedett, *győzelem vagy halál* egyetlen jel-szava. A' meggyőzött és fogoly Szerbus bámúlándó túréssal és állandósággal viseli sortát. Matko, p. o. Ha pedig maga győzött, győzedelmében nyugszik meg. A' Szerbus (egy énekekben) így káromkodik; ölje-meg az Isten! 's-nem mondja: Vajha megölkennék! 's így a' bosszút inkább az Istenre bízta, mintsem tulajdon karjára *).

A' harcra szokott vitézt más csekélyebb környül-állások is mutatják; p. o. mikor a' hős víadalba megy, *lovát* (melly közönségesen valamely bélyegző nevet visel, p. o. Lasztaviczka: Fecske! Vila 's t. b.) 's *karját* vagy egyéb fegyvereit meginti. Azomban itt a' Homeri forma tagadhatatlan.

6 §. *Háza* körében sem kevésbbé érdekessé válik a' Szerbus hős, kivált ha a' gyengébb nemhez való viszonyait (relációját) tekintjük. A' Szerbusnak nem csak Gynaeceumba van szorítva mint a' Görögöknél, hanem szorosán a' férfinak utasága alatt áll, mint a' napkeletieknél. Elébb hogy sem férjnek adná a' sors ötet, már atyja vagy-bátyja által szoros függésben 's vigyázat alatt tartatik. A' győzedelmétől megérkező testvérnek vagy *testvérnek* ő tartja lovát 's kengyel-vassát. Férjét a' *lyány* nem maga választja, sőt *vető-ra* sincs jussa: mindazáltal ezen despotismus-olly tisztelettel 's méltatással van Szászke-kapcsolva az aszonyi-nem iránt, hogy nem lehet rajta nem csudálkozni. Milly' hízelkedők azon nevek, mellyekkel az ifjú választottját illeti: piros rózsá! bazilikum-csemete! *vezér-eszlag*, arany korona neki szép kedvese. Ebben a' napkeletiség' nyomai világosok **). Mit nem *mer* *lyány*kájáért a' Szerbus hős! Mennyire nem becsüli ő a' rá-bízott hitvest! De a' haza neki még is elseje marad. Mikor Lázár a' rigó-mezejére szállt, eszébe sem jött Miliczka czárnénak, kit külömben hévvel szeret, vigasztalót 's védet adjon távolléte' idejére; neki magának kelle szolgát kérni tőle — de ez is ellen nem állhatva a' harcba-vágyásnak, elhagyja. De a' viszons becsülésnek 's szeretetnek, még is *semmi-bűny* sincsen. A' nő mindent megtesz a' választott férje kedviért, néha még-más szent kötelességeket is megsért — 's áltsljában bizonyos több vonzódással van férje iránt, mint ez ő iránta.

*) A' Magyar is éppen így: *Üzen-meg az Isten!* nyilat. De ennél szűkebb körök kegyelmebbé állak 's vánsak, p. o. Egyen-meg a' Isten! Ez szentül! T.

**) Illyenek a' Magyaroknál a' gyöngyöm, galambok, virágom, 's a' t. Ezek klasszem, onyalom-bizonyosan *szentül* *vezér* *eszlak*! T.

7 §. A Szerbusok sokszor próbálták igájokat lerázni, de jobbra sikeretlenül: ez, 's egyéb szerezetlen esetek' hosszú sora, végre talán a Török szomazásdásig, a Szerbusok' érzékeny lelkökben a praedestinatio' ideáját támaszták, 's velők a 'Viliek' (sorsot intéző szűzek) mythosát képeztették. Egy igen hatalmas Vilivel az olvasó Marko' halálában (Güthénd) ismerkedhetik-meg. Egyáltalában pedig a Szerbus nép úgy képzele magának a Vilieket mint szőke, repdeső fűrtü nymphákat, fejár lebegő köntösben, ívvel, puzdrával, nyilakkal. Ligeti frís forrásoknál szeretnek mulatni, ott énekelgetnek, kör-tánczokat járnak. A' halandó, ki feléjük közelíteni 's őket jelenléte által háborgatni mérézli, többnyire bizonyos prédája a' halálnak. Gyakran megjelennek az embereknek, de mindég magányosan, és sorsaikról tudósítják; noha sokszor gonosz indulatúaknak festetnek, vannak még is köz'ök hívek és jók is, kik védekezéseiket (Schützling) közelgető veszélyek elől ójják, néha titkos erők által segítik is. Ez ismét Homérra emléketet, kinél minden hősnék Véd-istene nagyon *). Azonban a' Viliek, legalább nevük-nél fogva, minden Szláv nemzetségek előtt ismeretesek. A' Trencsényi és Nyitrai Tótok Vilieknek híják, 's olly hölgyeknek lelkeiket értik alattok; kik menyegzőjük előtt haláloztak-meg. Éjfélkor kereszt-úton körben tánczolnak, 's a' férfit, ki elejébe ölik halálra tánczoltatják **).

Egyébiránt, minden hős-nemzetek' hitében bizonyos magasabb kények' befolyása az emberek' sorsába, elő-kerül Hymének a' déli mythologia' Agatho- és Kakodaemonai; az Őjszakának Sors-szűzei (Schicksalsfäden); Ossziánánál a' boldogult vitézek' lelkei; a' Persáknál a' jó 's gonosz tündérek, nemzők, 's a' t.

8 §. Úgy látszik, hogy a' Szerbus hős-költemény szép egyszerűségét az elő-adásban Homértól költsönöz. Egyszerűen és elevenen festi a' tetteket; a' cselekvő-személyek' karaktere inkább műveikből 's beszédeikből világlik-ki, hogy-sem valamely hozzá függesztelt személy-leírásból (a' mit némelly nagyobb költőknél is találni sokszor); lelni ugyan leírásokat is, melyek gyakran apróságokba is bocsátkoznak, de a' fő-cselekvéssel szorosan össze-függenek, 's nem valamely elszakasztott egyes epizódok ***). A' képek és hasonlítások sokkal ritkábbak mint Homérnál, de többnyire helyesek (treffend), rövidek, 's egészen a' Szerbus Nemzet' köréből vétettek. Az elbeszélő forma a' drámájával kellemesen változik; ugyan-azon szók (a' mint már mondatott) másoktól ismételtetnek, a' fontosságot drépbívták. Noha pedig ezen énekek' legtöbbjei jobbra csak töredékek, 's néha a' hős' életének' egy egész idő-szakát sem végzik-be, mindazáltal mindegygyik költemény egy szép, tellyes, tökéletes üntés. Ha ezen énekek' hiányosak nem volnának, idő' rendi szerént egy Egészszé Őszszé-illetve, szép' nemzeti-époszt tenének; de ők sem a' Nemzet' ajkain aztá

*) Hgy a' keresztény népekre nem, hol majd minden ember Véd-isteneket tántel? T.

**) Ki ne léteznék a' gazdag elcsúf Oról Majláth' gyönyörű szövegét az Auszra' első kötetében? T.

***) Pedig éppen az a' Nép-költésnek egyik lényege, hogy a' felelet gyakran elrejteti 's lyrá' élméletekre, mythosai kizárás-olka, léte 's hogy többek nagy részéig felüli megdöbbentő, amár azha létezők a' gyűjés és kapcsolt rokonos. De így van magával a' természetnek is. Azon egyet, kiknek ezes való ötlekés a' a' lex nemzeti, mely a' művel-ebb költők' műveiben találják, éppen az, a' mi által a' művészet a' nagy természetet cofyja: 's vagyis, a' művel-tesen elrejtett természetet. A' Szerbus nagyobb költemények éppen a' Prof. W. által felhasznált toledzésigokból fogva, úgy látszik, hogy Karalgiechnek költők a' művészi elemeit, mint Kapherzonak Ossziánó a' magáé. T.

Íssze nem folytak, sem eredetileg arra el nem készültek. A' kinyomásra (Ausdruck) nézve még egy iróniát hozunk-fel, melly naivsága miatt különösen meglepett; egy Vajda bosszúából tenyerével czombjára csap;

„S' öly gyöngédeden csapott reája,
Hogy legott a' czomb' skárlátja szöknek“.

Ez az érzékeny irónia, a' millyenre gyakran akadni, Homérnak gyönyörű egyszerűségére emlékeztet, mikor Ulyssesről, ki haragosan szem-közt állá Antinoussal, mond:

„Meggondolta magába' dicső tőrödelmes Odysseus,
Verje e úgy, hogy azonnál elesék lelke-szakadtn,
Vagy csak gyöngéden verje, ötet földre terítvén“.

Odys. XVIII. g.

9 §. Az éposznak mértéke a' Szerbusoknál a' rimtelen öt lábú trochaeus. Ha szorosan vizsgáljuk, találni néhol ugyan más lábakat is, de az egész éneken még is azon egy rhythmus zeng keresztül. Az ének-mód a' hős-költeményekben egyforma és nyugalmas, egy vers akként énekeltetik, mint a' másik, csak-hogy némelly versek emel-
tebb hanggal mondatnak, midőn a' nyomosság kívánja. A' muzsika-szert az énekes kö-zönségesen csak a' vers' vége felé hallatja, rövid kadeszfúziát ejtegetvén rajta; némelly nyug-pontok alatt pedig tovább eljártzik, hogy a' hallgatót el ne fárasztza. Kimondha-tatlan; mennyi kinyomással énekeltetnek sokszor ezen dalok; 's Prof. W. azt beszélt, hogy maga egy vásáron jelen volt, holott a' megagott vak énekest könnyezve hallgaták a' körül-állók. A' hős-dalok' eléneklésében nem annyira a' modulációt, mint a' szava-kat tekintik, azért is az inkább a' declamációhoz vagy melódramához közelit, mint az énekhez. Karadgich szerint ritka Szerbus az, ki a' gúzát (lantot) ne játszhatná, 's mivel ének nélkül az soha sem játszatik, világos, mi nagy becsben állanak a' hős-énekek is Szerviában. A' tudós Vater ezen hang-szerről ezt jegyzi-fel: Szerviának beljebb és magára hagyott részeiben minden háznál találtatik egy ilyen gúze; a' tulajdonképp úgy neve-zett Szerviában, holott már több a' polgári rend, legalább minden falu bír egyetvagy többet; Magyar-országnak tökéletes polgári rendű részeiben pedig, mellyeket a' bévándorlott Szerbusok laknak, senkinek sincs, némelly szegény világtalan véneket kivéve, kik a' hazai énekeket ott fenn-tartják, 's énekelgetve keresik kenyeröket. Itt Prof. W. még azt vesz' észre, hogy Szerem-Vármegyében, Tóth-országban 's a' Bácskaszágban al-jasnak tartatik a' gúze mellett való éneklés, 's a' lant vakok' hegedőjének, az ének va-kok' énekének nevezetik gúnyolólág. Ezen vak koldúlok egy czéh-forma társaságot ké-peznek, mellynek gyülekező-helye Ireg (Szerem-Várm.); a' vénék közlik azokat az ifjáb-bakkal úgy, hogy nekik kell fenn tartásokat köszönni. Énekelnek pedig ezen koldúlok vásárok', búcsú' 's egyéb nép-gyülekezetek' alkalmával; 's noha vannak köz'tök olyanok is, kik csudálatra méltó kinyomással adják-elő énekeiket, sok az ügyetlen is, ki gyakran közepén a' dalnak, más dalra téved, vagy maga változtatásokat tesz' benne. Ugyan is

ezen énekeknek lassanként való elfelejtését azon környölállásnak kell tulajdonítani Szeremiországban és Tót-országban, hogy azok ott a koldóal-népre maradtak.

Minekeltötte a nő énekekről szólnánk, hasznos lesz a Szerbus nők karakteréről némelyeket elmondani. Azon viszony, melyben a férfi 's a nő egymás közt áll Szerbiában, már érdekeltetett. Az asszonyi nem szorosan függ az erősebb nemtől, de a szeretet, 's az ezen despotismussal összekapcsolt tisztelet teszi, hogy ezt a függékenységet nem is érzi. Szűk határok közzé van ugyan szorítva a Szerbus nő, de nem hadi-fogoly módjára, hanem oly formán, mint a szelid madár, kit gazdája magához szeret édesgetni a kalitkából, 's édes falatokkal táplálni. Illy madárka nem is óhajtja a szabadságot.

A Gynaecumban, rokka vagy takács-szék vagy hímző-ráma mellett hallgatja a lyánka bátyjának vagy szolgálójának elbeszéléseit az idő történeteiről, eme vagy ama vitáról, hőstetteiről; 's melye buzog, eleinte csudáltában, utóbb vágytában látni a dicsőt, vagy tán bírni is. De ez a vágyás hiú, mert a Szerbus lyánynak nem szabad érzéseit kinyilatkoztatni. Az ottani ideák a női szerénységről azt kívánják, hogy a lyánka a férfiak tekintetét kerülje, 's e szerént soha nem bátorkodik szemét férfi jelenlétében felvetni. De ennél is még keményebb törvényt szab az előítélet: az ügyegyek tilos meghalálozott férjért siratni, mert szívből ömlengő érzéset, elvesztett érzéki élmény után való keservnek vételnének. Még nagyobb gyanúba esnek azon lyánka, ki korán elhunyt kedvesét könnyekkel tisztelné.

Mindazáltal — a mi ugyan különös — a nők egészen másképp festenek az énekekben, mint a milyenek az életben. Például ez:

(1). Az anya és leánya.

Leány.

Egy ifjú ment által mezőnken;
Az alkony néztem nem hagyá.
De én megszorúltam tikkadásig.
Ah hívd szállásra, anyám!
Istenre kérlek, hívd-el anyám.

Anyá.

Lyány! hadd te az ifjút:
Városi ifjú ő:
Az ifjúnak szesz-bor,
Az ifjúnak vacsora kell,
És városi lágy nyoszolya.

Leány.

Ah hívd szállásra, anyám!
Istenre kérlek, hívd-el anyám,
Szesz-bor neki két szemem,
Arczajm sütemény neki,
Édesség a fejr nyak;
Harmatos gyp neki lágy nyoszolya,
Szép vidám ég leple neki,
'S fej-párnája kezem.
Hívd szállásra, anyám!
Istenre kérlek, o hívd -el anyám *)

*) Ha ezen kimondhatatlan bős dal fordításom által minden márványból ki nem lön veiktetve, deklám kell. Főlem é éretem a legszabadabbban jőve dactylusokat hagy választanom, 's ha nem csaldóm, csak igen hajlékonya szólnak a tartalom természetben. Szesz-bor az éppen nem postai égett-bor, 's a még aljabb é lágyan yé tükre helyében áll. T.

Olly lyánkát, ki így énekelne, minden érzékeny dáma férfi-kórsággal vádolna — de ez szerencsére csak költemény. Még a Szeremi és Szlavóniai módosabb lyányok sem beszélnek-ki illy őszintén szívők' titkait.

A Szerbus nő karakterében az első- és fő vonás a szerelemben való hűség és erősség. A második a takarékoság, szorgalom a házi munkák végre-hajtásában, 's a csinosság. A mi a Szerbus-nők munkásságát illeti, annak eleven példáját láthatni a Szeremi lyányoknál és asszonyoknál, menj által egy illy falu 's munkátlánul egy asszonyt sem látsz járni az útszán: űvében guzsaly van, a len-fonal fejtik, az orsó fűrgén szököll a járdalló' kezében; így mikor kaszálni, aratni mennek, az orsó hű kíséredők. Lép valamely házba, 's egy asszony-kezet sem látandz helyélni: itt fonnak, ott szönek, amott himeznek, vagy kenyeret sütnek 's a t. az-alatt hogy a férjfiak pipázva körül-heverik a tűz-helyet. A tisztaság- és csin hasonlóképp bélyegző virtusa a Szerbus lyánkáknak. Hajai tisztán kívánnak fésűlve 's ékesen őszsz-fonva, a ruha fejr, az ingök celenosan mosottak, a hás' udvara jól kispert. Nevezetes még a virágokhoz való szeretetök; mindenek felett pedig tiszteltetik a *perpetuella* 's a nagy-levelű *basilikum*. A szép perpetuella a lyány 's az asszony még mai napiglan szereti fűle mellé tűzni, midőn Szeremi falun még keresztül, azonnal tudhatd, leányok vagy fiatal hölgyek hol lakjanak, mert ott a vityilló' ablaka minden bizonnyal a legkésebb virágokkal tarkállik. Továbbá tulajdon egy vonása a Szerbus-nőnek azon rend-kívül-való kellemetessége és nyájassága, mellyel a férfi-nembhez ir, de egymáshoz is viseltetnek; 's mikor egygyik a másikat nevesi, az mindég hyperbaton vagy valamely symbolicus czím által történik, p. o. szerelmem, galambom, rózsám, szivecském, 's a t. De ez a férfiakhoz mutatott nyájasság csak az innenső Szerbus-nőket bélyegzi, mert Szervia' belsejében a lyányok szeméremből minden férfi elől kitérnek, 's szép szókkal azt illetni nem bátorkodnak.

Az asszony általában ritkán jut olly környüthállásokba, mellyek élet-módjokban tetemes változtatást szerezzenek, 's rendkívül-való cselekvő-erőt kívánnának; vagy is, az asszonyi életnek kevés szökö-pontjai (*pointjai*) vannak. Ugyan így van a dolog a Szerbusoknál is: az asszonyi életnek legnagyobb epochája a hajadon életből a házasságba való állallépés. A Szerbus leányka' szívét az a lépés annyival inkább érdekelheti, mert az majd nem mindenkor kénytelen tétetik. Ha a leánynak atya nem él, férfi-testvéru parancsol kezével, ha ez nincs, nagy-bátyja (Onfel) vagy más valamely férfi-rokona. A lyányka tudván, hogy szabad választása nem jutott, maga-magát hogy vigasztalja szükség, ha a választás nem történt szive szerént, mihelyt tehát észre-veszi, hogy atyai házát nem sokára el kell hagynia, mindenképp' azon van, hogy jövendő sorsáról hű tudósításokat gyűjcsön. Akkor folynak a tanácskozások, értekezések barátnéjikkal, a hűtnál, vagy a vásson-fejéretön, a fonó-körben 's egyéb őszsz-jövedelemben. Szives jó fogadásra a leány mindég tarthat számot, mert minden ház (Szeremségben közönségesen több família patriarchális relációkban él egygyütt) örül két új munkás kéz' nyereségének. Továbbad, a Szerbusoknál szokás korán megházasodni, 's minden leány örvend, ha minél előbb pártját elvetheti. Azon kívül a menyegző az az egyetlen egy triumphus, melly az asszonyi hűságnak megengedetett. Akkor minden arra fogkezet, hogy a menyasszonynak kedveskedjek. Hozzá vevén még azt is, hogy sok szegény

leányka igen is érzí bátyja' uraságát, 's más uraság-alá kíván jutni, mely talán szele-
debb lesz — világos, miért a' Szerbus-lyány annyi engedékenységgel hajlik új sorsra alá.
A' mi már a' házasszonyt illeti, az ő alá-rendelt rangja ugyan még nem szű-
nik; de szabadsága még is terjedékenyebb. A' Szeremségben maga Prof. W. látta, mi-
ként a' férfiak ebéd felett az asztalt körül-ülték, míg hölgyeik megettök állva, vállok
felett nyúlának az étkek után. De a' szabad kijárást többek meg nincs tagadva. Továbbá
jól eshetik a' fiatal hölgynek, hogy neki, kinek szülőj' házában csak engedelmeskedni
kelle, most magok uraltatnak néhány cselédek felett. Mind ezen környúlállások, mel-
lyek a' bölcsőtől a' sírig egyförmájúak maradnak, természetesen egy bizonyos nyugal-
mas, szenvedélytelen melegséget szűlnek az aszazonyi kebelben, mely minden nő-éne-
kekből is kitűnik. A' Szerbus nő hasonló a' fiatal csibéhez, mely szobában nevelte-
tett-fel: ez kedves marad neki annyira, hogy a' magvakkal tele hintett szabadabb udvar
sem fogja kicsalhatni szűk lakjából. Így a' Szerbus nőt is egy bizonyos bűj-kötélék tartja
lecsatolva házához. Mily meleg 's érzékeny panaszra legyen képes a' Szerbus nő, nem
csak sok valóban elégisi karakterű énekek, hanem az élet is mutatja. Men-ki egy Sze-
remi temetőbe, 's egy-némelly lyánykát vagy hölgyet ott lelendsz korán elhúnyt bátyja'
sírnán térdelni, 's illy módon keseregni: „Vallyon mért haltál meg illy korán? mért
kelle nekem magányosan hátra-maradnom? Ah, te én mindenem! hógod vala, mért
költészi-el tőle? mint szerettelek téged, mint ápoltalak, lábaidat szorgalmassan meg-
mostam, így fekvét készítettem neked“ 's a' t. — Ezen halotti panaszok sokszor igen
érdeklők, 's tanújik a' nők gyengéd-ézésének, 's azért valóban különös, miként
Casplovics Úr ezt a' szokást nevetésesnek tudá találni, mondván: hogy sírás helyett
énekelnek; e' szerént a' regény-eknek is nevetéseseknek kellene lenni.

Már most magokról a' nő-énekekről szóljunk. Ezen nevezet nem azt akarja értetni,
hogy csak a' fejez Nem éneklí, vagy hogy csak ezt illetik; hanem karakterükre czélok,
melly a' hős-énekekhez olly viszonyban áll mint a' nő a' férühöz. A' hős-ének erővel telyes,
az érzés kifelé omlík; a' nő-ének szelíd, befelé vonuló érzéssel. A' nő-énekek egy
vagy két személytől énekeltetnek egyszerre, 's inkább az éneklők' gyönyörűségére szol-
gálnak, mint a' hallókéra; a' hős-énekek megfordítva. Muzsika-szer. költés. néklől
ugyan, de sokszor karral énekeltetnek; a' melódia hennek már nem alá-rendelt alkotó-
rész mint a' hős-énekekben; hanem szorosabban a' fülhez van szabva, sőt néha a' tán-
czot is kíséri. Hogy tehát ezeknél fogva egészen más a' rythmusok, mint a' hős-éne-
keké, magából értetik. Karadgich azt beszéli, hogy a' déliebb Szerbiában és Bosszniában
a' nő-énekek énekeltetnek leginkább a' városokban; mert valamint dél felé a' férfiak is lá-
gyabbak, úgy a' felföldeken az asszonyok (legalább a' városiak) keményebbek: ezek in-
kább kedvelik a' hősséget a' szerelemnél, Szirmiában, Bácskában 's a' Bánságban, a'
városokban nő-énekek többé nem énekeltetnek, hanem más, tanúltabb ifjú emberektől
költöttek. De ezen újabb dalok távol esnek a' nép-költés' karakterétől, gyenge gyerme-
kes utánozásai más költőknek, 's a' romló ízlésnek eleven tanúji. Ehhez járul hogy a'
régí, édesseges, 's a' Szláv karaktert annyira kiténtető moll-melodíákat megvetvén,
textusaiat a' legújabb Operai áriákra alkalmaztatják — de még is felices errore suo, mint
Lucin mondá'.

F. M. O. Minerva 2. Ngyed 1827.

De egyáltalában úgy találjuk, hogy a Szeremi, Tót-orzági, Bácskai és Bánsági Szlávok sokkal szegényebbek a poésisban mint a Szerbusok és Bosznnyákok, noha ugyanazon egy törzsöknek ágai. Egygyik oka a Geographiai helyhezét kétség-kívül. A Szerbusok, Bosznnyákok, Montenegrinek hegyek köz't lakoznak, 's tudva van, hogy a hegy-lakók' keble mindenkor fögényebb a poésis iránt mint a síkság' lakosai. Ez a különség a Szeremség 's a többi Tót-Vármegyék köz't is nyilvánosságos. Azon hegység'lában, melly Szirmán keresztül vonúl (*Mons almus*-a a régieknek) sokkal gyakorabb az ének, mint Szlavóniának iszapos vidékein. Olyan vak énekeszek a millyenek Iregen tartják gyűléseiket, 's kikről már feljebb emlékeztünk, Szlavóniában sokkal ritkábbak mint a Szeremségben. Egyéb környülfállások köz't, mellyek a nemzeti poésis' élé-menteit a felsőbb tartományokban gátolják, nem csekély befolyású sok újabb Literátorok' kórsága, a nemzetinek vesztéségével is új formákat behozni; 's ez már annyira megy, hogy már a parasztlány is jobb' szereti az idegen Walzert a hazai Kólónál.

Vissza-térünk a nő-énekekhez, különösen pedig technikájokat veszszük itt tekintetbe. A mérték, mint más nemzetek' lyrai énekeikben is, igen sok-féle. Dactylusok és Trocheusok váltogatják egymást, a mint a nyugalmas' vagy elevenebb indulat kívánja. Dr. Karadgich tiz osztályait állítja a mértékeknek, több al-osztályokkal egygyütt.

Magok az énekek ugyan az szerént hét rendre oszlanak-el. I. Nász-dalok. II. Dalok a király-játék felett. III. Kaszállók' énekei. IV. Dodola énekek. V. Ünnepi énekek. VI. Énekek a Fő-véd-szent' ünnepeire. VII. Szerelmes 's egyéb dalok. A mi a második rendbelieket illeti, a király-játékról az kell tudnunk, hogy az, Szerbiában és Tót-országban a Szent-háromság' vasárnapján minden esztendőben, 10—15 leánykától vitétik véghez. Egy közzölök (kinek szépnek 's közép magasságúnak kell lenni) a királyné, egy másik a király, egy harmadik a zászló-vívó, egy negyedik udvari-dáma. A királyné fityolt visel; a király egy virágos férfi-fej-ekességet fejen, kezében szablyát; a zászló-vívó egy veres 's feje zászlót. Mikor a sereg egy ház' elébe jön, a királyné egy alacsony székre ül (a millyenek t. i. Szerbiában szokásban vannak), az udvari-dáma megette áll, a többi leány félkörben veszi körül; akkor a zászlós jobbra tér, a király balra. A félkör két lépéssz' balra, kettőt vissza jobbra; a király 's a zászlós, kik a félkörrel állanak szemközt nem tánczolnak vele, hanem különösen, 's amaz egyszer'smind a szablyát villogtatja, ez zászlóját lobogtatja. Így egy báltól a másikhoz költöznek, 's mindenkinék a házban (kisdednek, megnőttek) egy dalocskát zengenek. Ezek közönségesen egy kis ajándékot kapnak.

A dodola egy hasonló leány-processió, mellyet nagy szárazság' idején tartanak, hogy az által az égtől esőt nyerjenek. Egy leányka egészen meztelenre vetkezik, 's magát fúvel, virággal úgy befedez, hogy a testnek egy pontja sem látszik-ki, 's ezt a leányt hják dodolinak, (innen van az a köz-mondás is: úgy fel van cifrázva mint egy dodola', a mit azokról mondanak, kik szerfelett sok virágokat fonnak hajaik közébe.) Minden ház előtt megállapodik a sereg, a dodola tánczol, a többi leány pedig körben állva mindenféle dalokat énekelnek; azután a gazdasszony vagy egy szolgáló egy veder vízzel leönti a dodolát, ki folyvást tánczol és meg-megfordúl. Ezen dalok' minden sorához

ezen szavakat ragasztják: *Oj dada, oj dodols!* Ezen szokás csak Szervíában van még fenn, a' Száván innen nem régiben a' Papság által oltított.

A' *véd-szentelek* ünnepeiken énekelt dalokról azt kell tudni: hogy Szervíában, hol a' név-napok nem tiszteltetnek, minden háznak van egy véd-szente, kinek Ünnep-napja a' házbéliektől megülettik; 's az akkori lakozás felett énekeltetnek az említett dalok.

A' menyegzői énekek a' nász-vendégek' karától énekelletnek mindenkor azon actusra való tekintettel, melly éppen végbe-vitetik.

Próbául itt némelly nő-dalokat adok, Talvij' Német felette há fordítási után nagy kúséggel dolgozva:

I. Özeveg és Szűz.

Sólyom repdes Szárajévón,
Húst keres hevét lehűtni.
Szárajévón egy fenyőt lel,
Friss forráskát lel alatta,
'S özeveg jáczintot mellette,
'S illatos szűz rózsaszált is.
Ekkor fontolóra vésai,
Özeveg jáczintot, vagy a' szűz
Rózsaszált csókolja é meg?
Végre, egygyezvén magával
Halkan így szól ön-magához:
Többet ér az ő arany, mint
Szép ezüst, ha új mivű is.
'S özeveg jáczint érzi csókját;
'S boszszuával mond a' szűz rózsá:
Szárajévo! hú jüvend rád,
Mert gonosz szokást gyakorlász:
Özeveget szeretnek ifjaid,
Szép szűzet megaggott véneid!

II. Eggy Szerbus szép leány' leírása.

O Szendrőnek szép leánya!
Kérlek, fordulj én felém már,
Lássam arczod', bájos arczod'!

„Idv, egészség, néked ifjú!
Vásáron valál é immár,
Látál é ottan papírost?
Imé, orcám éppen ollyan.
Hát tanyán valál é immár,

Ott látál é szép piros bort?
Ime arczaim éppen ollyak.
Hát-mezőn jártál é immár,
Ott látál é szép kőkény-fát?
Im' szemeim is éppen ollyak.
Hát tengernél-jártál é már,
Ott látál é kis nadálykát?
Én szemöldökeim is ollyak“.

III. Meghült szív.

Szent György' napján hó esett, igen nagy,
A' madárka nem repülhetett:
Mezteien láb' gázolt a' leányka,
És cipőjével kíséri bátyja.

„Nemde fázik lábad, jó hugocskám?“
„Ó én bátyám! lábam? az nem fázik,
Ámde fázik én szegény szívem.
De nem a' mély hó hűtötte azt meg;
Én anyám hűtötte azt nekem meg'
Ahhoz adván, a' kiért nem égek.“

IV. Szerbus lány' erkölése.

Nagy szemöldökű a' szép Milicza!
Bélepek piroska arcait,
Arcait 's fejér ábrázatját.
Három hoszaszú évig láttam őtet,
Szép szemébe még sem nézheték,
Szép szemébe 's hó ábrázatára.
Ekkor tánczra hívtam sok leánykát,
Szűz Miliczsát is kör-tánczra hívtam:
Vallyon még sem nézheték szemébe?

Szép derült ég volt, hogy a' virányon
Tánczólnak, ámde nem sokára
Rút felhők terültek-ej az égen,
Es villámok villogtak közöttök:
'S égre néztek sorban a' leánykák.
Csak Miliczka nem nézett az égre,
A' zöld fűbe nézett, mint szokott volt.
Erre hát susogtak a' leánykák,
Szép Miliczka! társunk és szerelmünk!

Bölcsa vagy é, vagy inkább dőre, mert hogy
Szónet nélkül a' zöld fűbe nézess,
És velünk az égre nem tekintess,
Mellyet gyors villámok hasogatnak?

Erre szóla Miliczka ezt felelte:
„Nem vagyok se' bölcs, se' dőre én,
Wila sem, ki felhőket von össze:
Lyány vagyok, 's azért a' földre nézek“.

A' következők a' Wessely által fordított nász-dalok közül vétettek:

V.

Bosznya' partján megpatkolja ménjét
Mila, ám-de nem közös szokásként,
Mert patkolja önnal és ezüsttel.
Megpatkolja — és a' mén kirugdal.
Csendesen mond Mila ő lovához:
Állj lovacskám, állj-meg jó lovacskám!
Majdha most-javas' viszünk bazánkba,
Nékem és neked jó életünk lesz':
Jászolt fon neked majd szép juharról,
Báziit nyújt 's perpétuellt tenéked;
Jól lakj' egy nap, kettőig enyelghetsz.
De gonosz ha' most viszünk hazánkba,
Nékem és neked rossz' életünk lesz':
Kinos jászolt fon tenéked akkor,
Keserű hunyort fog adni étkül —
Jól lakj' egy nap, kettőig beteg léssz.

VI.

Várba' fenn zendül arany lövő-szer,
'S a' leányhoz jött a' nász-kiséret.
Jól tudá a' lyány hogy jöni fognak,
És egész nap bázil-magvat hintett,
Ea' tevé-n-fel férje' végzetéről:
„Ha szerencse férjének mosolygand,
Még az estve kelnek a' bazilkák,
'Éjfélíg keresztbe elvegyülnek,
'S hajnalig bokrétát képeznek majd,
'S a' Szerencse férjének mosolygott:
Még az estve keltek a' bazilkák,

Éjfélíg keresztbe elvegyültek,
'S-hajnalban bokrétát képezének.
Minden vendég egy bokorra tőn szert,
Vőlegény menyasszonyára tőn szert:
'S csak a' nász-legény maradt hijával.
Ekkor a' szép lyány így szólla hozzá;
Kedves nász-legény, ne légy szomor 'sbús,
'Szebb bokrot fogok tenéked adni,
Szép barátnémat adom tenéked.

VII.

Új Jegyes, te Bázil-csemete, szól!
Mit busúlsz szívemnek bánatára?
Tán fogyatkozást értél javaidban?
Vagy lovacskáid fáradt-el insában?
Vagy talán gáncsolták a' leánykád?

„Sem fogyatkozás nem ért javaimban,
Sem lovam nem fáradt-el insálon,
Ám de gáncsolták hüvem', leánykám'.
Ez mondá, hogy aljas születésű,
Az, hogy kigyót ér-fel a' gonoszban,
És amas, hogy aluszékony 's álmos“.

Erre bosszúsán felölt a' szép lyány:
„A' ki aljas születésűnek mond,
Vériből ne lásson ivadékat.
A' ki kigyónak mondott gonoszban,
Annak szívét a' kigyók öleljék;
'S azt, ki aluszékony'nak csufolt-ki,
Kőrön fekvé, fusza édes álom.

Nekem úgy látszik, hogy ezen kevés nő-énekekből, melyeket nagy részint mértéki hűséggel is adtam, a Szerbus dalok' karaktere elégendőképp' kiviláglik. Mindenik egy kis történetet ad elébe, 's ennél fogva mindannyi kis románczhoz hasonlít; de ezen történet sokszor csak egy gyöngéd allegória (I.) lyrai tendenciával, t. i. *érszámok* képbe való öltötetése; vagy *schiculus* az érzésnek (II. IV. V); vagy végre tiszta románcz ezen két állatú eszközből (III. VI. VII). Tónusok általában naiv; nem virágos a nyelvben, de annál poétaibb az érzésben; a történet' menetele épikus-egyszerű, a drámai elő-adás a remekségig emelkedik-fel tömörségével 's természetességével. Az egész egy hasonlíthatatlanság-aetheri illat lengi-bé.

Köztünk *Vukovic* tevé a' próbát ezen tónust némelly dalaiba behozni, mely szerencsével, azt örömmel éreztük azokban, melyek Kulesza által közöltettek. *Vörösmarty* pedig egy Szerbus manierban dolgozott dallal ajándékozta-meg *) , melyben egyszerűsmind a' Szerbusoknál szokásban lévő *quinarius trochaestus* is megtartá.

A' nagyobb kiterjedésű hős-énekekre (p. o. Marko Kraljevic, Milos, 's a' t.) átmenszélül szolgálnak a' *balládák*, melyeknek fő-része a' történet, de elő-adások gyakran igen is még lyrai, mindenkor pedig érzékenységgel. Azzán Agát Kazinczy adá (Poétai berek lap 211), az original' mértékében, 's megfoghatatlan; *miként ezen gyönyörű ének* nálunk legkisebb figyelmet *nem-tud* nyerni. Tiszteletre méltó barátom *Vukovic* közlött *nem régiben egygyet* a' *Hasznos Mulatságokban* (1826, I, 28), 's egy másikat mely a' *Bácskaik'* sjkain forog az *Auróra'* utolsó kötetében (1827. I. 261), de amaz jambusokban dolgozva; ezt Magyar schémában, kimondhatatlan naivsággal 's könnyűséggel, 's csudálandó ügyességgel a' népi-nyelv' utánzásában. Imitt pedig van szerencsém kéz-iratából egy eddig még nyomtatatlan fordítását közleni, mely ismét jambusokban dolgoztatott, mindazáltal — ha nem csalódom, a' tónust tökéletesen vissza-adja.

Szerbus Balláda.

(*Vukovic*).

L ásték csudát, null' nem történa több:	Könnyel borongott Ilka' <i>szép szeme,</i>
Ország királyát meg nem ösméri.	Könnyel borongott, 's hívá gyermekét:
'S király rokon vért ont kegyetlenül.	Jer Gábor! ó jer, kedves magzatom!
Már vére között más nem áll vala,	Már négy levél jött hozzám a' királytól,
Csak Ilka húga, térén Boszniának,	Téged magához kíván, <i>hogy megöljön.</i>
Kinek maradt még egy Gábor fija,	Vedd tőlem est a' kendőt; magzatom,
Nagybátyja készül ezt is vesztetni;	'S menj a' királyhoz, és borulj elébe,
Hugának így ír gyakran a' király:	'S mondá a' miket most én mondok neked:
Küldd, Ilka húgom! hozzám gyermeked',	„Kegyes király, te tündöklő Napunk!
Hogy azt az egygyet is halálra vessem;	„Fényes Nap itt a' földön, ég alatt!
Ne szálljon ország tőlem a' fiúra.	„Az én anyám kér téged általam,
Midőn negyedszer írt már a' király,	„'S kérése mellett küld üdvözetlet.

*) *Assóia*, 1827. I. 146.

„Király ha főmet majd elütve látod,
 „E' keskenőbe küssd azt véresen,
 „S akassd lovamnak hátán a' nyeregbe:
 „Elmegy lovam, 's a' főt is elviszi,
 „Mellyet kiszáraszt a' napon szülém,
 „Sírván felette, nagy keserve küzt'
 „Sírati fogja egy kedves fiját.
 Elméne Gábor 's a' kendőt vivé,
 Sok férfi, sok nő kíséré menését —
 Elméne Gábor túl a' sík-mezőn.

Meglátta jöttét távul a' király,
 Meglátta 's így szólt csendesen magához:
 Isten, ki jön ott? mely derék lovag!
 Hozzám ha térne, szép váramba be,
 Országomat megosztanám vele,
 'S nem kérdeném, nős é vagy nőtelen?

Alig beszélt így szívben a' király,
 Várába nyargalt a' derék lovag,
 'S megy a' királyhoz, és borúl elébe,
 'S így kezdé hozzá Gábor szólni:
 „Kegyes király, te tündöklő Napunk!
 „Fényes Nap itt a' földön, ég alatt!
 „Az én anyám kér téged általam,
 „'S kérése mellett küld üdvözlélet.
 „Király, ha főmet majd elütve látod,
 „E' keskenőbe küssd azt véresen,

Eredeti balladát, *Szerbus stílusban* nálunk első 's eddig egyedül *Vörösmarty* ada: 's én annak kéz-iratát a' Költő' barátságából bírván, annak közlésével kívánom olvasóimat elcsereszteni:

C s á k.

(*Vörösmarty*).

Mélyen alszik sírja' éjjelében
 Csáki' szűz szerelme; szöke Zolna,
 Hallgat a' szél hamvadó fejeinél,
 Zárt szemébe nem hat nap' világa,
 'S dallos ajka csendes a' por-ágyon,
 Bús panaszszal repkedik fölötte
 Kis galambja, 's csermelyek' vizéből
 Reggel, estve öntöz egy vizéget,

„S akassd lovamnak hátán a' nyeregbe;
 „Elmegy lovam, 's a' főt is elviszi,
 „Mellyet kiszáraszt a' napon szülém,
 „Sírván felette, nagy keserve küzt',
 „Sírati fogja egy kedves fiát.
 'S mint gyermek ekkor úgy sírt a' király,
 És sírva Gábort vette karja közzé:
 Kelj-fel te kedves, kelj-fel magzatom!
 Király elütve főd' nem fogja látni,
 Országá' kincse bár elveszzen is.
 Ím kincseim! végy a' mennyit vehetsz,
 'S menj-viszsa vígan hűv anyád felé,
 'S keress magadnak hölgyül szép leányt,
 Én is jövendek vig nász-ünnepedre.
 Felkelt örömmel Gábor akkora,
 'S csókolja jobbját 's lábát a' királynak;
 Vett kincse közzől mennyit birhatott;
 Tűzes lovára gyorsan felszákelle,
 'S nyargalva ment - el a' kedves szülőéhez.

Ex látja jöni távul a' lovat,
 'S jajgatva ment-ki a' lónak elébe,
 Látá lovat, nem látta gyermekét.
 De Gábor így szól hátán pej-lovának:
 Kérlek, ne jajgass, kedves jó anyám!
 Keress te nékem hölgyül szép leányt:
 Király is eljön vig nász-ünnepemre.

Hogy ha megjő Csáki, fölzakassza,
 'S hervadozn' tűzzé kebelére.

'S megjön a' hős, és óhajtvá szóll:
 Zolna, szűz szerelmem, Zolna, Zolna!
 Hol mulatsz te, szöke szép hajaddal,
 Hol mulatsz az édes ajakkal,
 Hókaroddal, téjhab-vállaliddal?

Hoztam gyöngyöt száke szép hajadra,
Gyöngé fátlyolt téjhab-vállaidra,
Csókot, édes csókot ajkaidra!
Zolna, szűz szerelmem, Zolna, Zolna,
Hol mulatsz te, Csáki' bánatára?

És felelt a' bércz' Tündér-leánya:
„Vessd a' gyöngyöt vissza tengerébe,
Tépd a' fátlyolt öszsze száz darabra —
Zolna nem hű hozzád, és nem él már,
Csók helyett végy síkot ajkaidra,
Forró szíved hűljön-el halálra;
Zolna nem hű hozzád, és nem él már;
Bűn miatt van 's hamvad itt slakja“.

Elborzadva fordul-meg porában
E' szavakra a' szegény leánya,
'S felgyög a' sir' barna sátorából:
„Csáki, szívem! gondja és szerelme!
Zolna itt van a' halál' kezében.
Bűn miatt nem, hitességs miatt sem;
Sáíve rám haragván, érted égvén
A' Tündé-lány búval ölt-meg engem“.

Csáki sóhajt, 's gyilkoló haraggal
Fölkel a' kín záíve' tengerében,
Kél az átok ajkán mennydörögve,
'S síkot erdőt eltölt átka' hangja,
Hallja a' bércz nyílt üreg-fülével,
'S vissza-bögi égneek és pokolnak;
Hallja bérczén 's reszket a' Tündé-lány.
Most elhallgat Csáki, szörnyen hallgat,
Harczol záíve-lángoló dühével,
Harczol rongeggel és vadakkal,
'S hársog a' hegy harcza' vad zajától,
Sziirt-tetőket tördel buzogánnyal,
Karddal irt és sérteget fenyőket,
Nyíllal ölyvet 's minden szárnyalókat:
Hogy, ha fába, szirtbe vagy madárba
Tűnt-el a' gonosz lány, megtalálja,
'S öszsze-rontsa gyilkos fegyverével —
Nem találta, hasztalan vessződött.

Este jött a' sírhoz Csáki vissza,
Késő este, buban, lankadásban.
A' galamb remegve szállt előle,
Hervadozva dült-el a' virág-száll;
Hervadozva dült-el Csáki hős is,
Várta álmát, várta jobb halálát.
Jött az éj, de Csáki' álma késett,
Jött az éjfé, 's Csáki ébren ült még.
Nézte a' sirt csendes hold-világnál,
Haj, ki áll ott a' porok' tetőjén!
Szép leány ül hó-szín köntösében,
Nyögve és sóhajtvá kedveséhez.
Zolna ül ott szél-fodorta hajjal,
„A' halott is fölkel hát porából?
Zolna, Csáki' szűz szerelme, Zolna,
Hogy nyugodtál a' sir' éjleében?“
Szólt az ifju 's állt-ölelte a' lányt.
Hőnek érzé 's csókkal érte ajkát:
Csókkal érte keblét, ékes arczát,
És örült az éjnek és meg-gaínyak.
Akkor ránta-meg magát kezében
A' leány és elveszett előle —
A' Tündé volt, 's tűnt-e' kezdetében
Gúny-ajakkal ezt suhogta vissza:
„Zolna, Csáki' szűz szerelme, Zolna,
Hogy nyugodtál a' sir' éjleében?“
Halva dült-el a' hős, és alább szállt
A' leánya szenvedő porában.
És legottan a' Tündé' nyomába
Fergeteg kelt a' hívek' nevéből,
'S téren erdőn kergeté üvöltve.
Csáki, Zolna, hangzott a' hegyekben,
Csáki, Zolna, völgyek' mély ölében,
Közben hangzott a' Tündé' nyögése,
'S mennydörögve harsant rá az ég-ből:
Csáki' szűz szerelme, szűke Zolna,
Hogy nyugodtál a' sir' éjleében?

Toldy Ferencz.

2.

Az érzékeny-szívűségről.

A szívnek érzékenysége, vagy finomsága oly szép *karakter*, hogy akit az adakozó természet azal megajándékozott, egyenlő-érzésű hajlandósággal kényszerítettünk szeretni, mert csak ez által lesz az ember igazán emberré. Kedvelteti magát, ha csak arca-vonásiban sajdítjuk is azt valakinek a nélkül, hogy annak kifejlését az emberi cselekedetek-től váránánk. Lehozza a Nagyt az ő méltóságáról, de csak úgy, hogy a tisztelet, félelem mellett annál könnyebben férjen hozzá a mi szeretetünk; egyszer'aminde félelmi az alacsony állapotút, 's nálunk figyelemre méltóvá teszi. Halmozzon bár a Hős győzedelmet a győzelemre, szövetkezzék bár a játszi szerencsével, prédállya-fel bár az egész világot, de ha sajve a finomabb érzésektől üres, akkor ő nem egyéb, hanem a Nemzetek' ostroma, országok' pusztítója, 's a nyomorodottak' jaj szavára mindenkor süket lesz'

Érzékeny-szívűség nélkül bár melly hatalmas az országoló, *Tyrannus* lesz, nyűgni fognak terhes *scapulum* alatt a jobbágyok, és benne minden nemes ösztön elfojtatik; félni ugyan fogják őtet, de szeretni soha nem, 's még az a dicséret is, mellyel az alacsony hízlekedés néki tömjénezni szokott, véle egygyütteltemettetik, az ő emlékeztérére emelt oszlopok pedig mintegy szégyenlik, hogy annak dicséretét olvassa rájtok a maradék, ki semmi dicséreteset nem cselekedett. Az ily érzékellen szívű Fejedelem' országából távozni fog az igazság, a szűkölködők hijában fognak hozzá segedelemért folyamodni, számtalan ártatlanokat eget hasogató íj szavakra fakaszt, 's még a néki emelendő emlék-oszlopokhoz is siránkozva hordják a köveket az Emberek, ha bár vannak is néha hízlekedő magasztalói, de még azoknak öröm énekeik között is a szorongattatott Népek siralmas panaszsza vegyült; felírják végre nevét is a Történetek, de csak egyedül azért, hogy tudhassa a maradék, kit átkozzon.

Ellenben melly szép, 's mi dicső, midőn egy érzékeny szívű Hős a csata mezőn az elesteknek vérével egyelti könnyeit! midőn egy Császár fejedelmi méltóságát nagy emberiséggel mérsékelvén, nem örül ama döss nyereségnek, mellyre az adózó nép sirva néz, és midőn egy érzékeny szívű kegyes *Tyus* elveszettnek tartja azt a napot, a mellyen senkivel jót nem tett! szóval, minden akár belső, akár külső jelességeink és tökéletességeink csak egyedül ezen szeretetre méltó *karakter* által szépülnek, melly az ő kedveltető sugárit azokra kiterjeszti.

Vannak engesztelhetetlen kemény szívű emberek, kik semmi szelidebb megilletődésre nem alkalmasok, kiknek viselkedésben szüntelen valami erőltetett feszesség uralkodik, melly őket valamint a társalkodásában unalmasokká, szintűgy írásaikban igen ízet-

lenekké teszi. Vessni kellene a barátságos társalkodásnak, ha mind ilyen érzéketlen emberekből állana, mert akkor mindenik elzárná szívét más elől, látván másnak szükségét senki könnyűreletességre nem indulna, szánakodás nélkül menne-el az ember azon víz mellett, mellyben egy szerencsétlen fulladozna, kinek jaj szavaival ilyen esetben nem találnának segédelmet nyújtóra.

Mind embertelen volt hát ama *Philosophia*, melly azt tanította: hogy az ember úgy megkeményítse szívát, hogy abba többé a külső dolgok semmi bényomást ne tehessenek: melly azt akarta: hogy az ő követői legkisebb részt se vegyenek a mások éránt való szánakozásban. — Kiből az érzékeny szívűség már egészen kihűlt, az inkább hasonlít egy törzsohöz, vagy legfellyebb is egy gépelyhez, mintsem emberhez. Azért én alig tudok még csak képzelni is magamnak szerencsétlenebb embert, mint egy érzékeny szívűség nélkül valót, mert az ilyen az azon felséges tárgyak közül, mellyeket a jó-tévő természet örömlünkre rendelt, egy sem érdekli. Reá nézve éppen olly kecsegtető a virágos kellemekkel beköszöntő szép tavasz, mint a legzivatárosabb fergegekkel telyes zordon tél; — reá nézve egy gyönyörűség kert, mellyben minden érzékenységi szívet vidámitó ártatlan örömbé merülhetnének, nem egyéb egy sivatag vadon pusztánál: ő a legbájosabb képnek tekintendő is minden megilletődés nélkül áll, azokat a természet, és a mesterség hiába iparkodnak ő beléje érzékenységet lehelleni, ő nem tudja a szép, a bennszívűségével meg van bűntette; — midőn ellenben az érzékeny szívű mindenből örömet tud meríteni, mivel nyitva áll szíve a kellemes bényomásoknak.

Az érzékeny-szívűségből nem származnak ugyan valami jeles vítézi erkölcsök, de származnak sok szép más tulajdonságok. Az érzékeny-szívű emberben meg van már az igaz felebaráti-szeretetre való hajlandóság, mellynek szerencsés következése az, hogy tud mások szerencséjén örülni, és bennszívű szerencséje nevelkedésének tartja, ha másokat boldogított, ha pedig már a közönséges emberi szeretetből ennyit tesz, hát még mit nem lehet tőle várcni mint privát barától? az érzékeny szívet érdekli a nyomorultak szükségé, és minden tőle kitelhetőképpen iparkodik őket attól megszabadítani ha lehet, vagy ha ez nem lehet, legalább azt könnyebbé, elviselhetőbbé tenni.

Az érzékeny-szívűség forrása a nagy-lelkűségnek, vagy is az *ellenesség szeretetének*, mert a gyűlölet nem sokáig tarthat az érzékeny szívetben, és a mindennapi tapasztalás is bizonyítja, hogy senki nem hajlandóbb a bocsánat adásra, mint az érzékeny-szívű ember. Továbbá, az érzékeny-szívű felettébb nyájás, egész társaságot fel tud vitatani, finom az ő beszéde valamint szíve, tekintete kellemes, és természetes; sőt még testének minden mozdulati is szint ennyi bizonyosági érzékeny-szívének, mellyek minden szavaival éppen nem erőltetett egygyezésben vannak.

Végre én előttem azért kedves az érzékeny-szívűség, mivel az első kezdete, és úgy szólván talp-köve egy Költőnek, mert tágassabb értelemben azt mondhattuk a költésről: hogy az nem egyéb, mint finomul, vagy is szépen gondolkodó tehetség, készség. Ha a Poesia természetét jól figyelemre vesszük, tapasztalni fogjuk: hogy az érzékeny-szívűség valójában legjelesebb *karaktere* egy Poesának. Ugyan is minden költésben érzésnek, és finomságnak kell uralkodni, és szükség: hogy a Poeta mindenkor elől tudja találni az ő halgatónak, vagy olvasóinak legérzékenyebb részét, ezt pedig nem lehetné,

F. M. O. Minerva 2. Negyed 1827.

ha csak magának is érzékeny szíve, és finom gondolkodás-módja nem volna. Ezen okból a *Poetának* igaz nevét nem érdemli-meg az; kinek költeményyét én hideg érzéketlenséggel olvasom, vagy halgatom, ki nem tudja indulatimat érdeklenni, ki nem képes bennem majd örömet gerjeszteni, majd szomorúságot indítani, majd ismét könnyhullatására fakasztani, vagy rémítő borzadással meglepni, szóval: ki szívemet nem tudja érzékenységre hozni. Ide illik a' mit e' dologról Hazánk' koszorús lantosa *Kisfaludy Sándor Pop'* után mond, így szólván Regéinek elő-szavában: „Az a' Poeta, ki szívemet ezer fájdalomra tudgya bírni; ki velem minden indulatot, melyet költ, és ír, éreztetni tud; ki engem több mint bűbajos mesterséggel fellobbant, és szívemet irgalommal, és ijedelemmel szaggattya; ki engem a' földről felkapván, a' levegőn által, valamikor, 's valahová tetszik, kényne szerint elragad“.

Éddig az érzékeny-szívsűséget úgy tekintettük, a' mint az minden egyéb tökéletlenségektől ment, és a' mint más szép tulajdonságokkal való szerencsés szövetkezés, és mesterséges kivételtes által nevelkedett. Most tehát lássuk azt is, hogy minő alkalmatlanságokat hordoz magával.

A' minő szerencsések azok, kik természeti érzékeny-szívsűséggel bírnak, éppen olly nagy szorgalommal is kell lenniök, hogy ez az ő szép tulajdonságok el ne korcsosodjék, hogy igen erős ne legyen, ne talántán rajtok erőt vévén, mások' gyámola nélkül maradjon. Az érzékeny-szívsű embert minden, még a' legkissebb bényomások is érdeklik, minden kis változás ő benne is változást szűl, és így ha nem vigyáz, az érzékeny-szívsűség könnyen álthatatlanságra vetemedik, elenyészik, elkorcsosodik. Ugy tetszik, hogy ezen véleményemet bizonyította a' szép Nem is, melly tagadhatatlanul olly nagy szívbeli érzékenységgel bír, hogy ebben neki a' férfi nemből a' valódi költőkön kívül senkit eleikbe nem merek tenni. De melly gyakran elfajúl ez az ingerelhető karakter álthatatlanságra!

Kinél igen nagy az érzékeny-szívsűség, a' ki úgy szólván csupa érzés, annak egy álltyában nehéz bátor-szívsűségre jutni, a' mostani időben pedig hogy lehetünk bátor-szívsűség nélkül szerencsések? Azért én senkinek sem tanácslom, hogy magát érzékeny-szívsűségének egészen rabjává tegye, mert az ollyan ember mintegy nem is bír magával, az ő boldogsága egészen külső történetektől függ; egyetlen-egy bal eset lesujthatta őtet, és legnagyobb szomorúságba ejtheti, azután pedig egy örvendetes történet borult felleget oszlatván, szívét felvidámíthatja, 's így az ő szíve a' szerencsés, és bal esetekben nem tudja a' szükséges egyenlőséget megtartani, mivel igen érzékeny. Ugyan azért egy ollyan ember, kiből nagy az érzékeny-szívsűség, a' szerelemre is igen hajlandó; őtet minden szépség megbájozza, és rémség vadászatra vezérli, élete, és halála Istennéjének hatsímában áll, kinek birtokában helyhezetti minden boldogságát; végre az ő szíve minden indulatoknak tér-mezeje lesz, 's mindenkor tele haborgó indulatokkal.

Ezen néző-pontból szokom én vizsgálni karakterét egy olly költőnek, kinek már a' természettől nagy az érzékeny-szívsűsége, mellynek midőn magát egészen által-adja, midőn azt semmi egyébbel nem mérsékli, midőn minden bényomásra nagyon megilletődik, különös fátumának pedig magában nagy befolyást enged; — majd ez, majd amaz az indu-

lat háborodik-fel benne, 's végre azoknak örvénnye egészen elsodorja őtet. E' mellett még az ilyen embereknél az erkölcsnek és gonoszyságnak néha oly különös keverékére is találunk, a' milyent csak az illy kettős teremtményektől várhatni.

Mind ezekből kitetszik hát, hogy egy igen nagy érzékeny-szívűség, mely semmi más tulajdonsággal nem szövetkezik, nem szerzi-meg az embernek azt a' boldogságot, mely a' szívnek csendes nyugodalmával elválhatatlanul egybe van kötve; mivel az igen érzékeny szív olyan mint a' fa-levél, mely minden kis szellőtől mozgásra kél, vagy mint egy hajó, mely a' háborodott tengernek vészes hullámai között tévelyeg, pedig a' valódi földi boldogság a' szívnek nyugodalmát, és csendességét kívánja. Jól által-látták ezt a' Stoicuskok, azért egy tellyes érzéketlenséghez akarták magokat szoktatni, 's saiveket mint-egy megkeményíteni, hogy abban semmi külső eset nyughatatlanságot ne okozza; hanem igen felhúzták a' hurt, és az emberi nemet számkivetni akarék, a' mi lehetetlené tette szándékjokat.

Melly szerencsés egyenlőséget tud ebben tartani *Sophon*! az ő szíve igen finom, de ő mérsékli ezt a' finomságot, és nem engedi nagyra nevelkedni. Tud ugyan ő érezni, és lelke belsejében megilletődni, de egyszer'smind tudja ezen indulatokat a' közbe jövő okossággal úgy kormányozni, hogy rajta erőt ne vegyenek, ellenséget ne tudallyanak. Minap meghalt egy barátja, *Sophon* siratta, és érezte ezt a' halált, mivel barátja halt meg; — de a' szomorúság őtet le nem verte, szívét meg nem győzte; ő nem sokára erőt vett azon, és nem valami rút álhatatlanság által, mellyel a' kicsiny lelkűek segítenek magokon, hanem a' józan észnek felséges rend-szabási által, mellyek az ő fájdalomnak hathatós orvoslái valának. *Sophon* kóstolja az életnek minden ártatlan örömeit, de legnagyobb mértékletességgel, azt lehet felőle mondani: hogy ő birja azokat, nem pedig azok őtet. Igaz ugyan, hogy ha egy reméttelen eset éri őtet, az ő érzékeny szíve nagy sebet kap, de azért ő el nem csügged, tud magán segíteni az illy kis zavarodásban. A' szerelemre való hajlandóságot sem lehet tőle megtagadni, és szerelmese által szerencséssebnek véli magát, de annak elvesztével sem lehet őtet éppen szerencsétlennak mondani. Szóval: *Sophon*nak érzékeny szíve van, mely a' bényomásoknak könnyen helyet ad ugyan, de egyszer'smind hatalmában is áll azokat megtartani, rendbe szedni, vagy bizonyos távolyságra ereszteni.

De melly ritkaság egy *Sophon*! majd csak nem azt lehet mondani, hogy egyedül a' közép, és érett kornak lehetséges ez a' mesterség, mert közönségesen az ifúság igen érzékeny, az öregség pedig többnyire fás, érzékellen. Csak egy nagy *Genie* viheti ezt tökéletességre, és nem más úton; mint a' mindennapi gyakorlás által. Azért én azt tartom legnagyobb *Philosophus*-nak ebben a' dologban, kinek tehetségében áll akár érzékenyen, vagy szépen, akár *stoice*, vagy *abstracte* gondolkodni, vagy ezt mind a' kettőt okosan egymással egyesíteni.

Szabó Nepomuk.

3.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

*Hetedik Levél. Polykletus Philostratushoz, a' második Archon' fiához.**Rómának belseje — Emlékek — Kapuk — Templomok — Víz-csatornák, — saját stódsok — Külömbféle.*

Az én oly sokféle képzetekkel megtölt képzelődésem alig engedett egynehány szempillantástig tartó álmat, midőn Syrus ismét felköltött. Jöjj velem így szőlla, járjuk-meg együtt Rómának legnevezetesebb helyeit. A' mit Janiculusz' teteiről láttál, most majd az bővebben szemedbe tűnik; a' tegnapi sétálásunkkal egészen ellenkező úton megyünk ma, menjünk ma a' város' egyik fertályából a' másikba 's vizsgáljunk-meg közeleb'ről minden figyelemre méltó tárgyakat. Ezen nagy roppant képnek minden egyes része szintén oly bámulásra méltó mint maga az egész. Az a' félsz látsz által arra bírattatik az ember, hogy ember létében kevélykedjék; elfelejti ha Görög e vagy Római, gazdag e vagy szegény, szabad e vagy rab; csak ember-társai műveinek örvend 'a dicsőségekben részt vesz. Melly egyéb város mutathatna ily felséges tárgyakat; Thebát, Spartát, Corinthust láttam; a' dicső Athene lak-helyem volt, de mind ezen jeles városok alig lehetnek Róma dicsőségének csak árnyéka is.

„Még alig kelt-fel a' nap, 's azért minekelőtte a' Polgárok össze-sereglenek szabaddabban megvizsgálhatunk mindent, mind a' Piaszokon, mind az olyan helyeken, mellyek idegenek előtt el vannak zárva. Ma éppen olyan heti vásár van, a' millyenek minden kilencedik napon szoktak tartatni. Erre a' mint meg fogod látni, falusi föld-mivelők, gazdag birtokosok 's gögös Nemes Urak (Patritziusok) egygyaránt bújónnek a' Római birodalomnak külömbféle részeiből, némelylek azért, hogy a' közelgető nép-gyűlésre magoknak felekezézet szerezzenek, mások hogy ezeknek mesterkedését semmivé tegyék 's mindnyájan, hogy a' közjó ál-orozsája alatt a' magok hasznát keressék.

Elindulánk, mely csendesség uralkodott még az útszakon, mellyek nem sokára azután megszámlálhatatlan sokaság zajával teltek-el. „A' városnak ezen fertályában, így kezdé beszédét kíséröm, Rómának leg elő-kelőbb familiái laknak. Ezek birják eme roppant épületeket, mellyek egymástól sziget modjára el vannak válvá, 's azért rendszerént szigeteknek (insulae) neveztetnek. Ezen pompás palotáknak mind egygyikében oly sok ember lakik, mint valamely Görög Mező-városban.

„Eme márvány-foszlop-sorokon: nyugovó bázisok, mellyek alatt mindenütt padok készítettek, a' Clienseknek ház gyanánt szolgálnak, kik itt seregessen össze-gyűlnek,

hogy Pátrónussáiknak szüntelen udvaroljanak. A' legszegényebbek ezek közül Pátronusaik házáknak küszöbét őrzik 's ott csekély alamizsnára várakoznak, melly semmire valóságoknak ára szokott lenni. A' ház' ajtaja szent 's nem csak különös Istene van, hanem annak minden részei is egy tulajdon Istenség' védelme alatt állanak, Limentinusz a' küszöböt őltalmazza, Cardea az ajtó sarkakat, Forkulusz az ajtót magát.

„Ez a' pompás útsza, melly a' most általunk elhagyott piac-útszára (suburra) következik, Szentnek nevezetik (Sacra), minthogy azon a' Papok minduntalan serogessen mennek a' Capitoliumba. A' bal felől való tájék hajó-farnak nevezetik (carinae vagy ad carinas) minthogy a' benne lévő házaknak fedelei a' hajók' farának formájához hasonlítanak. Tovább a' jövendőslők' kapuja van (Porta carmentalis) melly a' Marsz' mesejére vezet 's átkozott kapunak is nevezetik (scelerata) azon 306 Fábiuszok' emlékeztérére, kik Róma várossának 274 esztendejében ezen a' kapun mentek-ki a' Vejentések ellen és mindnyájan elestek azon háborúban, melyet egyedül magok viseltek Cliensekkel együtt.

„Itt a' fő piacon vagyunk, melly a' Romai Historiában olly igen híres (forum). Minden egyéb piacok is forumnak nevezetnek, de ez különösen 's tulajdonképpen Római piacznak (forum Romanum) hívatattik. Eleinten csak egy tágas köz volt ez minden ékesség nélkül. Tullusz Hosztiliusz körül-kértette azt-~~osszlopos-bátonatokkal~~ a' Kalmár-bátonokkal, mellyekben kiváltképpen a' pénz-váltók folytatják foglalatosságait. Az-ólta roppant paloták építettek ide, mellyekben törvényt szoktak szolgáltatni (Basilicae) 's némelly környélményekben a' nép is tartja bennek gyűléseit. Ezeken kívül láthatiz még ezen piacon, Templomokat, Oszlop-sorokat, közös tanító-intézeteket és más pompás épületeket. Azon számtalan álló képek között, mellyek azt ékesítik, hogy régibb mint maga Róma; azt egy régi rege szerint Evander Király szentelte Herculesznek, 's még most is győzedelmeskedő Herculesznek hívják, mint-hogy azon nagy Inaepok' alkalmával, midőn Róma a' szerencsés hadi-vezéreknek győzedelmi jutalmat rendel, győzők' ruhájához hasonlító öltözettel ékesítetik.

„Eme' 12 megaranyozott álló-képek a' 12 fő Isteneket ábrázolják.

„Itt Jánusz Istennek Temploma van, melly ezen Istennek több Templomai között a' legrégebb, minthogy azt Romulus építette. Numá ebbe Jánusznak ~~egy olyan álló-képet~~ tétetett, melly két ábrázató, 's mellynek újai úgy ~~vagynak készítve~~, hogy a' 365 számot jelentik annak emlékeztérére, hogy legelsőben Jánusz tanította az embereket az észtendőt 365 napokra osztani.

„Ez a' másik sokkal nagyobb és pompásabb Templom Szturnusznak van szentelve. Abban tartatik a' Légiók' zászlóival együtt az Ország' kincse; minthogy ezen Bölcs Fejedelemnek urszkodása alatt, melly arany időnek hívatattik, a' hűség soha sem sértetett-meg. Mindazáltal ezen Isten még is vért-szomjúhozónak tartatik. A' Hadászok vagy karddal vivők vért áldoznak oltárjára, 's a' gúnyoló versek Szturninusoknak nevezetnek, minthogy ezen Istennek vad és bárdolatlan indulat tulajdonítottak.

„A' Forum a' Rómáisknak egyik legkedvesebb helyek. Ott árultatnak a' legtöb-~~bet~~ erő portékkák 's mindensféle drágasságok; ott kötyavetyélteknek-el az ellenségektől elvett prédák, valamint az Országnak árendába adandó jövedelmei is, ott tartatnak a' választások, és a' Rómái fényes játékok, egyszóval: ez az a' hely, a' hol a' Rómái Bi-

rodalomnak közös dolgai végeztetnek, 's' a' hol ez a' föld kerekégeinek sorsát meghatározza.

„Ez a' különös emlék a' Forum' közepén legelsőben azon hajóknak orraiból készített, melyeket a' Rómaiak, Róma Városának 416-dik Esztendőjében az Anthiumi Polgároktól elvettek. Ezen hajó darabok győzedelmi jelek gyanánt állítottak itt fel, melyről a' tetejeken egy szék van, melyről az Orátorok a' néphez szállani szoktak. Az idő ugyan az eredeti alkotmányt semmivé tette, de utóbb ismét felépítették azt hasonló formában és hasonló haszon-vételre. Rosztrának hivattatik ettől a' szótól rostrum, mely hajó-orrot jelent. Erről a' Jupiter tronussához hasonlítható helyről lövöldöztek azon menykövek, melyek a' Nemzeteket oly sokszor megrémítették. Az ezen emlékhöz legközelebb lévő kép a' Marsyas nevű Szatirus álló képe kevesebb felséges gondolatokat támaszt, mely a' végre állított ide, hogy a' peres-felek meggondolják, mely veszedelmek szoktak gyakran a' törvénykezéssel járni. Nem messze attól a' Capitolinus halom' oldalán egy Hosztília nevű épület fekszik, melyben némelykor a' Senátus gyűléseit tartja; grádicson kell beléje felmenni, és ezen grádicról tisztította-le Tarquinius hajdan Szerviusz Tulliuszt.

„A' Forumhoz által ellenben a' Capitoliumot látod; most nem szabad beléje mennünk, csak kívülről vizsgálád tehát azt. Utóbb lesz' alkalmad azt belül is látni és meg tudni, milyen Inneplések szoktak benne tartatni.

„A' Capitolium megett a' Tarpejus' kőszikla van, melyről a' 12 táblák törvényei szerint a' Haza-árulók letaszítottatni szoktak. Úgy látszik, ezen hely a' végre választotta, hogy a' győzedelmi pompát tartóknak a' dicsőség' veszedelme, 's' a' jutalomnak és büntetésnek egymáshoz közel-léte terjesztessék szemeik eleibe.

„Ama' szépen épült Templom a' kopasz vezeték nevű Venusznak van szentelve, annak emlékeztetere, mely áldozatot tettek legyen egykor a' Római asszonyok. Midőn t. i. a' Gallusok a' Capitoliumot ostromolták, a' Rómaiak fogyatkozást láttak a' kézivek' húrjaiból; ekkor a' Római asszonyok saját hajokat adták oda, hogy abból hurok készíttessenek. Ezen szép tettnek megjutalmazása végett a' Senátus ezen Templomot szentelte az ő védelmező Istennéjeknek; 's' Venusz ámbár egyik legszebb ékességétől a' hajától megfosztatott is, még is annál több imádókat talált.

Éppen midőn Syrus ezen beszédet végezte, egy sereg emberek mentek-el mellettünk, kiket öltözetek és lassú menések Papoknak mutatott lenni. Egy hasas tehenet vezettek, melynek megaranyozott szarvai virág lánczal körül voltak fonva 's' utánna egy asszony ment hosszú gyász ruhában egy fűldig erős sűrű fátyollal befedve. Csudálkozva néstem ezen gyászos sereget, 's' el nem tudtam találni, mi czéllal tért legyen Jónó' temploma felé. „Hogy hogy mondék Syrushoz, hát Rómában ilyen áldozatokat visznek az Isteneknek? Az ilyen áldozatok természet ellen valók 's' még a' legvadabb népeknél is útsáttal tekintetnének.“ — A' bölcs Numa rendelte ezen Isteni tiszteletet, felele Syrus, 's' már csak ezen név is vissza-tartóztathatja kemény ítéletedet. Ezen neked vissza-tetsző szokás a' házi békességet megzavaró kicsapongásoknak gátolások végett rendeltetett. Az özvegy asszonyoknak t. i. meg van tiltva férjek' halála után kilencz hónapok előtt férjhez menni, azok pedig, kik különös okokra nézve ezen időt

meg nem várhatják, fartsznak új össze-kelesek előtt Júnó' oltárán egy hasas tchenet áldozni. A' már magában is csúfos áldozati barom-külömbféle gúnyolásra sá alkalmat, 's csak ritka aszszony tudja az ezen szeggyentől való félelmet meggyőzni. Ugyan azért választotta ezen aszszony is a' reggeli időt, reménylén, hogy a' néptől most nem véte-
tik észre, de még most is fél az észre-vételetől, 's a' rajta lévő sáru fityol nem annyira a' szemérmetségnek, mint annak bizonyága, hogy a' szemérmét megsértette. Ezen Isteni tisztelete is nehezen menihetné meg őtet, ha észre-vételetnek a' kigúnyolta-
tástól; a' köz-nép házáig kísérné, 's azt vélné, hogy az ezen aszszonytól megsértetett il-
lendőségén újj illetenség által bosszút állana.

„De hagyjuk mi ezen aszszony' tükos áldozatját 's folytassuk tovább útunkat. A' Quirinális dombon legelsőben az egyet-értésnek (concordiának) temploma tűnik szem-
medbe, melyet Furiusz Camillus Róma városának 307-dik esztendejében a' Patricziu-
sok és Plebejusok össze-békéllésének alkalmával építtetett, 's melyben némellykor a'
Senátus tartja gyűléseit. Azt lehetne gondolni, hogy ezen hely a' szó értelme szerint
az egygyezések' véghez-vitelére van rendelve, ha az e'féle egygyezések némellykor a' had
Istennének Bellonának templomában is nem köttetésnek“.

„Tovább a' férjfiú szerencsének (fortuna virilis) temploma van, Szervíusz Tulliusz
Királynak emlékezetére, ki azt az ezen Istennétől vele egész életében küszött jótetemé-
nyekért építtette. Ezen Istenné az ezen Király után következett Királyokat is szerencsé-
sekké tette. Ugyan azért ez mint minden Istenségek között a' leghatalmassabbik a' Ró-
maiaktól mindenkor nagyon tiszteltetett, 's külömb-külömbféle nevek alatt néki sok
templom építtetett. Ugyan is tiszteltetik itten az aszszonyi szerencse (fortuna muliebris)
kinek temploma a' Város kerítésén kívül azon a' helyen van, hol Coriolánusz' haragját,
annak anyja és felesége lecsendesítették; a' kicsiny szerencse (fortuna brevis) az eredeti
szerencse (fortuna fors) az engedelmes szerencse (fortuna obsequens) 's a' t. Az áhítat-
os Római nép eleitől fogva érezte, hogy gyarapodását több mint emberi hatalom segí-
tette-elő, 's midőn ezen hatalom eránt tartozó háladatosságot mutatott, szüntelen újjabb
jótéteményeket nyert“.

De már az útszák kezdenek megtelni emberekkel; nézd mint sietnek egymáshoz,
egymástól tüzet kérni. Valakitől a' tüzet megtagadni vételemek tartatik, 's még sokkal
nagyobbak azt az oltótvól elvenni. Ezek itt Cliensek, kik nap-költével Patrónusok'
ajtaihoz menni el nem mulatják; amazok ott Birák, kik külömbféle törvény-szék-
kehez tartoznak; és most üléseiket mennek tartani. Serogesen követik őket a' peres-felek,
szüntelen törekedvén részszerént őket ügyök' igazságáról meggyőzni, részszerént ígére-
tek által az igazság' útjáról eltántorítani; eme' két ifjak prémes ruhában (toga praetexta)
egy Consulságot viselt férjfinak fiai, kik minden reggel egy híres törvény-tudóhoz men-
nek, tanulás végett: utánok egy rab-szolga megy, ki őket oda és vissza szokta kísér-
ni, és hón-alatt egy iskátulát visz' (scrinium) melyben viaszos táblák, író veszők és
egyéb íráshoz tartozó eszközök vagynak. Amazok a' fiatalok, kik csoportosan mennek
alsóbb rendű polgárok' fiai, kik közbe Tanítóhoz járnak oskolába, hol csupán a' polgári
társaságban legszükségesebb dolgokat tanítják. Az a' vidámság, mely most rajtok lát-

szük, alkalmasint el fog enyészni, ha az iskola-mesteri pálczáét látják, de ismét megújítul és még jobban felelevenül, ha egyszer az iskola ajtón kijönnek.

„Vedd észre a Rómaiak' köszöntésének módját. A' reggeli köszöntés ebből áll: Isten áldjon vagy idvez légy (ave) estye ezt mondják egymásnak: Isten hozott (salve) és mikor egymástól elválnak, Isten hozzád, (vale). Reggel el-nem-mulatják azokhoz el-menni, a' kiknek tiszteletet kívánnak tenni, vagy a' kiktől valamely fontos szolgálatot várhatnak; és ez a' szokás még a' táborban is gyakoroltatik. Ott t. i. a' katonák korán reggel elmennek Kapitányjaikhoz, (centuriones) ezek elvezetik őket az Ezredesek vagy Obersterek' (tribuni militares) sátorába, 's onnét mindnyájan a' Fő-vezérhez mennek, 's azt közös kiáltással (acclamatio) megköszöntik.

„Minden felől láthatsz falusi köz-embereket, kik mezejek' termését a' városba hozsák eladni. A' kik közzőlök azon nagy és szép-utcsán jönnek, melly a' Quirinalis dombtól a' Capitolium allyáig nyúl, és tágasságáért széles útnak (via lata) neveztetik, azok azon hegyek' tájékaról valók, hol a' Tiberis ered. Onnét hajtának-bé a' legtöbb marhák az oljtörök' számára, és a' városi lakosok' táplálására, az Skör piacra (forum Boarium) mellynek közepén rendeltetésének jelentésül egy rézből öntött nagy bika áll; a' sertések a' disznó piaczon árultatnak (forum suarium), a' külömbféle főzelékek pedig a' a' Carmentális kapun kívül a' káposzta-piaczon (forum olitorium) míg a' hal kereskedés a' Tiberistől nem messze a' hal-piaczon (forum piscinum) üztetetik. Így minden enni-valónak saját piacza van. Külömbféle nyálékságot a' napnak minden részeiben lehet kapni az úgy nevezett csemege-piaczon (forum cupidinia). Ezen külömbféle piaczkon vagynak mindenkor az Édiüsek által rendelt felvigyázók, kiknek kötelességek a' rendet fenntartani, 's a' családok minden nemét gátolni. Ezen foglalatosságot még a' nép' szószólói (tribuni plebis) sem szégyenlik, kik közül egy mindenkor a' disznó-piaczon való felvigyázást gyakorollja.

„Hosszánk által-ellenben nagy számú mester-embereket látsz, kik dolgozó szorszámaikat vállalkon viszik és műhelyeikbe mennek, fáradságos de csendes napszámaikat folytatni. Mind ezek különs czéhekbe (collegia) vagynak eggyesülve, mellyek közül mind-eggyüknek egy fő mestere van, ki Praefectusnak hivattatik. Ezen rendtartás már Numa idejében kezdődött, ki népét boldogítani akarván, fáradságtalanul törekedett az kötelességének és hazájának szeretetére szoktatni; különösen nagy gondja volt az alsóbb rendű polgárookra, minthogy ezek az országra nézve azok, a' mik a' gyökerek az élő-fára nézve; és az élő-fának csak úgy lehetnek szépen zöldellő és messze terjedő ágai, ha gyökerei mélyen hatnak a' tápláló nedvességet adó földbe.

„Ezen alsó rendű köz-embereknek legnagyobb része a' Quirinalis és Eszquinius dombok' oldalain lakik; a' melly tájék a' Város' belsejétől távol lévén a' csekélyebb értékűeknek olcsóbb lak-helyeket ad.

„Balfelül a' Romulus temploma van, melly az egész városban egy a' legpompásabbak közül. Ezen Fejedelem' harminczhét esztendőig tartott uralkodása után, hirtelen elenyészett egy rettenetes égi háború által félben-szakasztott nemzeti innepnek alkalmával. A' csodálatos történet az ő hozzá nagy fiúi szeretettel ragaszkodó népet, igen fellázasztotta, míg az ellent Király etánt való 's könnyen veszélyt okozható nyomozódás-

nak gátolása végett Július Procellusz, egy előkelő Patriciusz' esküvéssel nem erősítette, hogy néki Rómulusz Isteni dicsőségben megjelent, 's minekutánna Rómának igen fényes sorsot jövendőlt azt parancsolta, hogy számára templom építtessék, 's ő abban ettől fogva Quirinusz név alatt tiszteltessék. Eggy ily fedhetetlen hírű nevű férjfióának esküvése lecsendesítette a' nép' zendülését, melly örömet reá-állott a' mind Fejedelme eránt való hűségének, mind a' maga nagyra-vágyásának hízkelőd kívánságra. Róma' építője ettől fogva Rómának védelmező Istene lett, 's az ellenséges kéz által megöletett Fejedelem a' halhatatlanok között számláltatott.

„Ha útunkat egyenes lineában tovább folytatjuk, annak a' szegletnek végéhez érünk mellyet a' város' falsi-észak felől formálnak. Túl azon bal felől a' lovagló-hely van, mellyen tavasszal, midőn Flóra osztogatja javait, a' hires virág innepek (floralia, ludii flo- rales) szoktak tartatni. Én láttam őket de általlom leirni; azért elégedjél-meg azzal ha azt mondom, hogy akkor egész nagy sereg asszonyok, a' szemérmességnek nem csak ruháját letezik, hanem nyelvét is elfelejtik, 's az esse-veszett köz-nép' nagy sokasága ezen szemtelenségnek nagy örömmel tapsol. A' virág-innepek előszőr Róma városának 513-dik esztendejében innepeltettek, 's csak különös esetekben újítottak-meg, míg végre 580-dik esztendőben egy sokáig tartó terméketlenség-után esztendőnként elő-forduló innepekké tétettek. Nehéz által-látni, mi módon vélhették a' már valamennyire felvilágosodott emberek az Istenek' haragját ily' erkölcstelen cselekedet által lecsendesíthetni. De az bizonyos, hogy még az erkölcsök' tisztaságára legbuzgóbban ügyelő Cenzorok sem merték ezen a' vallás' fétyolával bétakart rendtelenségeket elöörölni; vagy inkább nagyobb volt a' népek' tetszeni-vágyás mint az annak megromlásától való félelem. A' sanyarú erkölcsű Cáo ezen innepet, mellyen tisztje szerint meg kellett jelen- nie, elhagyta, hogy a' népet ne gátolná az olyan zabolátlan örömszökben, mellyeket je- lenléte vissza-tartóztatott, virtusa pedig jóvá nem hagyhatott.

„A' legszélső házak és a' város kerítése között egy széles kőut fogaz látni minden épületek nélkül, melly köz kivülről is találhatik. Ez Pomœriumnak hívatatik két latinus szóktól, mellyek ezt jelentik, bástya-melvények (pone moerum); ezen hely szent, senkinek sem szabad rajta építeni, még szántani sem, talán azon félelemből hogy a' kerítés-fel' san- dmentómá megmozdítottathatnék, vagy talán azon' tiszteletből mellyel a' Rómaiak a' régi eiesik által húzott kerítés eránt viseltetnek. Bizonyos helyenként becsott megya-kövek jelezlik-meg a' Pomœrium' határát, mellynek külső részén a' madarak' repülése vizsgáltatik, mint Isteni-jelentés (auspicium). Ezen innepi szertartás csak a' mezőn vitethetik vég- hez, a' mi által az auguriumoktól különbözik, mellyek mindenütt egygeránt jó foganattal gyakoroltathatnak“

Itt félbe-szakasztám Szyrus' szavait: „haljuk mit hirdet ez a' kikiáltó“. Hírdl adatik ezennel, hogy a' Római piaczon kilencz napok alatt az utolsó táborozásban a' Görögök- től nyert hadi prédák' törvényes eladása a' Cenzor előtt elkezdődik. — Ezek Porszenna' jószágai!“ „Hogy hogy? kiálték: miköze van egy már több mint 400 esztendő előtt meghólt Etruszkusz Királynak a' Görög-országban nyert hadi prédákhoz?“ „Ez, felele- tőm egy régi történetnek emlékezetére történik. Midőn t. i. Porszenna Róma városának 246-dik esztendejében a' Rómaiakkal békességet kötött, által-engedte nekik az ezen hábo- F. M. O. Minerva 2. Negyed 1827.

rúban bizonyított vitézségek eránt való tiszteletből egész táborát minden sátorokkal, valamint a' seregnek minden podgyászszát is a' magáéval együtt. A' Rómaiak ezen gazdag ajándékért háladatosok kívánván lenni, az e'képpen nyert hadi portékákat az ország' nevében kötvavetyére bocsátották, még pedig a' most hallott kikiáltás' szavaival, melyek azóta mindenkor szokásban maradtak.

„Már most a' halom-kapuhoz (porta collina) értünk, így folytatá' szavait Szyrusz, mely só-kapunak is nevezetik, minthogy a' város' számára megkívántató só, a' Szabinusok kik ezen kereskedésnek kirekesztőleg birtokában vagynak, ezen hozzák-bé. A' várost elpusztított Gallusok is ezen mentek-bé, 's Hannibál Róma városának 542-dik esztendejében közel e'hez hozta táborát; mely cselekedet egy a' maga elenyészéséhez közelgető népnek esztelen próbája volt.

„De mennyünk-fel most az Eszquilinus dombra, mely a' maga nevezetességén kivül a' városnak mind azon jelességeit is hátúlról megmutatja, melyeket a' Janiculuszon előlről láttál. Itt van elsőben Szerviusz Tulliusznak a' hatodik Római Királynak szerény lakása. Ezen mindenkor nagy tiszteletben maradt Fejedelem emlékezte felyül-élte a' királyi méltóság' elenyészését. Ő benne a' Nagyak az 'ő hálalmok' fundálóját tisztelték: 's a' Plebsz vagy köz-nép egy szolgaságban született embert látott, 's mintegy osztozott fényes szerencséjében. Egygyik felekezet sem felejtette-el soha is, mely jótétemények áradtak tőle az Országra negyven-négy évekig tartott uralkodása alatt. Ő a' szegényebb sorsú Polgárok' adósságait eltörölte, a' törvények erejét megújította, 's azokat bölcsesbbséggé tette. A' Viminális és Eszquilinus dombokat össze-kapcsolta a' várossal, mely mostani kerítését is neki köszöni, 's a' Rómaiaknak bizonyos tekintetben 's polgári alkotmányt adott a' százanként való nép-gyűlések' (comitia centuriata) behozása 's elfrendelése által. Ezen rendelkezésnek hasznos voltá utóbb sok szerencsés fogamat által megbizonyodott. E' szerént Romuluszt nagy esze, Numát Isten-félelme mindenkor híressé fogja tenni; Szerviusz Tulliusznak pedig az ország' dolgaiban való mély-bélatása mindenkor a' legjelessebb törvény-szerzők között fog helyet adni.

„Vizsgáld eme polgárt, a' ki számos kísérőkkel együtt a' szűlni segítő Júnónak (Juno lucina) templomába megy a' grádicon. Ez egy fő rendű férfi, ki minthogy fia született, barátjainak és clienseinek társaságában jó az Istenné' oltárára bizonyos pénzt áldozni. Ez a' szokás is Szerviusz Tulliusztól vette eredetét, ki népe' nevedését szorossan számba akarván venni, azt rendelte: hogy minden szülék valahányszor gyermekjek születik, a' Júnó Lucina templomában egy meghatározott értékű pénzt adjanak; egy másféle értékű pénz az ifjúság' Istennéjének (Juventa) templomába adatik, midőn az ifjak a' férjfiúi tógát (toga virilis) kezdik viselni, 's szintén-úgy mikor valaki meghal, annak rokonai a' halotti Vénusznak (Venus Libitina) szent ligetében is tartoznak a' kíncs-lárba hasonló áldozatot vinni. Az e'képpen adott pénzeknek esztendőnként való megszámlálása pontosan megtudatja a' népesedésnek mindenkorai változását 's a' Vallás-szentül megtartatja ezen az ország' okosság által javult rend-szabást.

„Amint az az álló-kép is mely Rómában legrégebbi megérdemli figyelmedet. Önből van az, 's a' műv is hasonlít materiájához, mindazáltal a' régiség eránt önként való 's Istenné-félelemmel össze-kapcsolt tisztelet becsessé teszi azt. Mamuriusz Vetúciust ábrázolja, az a' híres művészt, ki Numá uralkodása alatt azon szent paizsokat készítette, melyek kö-

szótt egy a köz-vélekedés szerint égből esett paizs is vagyon, 's úgy nézettek, mint az ország boldogságának záloga. Ezen művészek a nép' háládatossága ezen képet állította, 's neve azon énekekben, melyeket a tánczó-papok (Salii) a had' Istenének innepin énekelnek, mindég emlékeztetben van.

„Fordúlj már most a templomoktól és a művészség' emlékeitől az emberi nyomorúság' utolsó menedékének vizsgálására. Ez a szomorú tekintetű 's ártalmas gőzölgésű tájek rothadás' gödreinek (puticuli) nevezetik, még pedig azon árkokról, melyeket körül-körül látsz; ide hányattatnak rakásonként az olyan nagy számú szegényeknek holt-testei, kik annyival sem bírnak, a mennyin nekik holtok után nyugó-helyet lehetne venni. E' szerint egy csudálatos ellenkezéssel, de a' millyen minden Nemzetek között nagy számmal találhatók, a' város' kerítésén belől való temetkezés, mely külfömben egy vitéz hadi-vezérnek is alig engedtetik-meg, a' nép' szemetének adatik, mely a' nyomorúság' tetőin a' leghíresebb hadi-vezérekkel egyenlő just bír; húséges képe az emberi nagyság' semmit-gének.

„A' Viminálisz és Eszquíniusz dombok között van a' város' falának azon része, mely Tarquinius' sánczának nevezetik. Tarquiniusz Priszkuszs Király a' városnak addig csupán egymás-felibe rakott, és jól összse nem foglalt kövekből álló-falát erősebben kezdette rakatni. Faragott és jól kisimított kövekből csináltatta tehát azt, melyek közül egy-egy darab egy székér-tereh volt, és különösen azt a' részét melyet itt látunk, igyekezett a' Latinuszok ellen kik egyszere másszor béakartak útni, legjobban megerősíteni. Az ifjabbik Tarquinius' vétkéi, ésének dicsőségét nem temelhették feledékenységre, 's a' Római nép még gyűlötségben is igazságos lévén, fenn-marasztotta ezt a' nevet, mely őtet jó-téteményre emlékezteti.

„Most az Eszquíniusz kapunál vagyunk. Nézd mely számláhatatlan sokaság tolong-bé a' Római Birodalom' napkeleti feléről. Semmi sem sejdítheteli veled jobban ezen nagy városnak bámúlásra méltó népességét, mint a' mindennémü eledeleknek, melyek minden kapuknál szüntelen hozatnak-bé, és tüstént elenyészenek szer-felett-való sokasága. Itt négy ökrös hosszú szekerek jönnek búzával, árpával 's külömbféle egyéb gabonával megterhelve, amott hosszú sorban egy-lovas szánok (trahae). Tovább egy szegény polgár egyetlen-egy rab-szolgájával egy-kerekű talicskán kerti veteményt vitet-bé. Egy szóval mindenütt mozgásban vagynak mindenféle munkások és mester-emberék, a' városi lakosok igaz vagy képzelt szükségüknek kielégítése végett; a' gazdag a' szegénynek munkájából él, kit ő viszont táplál, és ez az egymásra-szorulás nagy elő-menetelére van a' társasági életnek.

„De nagyobb tiszteletre indító tárgy mutatja magát itten. Csudál ama' roppant nagyságú víz-csatornát ott, mely Rómában a' legrégeb, és melyet Róma városának 442 esztendejében Appiusz Klaudiusz Cenzor (ugyan az a' kinek az Appiuszi útát küszöb-jük) csináltatott, midőn a' szüntelen nevedő város' lakosai a' Tiberis' partjaitól naponként tovább estek. Ezen csatorna 10 mérföldnyire hozza Tusculum, hegyeiről, a' vizet Rómába majd völgyeken majd magas hegyeken keresztül. Egész Folyó-vizeknek megkellet ennek kedvéért a' természettől eleikbe szabott útjokat változtatni.

„Ezen csatornának víze kirekesztőleg a városé, 's egy polgárnak sem szabad aból a maga számára kisebb csatornán a vizet kiereszteneni. A városon belől 120 csóforrásokra oszlik, (castella dividicula) melyekből én és caerép-csókben (calices) a ferdőkhöz a kútakba és egyéb köz-hísznű intézetekbe foly. Külömbféle műhelyek' birtokossai is kapnak belőle részt bizonyos árendáért, és az e'képpen békjvő pénz viszont a csatornák' fenntartására fordítatik“.

„Végre van még Rómában valami, a mi figyelmedet megérdemli, sőt megérdemlené csudálásokat is ha csömrőt nem okozna; értem a szemét- vagy emésztet-csatornát. De az a' ki a' köz-jót szereti, mindent méltónak tárt figyelmére a' mi a' köz-jót elő-mozdítja. A' köz-jó szeretete oly szent tűz, mely mindent megtisztít a' mihez hozzá-ér, és még a' csömröretet is megnevesíti. Azonban a' kisebb városok' lakossai soha sem láthatják tökéletesen által, mely végzetlenül fontosak az e'felő nagy készülétek az igen népes városokra nézve. Ez az oly sok tekintetben csudálkozást érdemlő Róma nem sokára kifogy a lakossáiból, ha föld alatt elrejtett roppant szemét-csatornái nem volnának. Ezek a' föld alatt számtalan ágazatokból állanak, melyek utóbb egy fő-ágban (cloaca maxima) egyesülnek, mely mindnyájoknak tisztátalan és élet-emésztő moslékát a' Tiberisbe viszi. Nagy, csak-nem romolhatatlan erősségű boltok fedezik ezen alkotmányt, melynek kiterjedését képzeltethet ha azt mondom, hogy midőn egykor az Aedilisek' gondatlansága miatt ezen csatornák megdugultak, azoknak kitisztítása 1000 talentomban került *). Ezen számba nem-tűnő épületet is az idősebbik Tarquiniusznak köszöni Róma, de a' ki azt tökéletességre nem vihette. Az ifjabbik Tarquiniusz (Superbus) végerte-el ezen munkát, és az ő önkényes hatalmaskodása sokkal hamarabb elvégzte mint más mérséklettebb uralkodású Fejedelem elvégezhetné volna“.

„De felelek én, csak-nem megfoghatatlan előttem miképpen vihett véghez egy oly kicsiny országnak Fejedelme oly nagy fontosságú munkákat, melyekre a' még csak kezdetében lévő városnak szüksége sem volt. Hol találhatott elegendő kezet a' munkára, elegendő pénzt a' költségre, és eléggé egyes építő-mestereket a' plán' kidolgozására? soha sem szokott egy gyermek korában lévő Nemzet is ilyen óriási munkába kapni; a' honnét arra a' gondolatra lehetne jönni, hogy azon a' helyen hol Róma fekszik, már az előtt egy sokkal régibb város feketett“.

„Ez a' gondolat nekem is sokszor jött eszembe felele Szyrusz, 's talán nincs is az fundamentom nélkül. Sőt sokszor hallottam értelmes és tanult emberektől hogy Rómának hajdan más neve volt 's ez is azt bizonyíthatná hogy már Romulusz előtt volt Róma helyén más város; de az a' név nem tudatik. Azt a' vallás és az országlási okosság titokban tartották, 's a' nép mely mindenkor hajlandó mindent a' maga erejének tulajdonítani, örömet elfogadta eredetének homályba fedezetését“.

„Ez más Nemzeteknél is így szokott történni, mondék én; eredetek mindenkor kétséges, De minekutánna nagyobb fényre tettek szert, dicő eredetet kívánnak magoknak keresni.“

*) A' mi pénznek szerent minőség egy millió más megvanál-esez, enőt találék.

Ekkor nem messze tőlünk egy rab-szolgát láttunk, ki Szyrusznak esmerősse volt, 's kit ő midőn hozzánk ért c'képpen szólíta-meg: „honnét, honnét ezzel a' kosárral édes Cratesem? úgy látszik igen elfáradtál. — Valóban el is fáradhattam felele amaz, mert az Uramnak falusi házától jövök, mely ide jó négy mértföld 's egész birtokát ezen kosárban hozom“. — „Kérésemre úgy e megmutatod ezen kincsedet?“ — „Igen örömet!“ — 's ezen szókra levette a' kosárról az azt betakaró lepedőt, 's abban egy gondossan betakart darab földet láttunk. Szyrusz mosolygá, 's én meg valék zavarodva. „Te az én kíváncsiságot csúfolod, mondék a' rabszolgához“. — Tellyességgel nem Uram, felele az „ezen darab földnek megnyerése vagy elvesztése határozza-meg szerencsénket vagy szerencsétlenségünket“. 'S ezzel felvette a' kosarat 's tovább ment. —

Alig távozék-el tőlünk midőn Szyrusz így szólá: „A' mit most hallál az csupa igazság; ezen rab-szolgá' Urának minden birtoka egy szép falusi jószágból áll, melyet maga munkál; egy gazdag szomszédja pert indított ezen birtokért: ügyöká' Fő-bíró (Praetor) előtt forog, 's ma fog szententiaia hozattatni. Az előtt a' Bírák a' peres tárgy' vizsgálása végett a' tárgy' helyére ki-szoktak menni, de az e' féle eseteknek gyakori elő-fordulása a' Bírák útazását lehetlenné tette; most mind a' két fél a' peres jószágból egy-egy darab földet mutat-bé a' törvény-szék előtt, 's az nyertes a' kinek mind a' két darab föld itéltetik.

De vessünk véget útnaknak. Által-ellenben hozzánk a' Coeliusz domb emelkedik-fel lassú domborodással. Itt végezzük-el mai sétálásunkat, hol a' tegnapit is elvégeztük. Már most láttad Rómát; de mely távol vagy még attól hogy ezen várost egészszen esmernéd, melyben minden lépten-nyomon új bámulásra méltó tárgy fogja magát mutatni, valamint az azt körül-véző lát-határ úgy a' keresett czél is mindég tovább terjed a' bámuló vizsgálónak szemei előtt, ki egy egész világot vél benne látni, 's egy bizonyos gyötrő érzést el nem kerülhet, midőn ahozképpst a' maga személyét ollyigen csekélységnek tapasztalja lenni. —

S. K. J.

4.

Florián Meséiből próba-tétel.Az Igazság és a Mese.

Az igazság kijött egykor
 Csapasson rejtekéből,
 Már egy keveset a vén kor
 Fogyasztta kellemeiből;
 Hát, vén 's ifjú, mind szaladnak
 Tőle, 's ott fagyoskodik,
 Hogy csendes lak-helyt nem adnak
 Könnyezve panaszkodik. —
 A Mese tollas bodrosan
 Sok hamis gyöngy 's Cseh gyémánt
 Csillogván rajta, módosan
 Elébe áll, 's jót kívánt;
 Mit mivelsz, úgymond, itt magad?
 Jajt felel az igazság:
 Tüstént megfagyok, és nem ad
 Eny-helyet a rossz világ.
 Mikép' váztól fél a madár
 Tőlem is minden; igaz
 Kelletlen a vén asszony már; —
 Hogy hogy? mi különös az?
 (Mond a Mese) alig ha nem
 Vénőbb vagyok illy hatnál,

Nem szért mondom, de bennem
 Sok ember kedvet talál.
 De hogy is vagy így mestelen?
 Jó asszonyom sajnállak,
 Nálunk ez igen disztelen,
 Nosza adj kezet, jer csak;
 Rejtez közönyegem alá,
 Azon egy haszon tegyon
 Műd kettőnket barátokká,
 Egy útunk, 's életünk legyen. —
 A' bölcs megátálni engem'
 Nem fog, hiszem kedvedért,
 A' bolond pedig érettem
 Téged nem üldöz, nem tért.
 Ah! hála józan észrednek
 Hála bölondságomnak,
 Mert szolgálhatunk mindenk
 Szivek' indúlatinak;
 Meglásd hűgom hogy mindenütt
 Mennyire kapnak rajtunk,
 Mi jól jön ki, ha mi együtt
 Kettecskén-egygyütt tartunk.

A' Potyka és a' Potyka fiúk.

Fijacskáim vigyázzatok!
 A' parthoz zsúrolódn
 Nem jó; befelé tartatok
 Bátorabb itt hivalkodni.

Ott ama gyilkos sinörtől
 Féljete, 's az annál még
 Gonoszabb halász-madártól,
 Még a' nagyobb ellenség.

A' Pötyka így szólt egyszer a'
 Kis halaknak, de rá se
 Ügyeltek jámbor szavára.
 E' történt Ápriliszbe,
 Mikor olvadván a' jég 's hó
 A' hegyekről rohannak,
 'S a' Folyó-vizek duzzadó
 Árkaiból kicsapnak.
 Mit locsogsz nekünk vén bolond,
 Horgászoktól féltesz e?
 A' kis pötyka-sereg, (úgymond,)
 Tekints csak széjjel messze,
 Mit látsz vizen egen kívül?
 Tengerben lakunk már mi,
 Vízünk a' fákon is feldől
 Özön-viz akar lenni,
 Miénk az egész világ már.
 Jaj! mond a' vén elvesztek,
 Egy percz neki, hazudják bár
 Lefolyhat sok vizek.
 Csak ne menjetek messzére,
 Roszszúl jártok ti még ma,
 Jobb ide a' fenekére,
 No már csak azt vitatja.

Felcsattan az apró sereg,
 Rajta! megyünk, pá! anyó,
 Új birtokunkat nézzük-meg.
 Megy hát már a' sok bohó
 Az ár-vizekre kicsaptak
 Oda hagyják a' Tiszát;
 Mi történt velek; mit kaptak?
 Megadják ám az árát;
 Rólok a' víz lespada
 Fertő-sárba maradtak,
 Mind kifogták őket, mind a'
 Vas róstokra rakattak. —
 Kérdés miért hagyák ők el
 Folyó - vizek' derekát?
 Azért, mert módiba van fel-
 Kapva, hogy kiki magát
 Szülőinél okosabbnak
 Tartja, mert az emberek
 Szélesebben ki akornak
 Hatni, mint van erejük.
 Bőrökbe alig férhetnek,
 Nem fontolnak-meg semmit,
 Még több okok is lehetnek,
 Mert, — mert, — sok mert van még itt.

A' két Útazók.

Tamás Koma és barátja
 Lubin, gyalog indáltak
 A' szomszéd városba; 's látja
 Tamás a' mint ballagtak,
 Hogy egy erszény pénz ott hever
 Előttök, ő is kapja
 Hamar mint eleven ember
 Tarisznyájába csapja.
 Mi jó leszsz e' nekünk, monda
 Lubin! Nem (felel Tamás)
 Nekünk, ez nem jól van mondva
 Hanem nekem, már a' más. —

Lubin szegény elméműl
 Azombán hogy sietnek,
 Néhány zsivány kitudála
 A' sűrűből ellennék.
 Oda vagyunk! Tamás, monda,
 Óh nem, Lubin felele,
 Vagyunk, e' nem jól van mondva
 Hanem vagy egyedül te.
 Azzal lődöl a' berken át,
 És elkerül minden bajt,
 Tamást oda hagyja magát
 'S rá legkissebbet se hajt.

Ez olyanná lett mint egy holt,
 'S tüstént álló helyébe
 Megfogták, a' mi kincse volt
 Oda adá feltébe.

Kinek arany idejébe
 Csak magára van gondja,
 Az, rend szerént keservebe
 Más játéka, 's bolondja.

A' Macska és a' Tükör.

Vakmerő Filozófusok
 Kik egész' életetek'
 Megfoghatatlan nagy dolgok'
 Fejtésébe töltitek!
 Halljátok-meg! egy vizsgító
 Híres macska hogy jára:
 Felazók egy asztalkán álló
 Tükör' bémóllására,
 Bepillant, 's im azt gondolja,
 Hogy más macska fülel ott,
 Bajszos képét felé tolja,
 De hozzá nem juthatott.
 Csudálkozik, 's eszébe jut
 Hogy lám a' tükrön lát át.
 Fogja hát, háta megé fut,
 De így se leli társát;
 Vissza jön, újra ott látja,
 Gondolkodik mit tegyen?
 Tartván, ne-hogy macska báltya
 Míg ő kerül, elmegyén,
 Fel ül a' tükörre, lába
 Két fele mint egy lovon,

Hogy megkapja hamarjába
 Akarmellyik oldalon.
 Illy jól elhelyhetvén magát,
 A' tükör' világhoz
 Lepillant, 's egy fület meglát,
 Meg mást, nosza! viczkándoz,
 Jobbra, balra készül csapni,
 Azomban megbillenvén,
 Lefordúl, 's nem tud kapni
 Semmit, soká kúsakódvén.
 Ő is nem veszi tréfára,
 Vi'gálódásról letesz,
 Vissza-megy élte' módjára
 Egér fogdosóvá lesz.
 A' titkos tükört ott hagyja
 'S olly nagy törekedéssel
 Nem keresi, felfogadja
 Mit soha tám meg nem lel.
 Mit ér, (úgymond) fessegetni
 Nagy és mély dolog titkát?
 Mit, nem lehet jól érteni,
 Nem vesszük soha hasznát.

Közi Terhes Sámuel.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Ötödik Füzet.

~~1827~~

Május 1827.

5.

Az egész látható Világ' Rende tudományosan elő-adva,
a' legujjabb Felfogások szerint.

(Tiszta eredeti Munka.)

Elmaradtam. A' tavalyi 's harmad-évi Minervában a' 451. 577. 667. lapokon elő-bocsátott Fogásimat-ide kell gondolni — vagy olvasni, a' következendők' megérthetése végett.

Most leakarom írni a' Világ' systemáját — az e' látható roppant nagy Mindenség' alkotmányát — azt, mellynek Isten tudás, hány ezerelek parányi részetskéje (de tán egy szem-pora sem) ez a' mi Földünk; mellyet mi még is, minthogy kimondhatatlan kicsinyek vagyunk, hozzánk képpest nagyításból Földnek szoktunk nevezni — alkalmasint csak annyi jussal, mint mikor a' régi bölcsök az embert is annak nevezék. — Ez az, a' mit én az egész gondolkozás' virágjának mondtam §. 54.

A' Munka, olly temérdek tárgya lévén, tudni-való hogy nehéz; reám nézve pedig annál nehezebb, hogy a' járatban semmi-kaluszom nem vala, a' minthogy ily felfogásom szerint nem is lehetett; mert én Isten nélkül indultam-ki — a' mit már több, mint ezer esztendő óta nem cselekszenek a' rendes Filozofusok. Azért kérem a' tudós Olvasót, kedvézzen nekem tudományos Sympathiával, a' mennyire csak lehet — főképp' ott, a' hol látni fogja, hogy magam indálok fejet tőrcni. Nem kívánom, hogy apodixának tartsa mondásimat; de azt is fájjalnám, ha költeménynek tartaná, — mikor helyesen állapítom a' feladásokat. Mathesis' segédjével már keveset írhetek ezután, mert állásom fellyebb van az ő körénél; azonban élek okokkal, mellyekkel illő megelégedni, ha mások nincsenek.

A' ki ezzel meg nem nem elégszik: nyakába vetem, hogy tehát maga csináljon' jobbat. Egyéberánt én keveset gondolok akár kívül is; mert magam fejemből írok, a' mit írok.

Világlat alá veszem a' világot: 1-ször külső formája szerint, 2-szor belsőképpem; 3-szor azon resultátumok szerint, mellyek ezen theoriából folynak.

F. M. O. Minerva 2. Negyed 1827.

1.

A Világ, külső formája szerént.

56. Akkor lehetne ezt a látható világot, mind valamennyi csillagok' összességét, rendbe szedeltettnék, egy valódi Systema' formájában lévőnek gondolni, ha kinézhetnénk benne egy fő csillagot — ezerek és milliomok közül egygyet — olyant, mellynél a' kezdet és a' vég lenne a' többinek határozására. E' lenne osztán egy közösleges *Szék-pontja* az egész mindenségnek (Centrum Universalissimum) vagy az általam felvett dialectuson szólván, *utolsó Székes* a' Világon (§ 4) mellynél a' vonzóadásbeli processus' végére jutna, és a' forgás, kerengésbeli ott kezdődne eredetikeppen. — Illyet keresni indúlok én, és azután Systemát alkotni. — Kedves képzelményem! juthatok e' hozzád valaha? — Tudományosan kellene ezt kikeresni; mert a' rest ohajtások megvannak e-ránta akármí előkelő Astronomusnál — főképp' a' mostanibb időbelinél.

A' tudós Olvasót intenem se kell, hogy a' csillagok, melyekről szó van itt, nem valami parányi fényes szuratok a' kékes egeken, nem olly kicsinységek mi hozzánk képpest, mint a' millyeneknek láttatnak a' nagy messzeségről; hanem-hogy azok egygyenként tetemes részei a' nagy világnak és ki-ki magában egy-egy különös világot képezetető temérdek nagy Golyóbis — olyan mint a' mi földünk, mellynek felületén 9 millio quadrát mért-földnél is több térség foglaltatik körös-körül; melyek hát egygyütt véve teszik ama' közösleges nagy Világot — az Univerzumot — a' *Mindenséget*.

57. Kezdjük a' mi Napunk' országától. Ez legalább annyiban esmeretes előttünk, hogy Vezér-fonalat adhat a' többinek labyrinthusához; külömben ~~oda~~ ~~veszünk~~ észszel a' számtalan égi testek' tengerében — nem tudhatván honnan kezdeni, és merre felé indulni.

A' mi Napunk — ez az égi fényes tányér, melly a' mi világunkat, a' földet, világosítja 's melegíti — legfelségesebb csillag ezen a' környéken — részént azért, hogy a' földhöz és hozzánk-képpest szörnyű nagy épület — ezerszer-ezerrel nagyobb a' földnél; részént, hogy a' felsőbb rangú csillagok közül legközlebbik hozzánk, noha úgy is 20 millió mértföldnyire távol van a' földtől az Ég-vizsgálók' mértéke szerént.

Ez igazán fejedelem csillag nálunk, maga Országának fénye, oszlopa; *szék-pontja*. Maga alatta-valójit — 11 plánetát és 20 holdat — egygyütt véve 600-szor múlja-felül testi nagyságával! (volumen). A' mi földünk holdjával egygyütt, úgy a' mint most van, kerengőt járhatnék bent az ő odvában, (ha belől üres lenne) a' nélkül, hogy széléhez botlanék.

58. Ezen nap' országában a' mi földünkön kívül még 10 esmeretes és szinte olyan különös Világ rangú bujdosó csillag a' földdel egygyütt jár a' nap körül szünet nélkül; és azért az ő tartományába való drabantnak tartatik — hozzája húzván, *mint közvetlen* székeséhez. Mindenik a' napba törekedik belé rohanni; de a' nap' hatalmas forgása által kijádszodva lévén, arra vetemedik, hogy kerengőt és forgót járjon — a' nap' forgó-körében. §. 22.

Többnek ezek közül maga drabantjai is vannak, és ezek nem a' naphoz hanem *hozzánk*, mint közvetlen székesökhöz húznak, és körüllettek járnak különösen, mint amazok a' nap-körül. Ezeket *holdoknak*, amazokat *plánetáknak* fogom nevezni, más csillagoktól való megkülömböztetés végett.

Melly távolnyira legyenek ezek a naptól és egy-egy mástól is, mekkora nagyságúak, mennyi idő alatt végezik azon kétfős mozdulásbeli pályájokat meghatározott mérték szerint: azt meg lehet tudni akármelleyik Astronomustól. Nékem azonban a fő dologhoz kell látnom. Fő dolog itten a nap forgása (motus vertiginis); mert kétség-kívül forog ő is, ha egyszer drabantjai vannak. (§. 19) De különben is, bizonyosan tudva van az Astronomusok előtt, hogy forog.

59. Kérdés: Minél fogva forog a nap — hol és miben van az az ok, melly miatt arra vetemedik? Mert oly nevezetes és nagy jelenség nem eshetik-meg ok nélkül — és pedig nevezetes ok nélkül. Ezen theoria szerint onnan kerekedik a forgás, hogy az A csillag mint drabant, hűz a B-hez, mint székeshez — hozzá vágni való indulattal; de a B-től forgó-köre hatásánál fogva elüttetve lévén, kerengése mellett forgásra is vetemedik egyszer'semind a 22 §-ban leírt módon. Ha tehát bent a nap országában van az az ok, melly forgásra vetemíti a napot; az nem más lehet, hanem vagy valamelyik drabantja, az elő-számláltak közül egy; vagy minnyájan összesen; vagy csak néhány. Minden esetre lehetetlenség jön-ki, és mi kéntelenek leszünk a nap országán kívül keresni azt az okot — valami más, székes rangú csillagban, a napnál nagyobb hatalmában.

60. Lássuk hát a lehetetlenségeket:

1) Ha egy a nap országában lévő drabant — p. o. Merkúrius — lenne az, a mi miatt a nap forgásra vetemedik; akkor a napnak a Merkúriushoz kellene húzni, és hogy Merkúrius forgása által a forgás indítóját, az elüttetést kaphassa, bemerülni az ő forgó-körébe; mert csak ekkor támadhat az előttest ezen theoria szerint. Ugye de a napnak is forgó-köre van, tehát ennek bele kellene merülni a Merkúrius forgó-körébe — az az: a' nagynak bele férhetnie a kicsinybe; — a' mi képtelen. Mindegy; akármelleyik planétát választunk arra; mert a' nap forgó-köre mindenikéénel, sőt minnyájokéénel is nagyobb. Ugyan azért a' nagy csillag nem járhat rendesen a' kisebb körül; hanem tehát a' székesnek mindenkor nagyobbak kell lenni, és a' drabantnak kisebbnek. Ha pedig a' kérdésben lévő planéta nagyobb lenne a' napnál: akkor ez lenne az ő tartományába-való, és akkor a' kérdés képtelen.

2. Ha minnyájok által forgattatik a' nap: úgy minnyájok szerint intézi forgását: a' mi megint képtelen. Mert forgását ugyan a' nap nem intézheti egyébként, hanemha mozgások szerint a' planétájának, és tehát vagy forgások, vagy kerengések szerint. A' mi a' forgást illeti: képtelenség csak gondolni is, miképpen a' planéták minnyájan egyik hamarebb fordulván-meg tengelye körül, a' másik későbbben, egyikik közelebből, a' másik távolról; és 11-en a' nap forgásával, ha ez azon egy tájék felé forog, hol egygye-zőleg forogván, — egygy összeseseges arányt adhatnának az azon egy tájék felé forgónak? De hiszen, a' székes forgása soha sem eshetik a' drabant forgásától, haneha kerengésétől. De itten ez is lehetetlen. Gondoljuk csak meg: Merkúriustól fogva Mársig sebes a' pálya-köben való körül-futás; Jupiter, Saturnus és Urániánál lassú; Mástól fogva Jupiterig középszerű; itt 3, 4 esztendő alatt egyszer fordul-meg nap körül a' planéta; ott, az első rendbelinél 100, 300 nap alatt; és ott a' szélsőknel 10, 30, 80 év alatt; azonban a' nap 25 nappal alatt megfordul tengelye körül, és ez mindég egyenlően

szoros pontossággal, minden kivétel nélkül. Mi ez? Mellyik szerint intézze hát forgását a nap? Quot capita tot sententiae! Ha minnyájok szerint: akkor kellene egyszer lassan forogni, egyszer sebesen; néha meg is állania, és akkor némely planéták beléje is rohanának, mások meg' közelebb jönnének; amakkor megszazire esnének-el a' naptól; a' naphoz egyhez, hol máshoz ide-tova vetődne és mintegy tébolyodna a' zavarodás miatt.

Newtonék ugyan ezt a' képtelenséget is néha-néha meghadják, mikor e' járatban lévő kérdés eránt megszorulnak; és azért a' napnak valami *rebegés* formát (oscillatio solis) tulajdonítanak. Nézze az olvasó, milyekre szorulnak! Lesz' szó rólok alább.

Ha végképpen azt akarja vitatni az ember még is, hogy a' nap maga drabantjaitól indítva forog: úgy arra e' lenne a' legelmésőbb feltalálás, hogy t. i. nem egy, sem minnyájok a' planéták, hanem csak kettő, körülette kerengőt futó drabant arra vetemíti a' napot, hogy forogjon, — az, a' mi harmadik eset volt. Mert ekkor a' nap egygyik oldalával egynek, másikával másnak maga körül azon tájék felé korengülő menését követvén, természetesen fordúlna maga tengelye körül — azon egy helyen maradván 's tehát csak forogván, nem kerengvén. De látni való osztán, hogy ezen két drabantnak mindenkor ellentétben (oppositio) kellene maradni egy-eggyemással; és azért egyenlő távolságra lenni a' naptól, és egyenlő sebeséggel futni 's tehát egyenlő nagyságúnak 's hatalmúnak is lenni; különben a' kisebb területű, bellyebb merülhetvén a' forgó-körbe (§ 46) közelebb jönne a' naphoz; de ám olly erejűnek is, hogy ketten bírhasanak a' nap' testével annyira, hogy ez miattok forgásra indúljon; és a' többi között a' naphoz legközelebb is helyhezőve lenni, hogy mások ne zavarják-meg a' 3 között eshető közösületet. Egy illyen két drabant annyit tenne a' nap' forgatására, mint az 38 §-ban említett általó, amelynek két vége két ellenkező tájék felé indúl. Ez két szárny gyanánt lennie a' napnak arra, hogy fordúljon tengelye körül, két oldalával utánnok intérvén mozdulását. Igen, de a' nap' országában nincsen ollyan két drabant, sem ollyan helyzet, sem ollyan környülállás. Tehát lehetetlen neki maga drabantjaitól adótt oknál fogva forgásra vetemedni.

Háncz ollyan formas kifogást tennék itten, mint Newtonék tesznek, hogy t. i. a' szék-pont (centrum) melly körül járnak mind a' planéták mind a' nap, nem izmos test, hanem csak valami köz-hely; és tehát hogy nem égi nagy golyóbis forgatná a' planétákat, és a' napot; hanem valami punctum mathematicum. Nevetségre méltó feltalálás! —

61. Hogy az Olvasó mind ezekben, mind ezután velem egygyet értsen: szükség megintennem, hogy a' *Húzás* (gravitatio nem attractio) fogása eránt az én felvételem szerint intézze gondolatjait, 's olvassa-meg 19 §-mot. Newtonéknál a' test *más* húz magához; nálam *maga* húz máshoz — éppen megfordítva. Ott hát szenvedő, itt *cselekvő* értelemben van felvéve a' Húzás. E' szerint hát mozgásra való hátaerozás bent magában a' húzó testben van — abban, melly máshoz húz, nem abban, mellyhez húz. És tehát a' húzás, illy értelemben véve, mind-egy az indúlással; sőt az irányozással is (directio). Ha A test húz a' B-hez: már oda irányozik is magától, indúl is, mozog is; és ha ezeket nem cselekszi: nem is húz. (Gravitatio in sensu activo, seu *tendentia*.) Már hiszen látni való ugyan, hogy ez által a' testek' országga nagyobb creditre van emelve, mint Newtonéknál; mert azon *reá-fogott látang természetiségtől* (inertia) melly szerint csak úgy indúl a' test, ha *taszítják* mint a' golyóbis; és ha egyszer indult, soha sem-áll-meg

magától, — ki van véve általában 's mintegy valami önkénység' (spontaneitas) privilegiumára méltatva. De csak hagygya-meg ezt nékem az Olvasó, 's e' szerént gondolkozzék, minthogy ez lelke a' felvételeknek — próbára felvéve, ha vallyon nem jobban esik é' így a' dolog?

E' szerént hát a' Nap nem is igen húzhat egyszerre több'höz, mint egyhez; mert a' hová húz: oda érszonyik is, indúl is egyszer'smind; már pedig képtelenség, hogy két ellenkező helyre egyszerre induljon. Ez az egy pedig nincsen sehol a' Nap' országában.

62. Newtonéknál másképpen sül-el a' viszony. Itt mindenik test hűz magához mindeneket, valamint nálam megfordítva: akármeddig akármeddigyikhez. Tehát a' nap' 's akármeddig székes: minden drabantjait egyszerre húzza magához (attrahit), vagy inkább ragadja — akár kettőt, akár húszat, akár százat; de ezek közül is mindenik hűz megint magához viszont már a' székesből annyit, a' mennyit bír; és én csudálom, hogyan nem húzzák széjjel magokat már egyszer.

De hiszen, ezen theoria szerént is szintűgy lehetetlen a' napot megforgattatni. Mert noha minden planéta a' szék-ponttól szökő erő szerént (vis projectilia), azon egy tájek felé fut 's úgy futván a' nap körül húzhatna rajta az oldalánál fogva maga után valamit, a' mellyből, ha minnyiókat összesen vesszük, legalább annyi lehetne a' fogás, hogy a' nap, fordúljon tengelye körül az ő futásait forgásával követvén, ha azon egy helyen, maradna is ollyan, mint a' malom kerék, mikor a' szárnyait csapdosó víz-rohanás után fogásra indúl. De képtelen nagy nehézségek adják-elő magokat így is.

1. A' nap' területe ollyan nagy, hogy calculus szerént 600-szor nagyobb a' planéták összeségénél; tehát nem bírhatnak vele, — annál-inkább, hogy 2) az attractio fogy a' távol-lét kocka - lapja szerént; és így az Uránus' messzesége, a' Ceres, Pallás, Jánó, Vesta — kicsinyége miatt nem is húzhat a' napon, 3) üstökösök' nagy serege, mellyeket a' nap' országába vselőknak mondanak a' Newtonék, és mellyek külsőben segédül lehetnének a' planétáknak, ellenkező arányon vágnak a' nap' országába; ezek hát más arány szerént rántanak a' nap' testét a' planétákkal ellenkezőleg; sőt 4) magok a' planéták a' nap' egyenlítője' táját, melly szerént forog, különböféle szegletek alatt vágják orbitáikkal, 's tehát nem járnak azon egy-tájék felé pontosan olly megegyező út-vágásban, melly arra megkívánatnék, hogy a' nap' őket kövesse forgásával. 5) A' mi kevés erejek maradna is a' planétáknak azon summából, melly arra szolgálna, hogy a' nap' utánök forogjon, azt, minthogy nem egyenlő gyorsasággal futnak, magok ellen vszetegetniek kellene, ollyképpen t. i. hogy a' gyors akadályoztatnék a' lassú által 's t. 6.) Ide-jéről az a' zavar a' különböféle mozgásokból, melly miatt az előbbi §-ban láttunk a' nap' forgattathatásai éránt való lehetelenséget.

Osztán: ha a' planéták forgatják a' napot: hát a' planétákat mi forgattatja, 's mi keringtetí? A' nap' forgása? Ezt a' circultust nem lehet szenvedni ollyan környűlményekben, mint a' millyenben a' nap és a' planéták vannak egymáshoz-képpent. A' planéták a' naphoz-képpent csak akkorak, mint az almák a' malom' kerékhez-képpent.

A' nap '25' nap alatt körül-fordúl egyszer. Melyik planéta végzi-be futása-pályáját a' nap körül énnyi idő alatt — mikor Merkúrius is, a' legközelebbik, a' legsebesebb is csak 30 nap alatt egyszer futja-körül a' napot? Mác pedig ha a' planéták forgatnak:

ezeknek még sebesebben kellene kerengniük. Szóval: Ha a nap maga drabantjaitól forgatathatnék kölcsönbe, úgy azon módon a Jupiter is foroghatna maga holdjai által; és így nem lenne szükség ötet hozzá-kötni a nap systemájához. Így elmélkedve darabolták-el a világot Newtonék! és ők ugyan így menve még csak a nap systemáját se okoskodták volna ki, ha csak asztronómiai csövektől nem tartottak volna, melyek a szemnek is mutatják, hogy Jupiter a napnak hódol.

63. Következésképpen, — ha a nap országában nincsen, nem is lehet az az ok, melly miatt ő forgásra vetemedjék: annak hát a nap országán kívül lenni kell valahol. Mert olly rendes, olly hatalmas, olly pontos mozgás, mint milyent a napnak tengelye körül való forgásában a tényérján idő-szakaszokra rendszeren kiténni, eltűnni, 's megint azon formában elő-tűnni szokott mocskok egész pontos meghatározásig mutatnak, lehetetlen hogy egy bizonyos, nagy és állandó ok nélkül megessék. De hát hol és miben létezen ez az ok? Bizonyosan nem in puncto mathematico, hanem egy izmos nagy testben a napnál ezekkel nagyobbban, mint már mig felsőbb rangú székesben, mellynek Országában, a nap is drabantoskodik nem különbben, mint az övében a planéták, még pedig maga planétájival, seregestől, forgó - köröstül, mint ezek az övében, holdjais-tól egygyütt kerengőt járván körülette szünet nélkül és rendszeren, mint drabant a székes' egében. Legyen a mi napunknak A neve és ama nagyobb székesnek B.

Ha tehát nap az A: akkor a B-is nap, még pedig nagyobb rangú nap; de a melly az iszonyú távol-léteből csak egy kis csillag képében csillámlik-le ide hozzánk az A nap országabeliekhez. És nincsen é olyan csillag a fixumok között ezer meg ezer a sok eget térjein? Melyik legyen a B nevezetesen. *Syrus* é, vagy *Aldebaran*, vagy más: az nem ide-való kérdés. Itt azt kellatik mutatni, hogy szükségképpen kell egy olyan-nak lenni általában a sokak közt, mellyhez, mint már maga székeséhez, az A nap ház szintágy, oda beléje rohanni való indúlattal, de az ő hatalmas forgása után forgó-köre csapásai által vissza-hatásokat minden szempillantásban szenvedvén, kerengése mellett forgásra vetemedik maga is (§ 59) és forogván okot ad arra, hogy planétái körülette járjanak, 's forgó-körében járván magok is forogjanak. — Tehát a B-is forog? Forog: különbben lehetetlen lenne az A-nak forgásra vetemedni. § 19.

Az A nap forgása tehát kapocs, mellynél fogva további össze-köttetésébe is eresz-kedhetünk a világnak, és világokat a világokhoz köthetünk. Drága kapocs ez. Hanem ez csak illyen felvétel mellett áll, milyent én próbálok.

64. De az A nap országának egész kiterjedését nem esmérjük! ki tudja, hát ha valahol a széle körül — túl az Uránián — találkozik ollyan két csillag, ollyan környüt-állásokkal, mellynek a 60 § 3-dik száma alatt levannak írva; és akkor az A napot nem szükség másnak tartományába hódíttatni?

A székes' országa addig terjed, meddig a forgó-köre hathatósodik (§ 46, 47). Már pedig az A nap forgó-körének hathatóságát a 46 §-ban adott principium szerint könnyű felmérni észszel; és így az ő birodalmát is. Mert Jupitertől kezdve Skaturnuson, és Uránián menvén, a kerengésnek lassabodása mellett lépcsőnként sebesebbedik a forgás — az a mi a forgó-kör gyenge voltára, és így vége felére mutat (§ 45). Merkúrus 24, Uránia mintegy 6 — 7 óra alatt egygyet fordúl tengelye körül (§ 54), tehát ez 4-zer sebes-

sebben forog amannál. Merkúrius 1^a alatt 6 mértföldnél többet halad pályja-körében futván. Uránia egy egészet se fut-be az alatt; tehát Uránia 6-szor lassabban halad, mint Merkúrius. Ime, mennyire ment a' változás a' forgó-körnek közelebb, a' székeshez erősebb és távolabb, gyenge volta miatt! (46) pedig csak néhány planétákon keresztül ment a' sor még, és Merkúriustól fogvást Urániáig csak 385 millió mért-föld a' távol-lét. Úgy de az úgy nevezett álló-csillagok, — hogy ne szörnyítsem a' dolgot annyira mint némely Asztronomusok, kik parallaxis nélkül is mathematicae akarnának szollani az égi testek' távol-létéről, — 100-szor is távolabb esnek mint Uránia a' naptól (ők 20,000-re is teszik a' legközelebbiket). Ha tehát addig terjedne az A nap forgó-köre, az a' képtelenség következne; hogy arra felé lévő drabantja 1—2 perca alatt fordúljon tengelye körül, és azomban semmit se haladjon. De, ha csak még egyszer annyira tesszük távol a' nap egének határját, mint a' mennyire Uránia a' naptól; már is az ott körül-belől tébolygó drabantnak 3 óra alatt meg kellene fordulni tengelye körül, és alig 2—3 emberi lépésnyire haladhatni pályja-körében. Mitsoda proportzióban lenne osztán e' szerint a' kívánt egy pár drabantnak mozgása, nagysága, távolléte a' nap' forgásához, s határozat-hatásához képest? Az A nap forgó-köre még annyira sem terjeszkedhetik-ki, és fixumok közt bizonyosan nincsen semmi drabantja; de inkább székese van ott, és chez-képpest 6 a' drabant.

65. Lépünk hát által a' B nap' tartományába és esmérjük-meg ennek uradalmát, a' mi napunké felett — ha nem akarunk ok nélkül okoskodni, ha nem akarunk oly tetemes jelenést, oly nagy befolyású mozgást, mint milyen az A nap' forgása, csak vaktában felvenni, mint Newtonék; vagy egy praktikáns anyagot, a' ki azt forgassa, oda gondolni, mint a' régi Filozofusok; vagy Istenre bízni az egész dolgot, és semmit se filozofálni.

A' B nap tehát egy sokkal hatalmasabb test az A-nál, sokkal szélesebb országú székes; mert vissza-rugóképpen hathatóskodni kell a' törekedő A ellen 100-szor is messzebbre, mint az A-tól az Uránia csillag; már pedig ez is annyira van távol, hogy egy ágyú golyóbis a' naptól kilőve csak 400 év múlva érhetne oda az Urániához. E' szerint hát rémitő nagynek kell lenni, a' B nap forgó-körének, hogy annyi messzire még is az A nap benne merülve úszszék. Minthogy pedig a' forgó-kör nagysága a' csillag nagyságától függ, — attól, mely körül-lebég—tőle vévén eredetét, arányát, mozgása' mennyiségét: (§ 29, 32) a' B testének képtelen nagynek kellene lenni, olyannak, hogy ide mi hozzánk is, noha szörnyű messze, nagyobb figurában láttassék, mint az A nap: a' mi mivel ellenkező a' tapasztalással: az egész dolog botránkozására lenne egy helyesen gondolkozónak, ha csak egy más tekintet nem adná-elő magát itten; mely szerint igazodjék a' gondolkozás; az t. i. hogy a' székes forgó-körét a' benne járó drabantok száma továbbra terjeszti, elő-mozdítja, bőviti nem csak masszája szerint, melyről alább bőven, hanem hatalmára nézve is — arra felé kerengvén, merre felé a' székes forog. (§. 29). Ha tehát nem is képtelen nagy a' B nap' teste, még is azért nagyra mehet a' forgó-köre, ha számos benne a' drabant. Ezt az A nap forgásának kiszakoztathatése végett képtelenek vagyunk felvenni, — azt, a' mit a' józan gondolkodás egy természé-

tes analogia szerént felvenni önként javasol — az A nap' országában lévő székes rangú drabantok' példáját szemlélvén, mellyek több azon sorsúak' társaságában egygyütt bujdosnak a' nap' országában.

E' szerént hát a' B napnak sokkal számosabb drabantjai vannak, mint az A-nak. Mik lehetnének pedig azon drabantok egyebek, hanemba, mint-hogy itten, az első rendbeli drabantokról, azokról t. i. mellyek a' székes forgó-körével paroláson kerengnek, van a' szó, olyan sorsú vándorok, mint az A nap, 's tehát néki társai a' B nap tartományában való pálya-köri futásban, és tehát hasonló napok? mellyekkel egygyütt az A nap is kereng maga drabantjai seregével — plánétakkal 's ezeknek holdjaikkal — egész Országostól, egestől egygyütt — egy bujdosó csillag képeben, csak úgy, mint az évében a' Jupiter, vagy Szaturnus maga holdjaival, atmosphaerájával, társaival — Merkúriussal Vénussal Földdel 's a' t' egyetemben. — Így a' B nagysága is mérsékeltezik, a' forgó-körének mésszéire hatása is nem képtelen és a' gondolkodás olly sorban megy, hogy nem tétet-ugrát a' Természettel.

66. Már megvan egy kis Systemánk, de még nagyon kicsiny azon nagysághoz képeest, melly a' számtalan csillagokban kitűnik a' világnak minden oldalairól. Azomban már csak eddig is menve egy olyan *nyílásra* (Ostium) jutottunk, mellyen messzeszetartományokra kiláthatni már innen is; és én előttem hajnallik a' remény, melly biztat egy *összeszéges systemával*. Én látom előre, hogy így menve egybe fogom kötni azt a' lánczot, mellyet Newton félbe szakasztott (§. 9.) és végtére az egészzet össze-kötve, befejezve mutathatni-élő az Olvasónak egy *tökélletes karika'* formában, a' hol meg van a' kezdet, és a' vég ugyan; de egybe van forrasztva a' kettő.

67. Ez az: 1) A' Jupiter holdja Jupiternek hódol mint kisebb csillag a' nagyobbnak, a' Jupiter maga hasonlól az A napnak, mint még nagyobbak; az A nap a' B-nek szintűgy mint még nagyobbak. 2) A' Jupiter holdja a' legalsóbb rendbeli vagy *első drabant*, az az: ollyan, melly *ahogy se székes*. Jupiter maga már székes rangú drabant, az az: holdjához-képeest székes és az A naphoz-képeest drabant; A nap már kettős székes rangú drabant, az az: két rendbeli drabantok' ura, és csak egynek hódultattja; a' B nap már hármás székes-rangú drabant — ha még C van, mellynek 6 a' drabantja. 3) Jupiter csak *első* rendbeli drabantokkal (alólról, vagy utolsóktól kezdvén a' sort) vagy csak egy rendbeliékkel hódol az A napnak; mert az 6 tartományában nincsen több rendbeli; az A nap a' B-nek már első 's *második* vagy két rendbeliékkel; mert az 6 tartományában már két rendbeli találkozik. Ha még egy C. székes lenne a' B felett: akkor a' B hódulna a' C-nek első, második, 's *harmadik* vagy három rendbeliékkel már; vagy ha a' Jupiter holdjának holdja lenne magának is; akkor szemmel látnánk, a' mi eránt okoskodunk — látnánk a' több rendbeli alá-tartozásokat, a' lépcsőket, a' procedurát. Hogy (?) nem vándorol-be valami kóborló üstökös Jupiter' tartományába, és nem áll-bé drabantnak a' Jupiter 3-dik holdjához; mikor ez olly nagyságú, mint a' föld, és a' földnek van drabantja?! Megmentene bennünket a' mélyebbi ész-töréstől! 4) Jupiter holdja több társaival drabantokká a' Jupiter egében; és még többel az A napéban; ez még többel a' B napéban. 5) Jupiter' tartománya, országa, ege az A napé alatt foglaltatik mint kisebb *közvetlen* rész a' nagyobb alatt; az A napé hasonlól a' B napé alatt — mint különös tarto-

mány a' közönségesebben. 6) A Jupiter alá-tartozása első grádus, az A napé 2-dik; a' 3-dik még hibázik!

Észre kell itt venni a' lépcsőket (grádusokat) és azt, hogy meg van kezdve, csak folytatás hibázik — mind a' 6 példában; azonban a' kapocs nyilván áll-ki minden kezdetnél, 's továbbra utasítja a' szemlélőt.

68. Áljunk-meg itten futólag és okoskodjunk egy keveset. Ha a' természetnek, és nem az Istennek tulajdonítjuk azt a' foglalatosságot a' világ' alkotmányával, melly szerint a' küszdések, antagoniák, törekedések, 's külömbféle változások után önként valahogy eszközöztetik-ki az elrendelés, az egy egy-mással való közössület eránt, hogy több kicsiny alá-tartozandójává lön egy nagyobbnak, és megint több illy nagyobb egygütt-véve megint egynek még annál nagyobbnak (a' nagyságot itten nem csak mathematica, hanem dynamicis is kell érteni) és megint illyen több — a' nagyobbhoz képpes még kicsiny — egy még-még nagyobbnak, és így tovább; az az: mikor a' fellyebbi 's fellyebbi egységnek mindég több és több rendeltetik alája, úgy meg kell adni a' Természetnek, hogy az ő e' járásban foglalatoskodó munkássága *organizálással* megy véghez, sőt hogy ez nem más, hanem ő szinti organizálás; vagy mint is nevezhettem volna másként a' sokaságnak egység alá való elrendelését, vagy a' különönek közösségesíttetését? De ezen organizálás mellett arra is kell vigyázni oszátán, hogy ugrást (saltus) ne tétessünk a' természettel, ha egyszer az Istenség' befolyása ki van zárva az ő munkájától; mert az ugrás más természetbeli dolog, melly csak magát az Istenséget illeti. Ugyan azért helyesen ítélték a' Filozofusok mindenkor, hogy mikor a' természet' munkáját vizsgálni kellett; azt vegyék, a' gondolkozást t. i. kormányzó törvényül: hogy a' természetet *ugrás nélkül* lépcsőnként szokott menni munkájában (Lex continuitatis).

Az organizálás, a' lépcsőnként való menet, és a' mi ezen kettőtől el nem válható, a' rend-szerűségre (proportio) ügyelet, léssen immár az a' *hompás*, vagy a' mint fellyebb neveztem, az a' nyílás, melly után ezentúl tovább indúlunk.

69. Még csak harmadfél grádusnyira léptünk eddig a' Világ' nagy Zodiacusán. (§ 67) Keveset léptünk, és már tán' félbe is akarnánk szakaszlatni a' Természetnek nagyot czélzó organizálását, és végét vetnének annak a' mi még csak kevéssel több, mint a' kezdet? Eggek mentsenek! Ez restség lenne — de csunyasság is. A' természet majd be is fejezi azt, a' mit megkezdett; ez örökös szokásában van nékie. Nézzünk hát most, mit fog tenni megkezdett organizálásával.

Minekelőtte tovább indúlunk, tekintsünk visszaz a' előbbeni lépésünkre, ha vallyon nem követtünk el el ugrást valamiben; hogy bátrabban mennyünk tovább, meghítetve, hogy a' természet' törvényi mellett híven maradunk.

Szaturnus, az A napnak legzadagabb drabantja, 7 holddal bír, és ezekkel egygütt hódul maga székesének, az A napnak; ez a' nagyobb rangú székes 11. planetával, mint felsőbb rangú drabantokkal egygütt alája tartozik a' B. székesnek; tehát ama egygyesekkel, eme már tízesekkel hódul székesének. E' jól van, itten nincsen ugrás. Ha az üstökös csillagokat is az A nap országába való rendes drabantoknak tartanók, és ha azoknak számát Newtonékként sok százakra, sőt ezerekre tennénk; akkor egy csunya ugrás lenne a' 7 drabant Szaturnusból közvetlenül lépni-által a' százokkal 's ezerekkel gazdag székes F. M. O. *Minerva* 2. *Negyed* 1827.

kesre — az A-ra. De itten említés se volt arról. Addig is, míg bővebben fejezem ki magamat az üstökösök eránt: előre jelentem az Olvasónak, hogy ezeket én nem fogom tartani rendes drabantoknak, olyanoknak t. i. mellyek egy valamely székesnek országában állandóul maradnának, sem annyi számúaknak, mint a' mennyiről az Asztronomusok álmódznak; azért tehát számba se jönnek előttem most ezen rendbeli organizálás' lineájában; hanem majd a' systems' végén ki fog útni, hogy ők is az universalis' organizáziókhöz tartozandók, és minnyájokkal a' többiekkel egy tökéletes systemát, egészét tesznek.

De nem ugrás é a' Jupiterből, vagy Szaturnusból, mint magában homályos planétából közvetlenül lépni által a' napba, mint magától fényesbe? Nem. Utóbb ki fog jönni az, hogy a' fényt a' nap se vízi magától, hanem a' világ' köz' magazinjából, mellyben a' nap csak azért bővebben részesül, mert nagyobb kiterjedésű test és nagyobb rangú szék-pont.

70. Előre-felé tovább indúlni akarván hadjuk ki már tekintetből ezt a' mi napunk' systemáját és magát a' napot is; ne legyünk kötve a' helyezelhez és különöséghez, ne hogy ez zavart okozzon a' gondolkozásban, a' hol már közönségesen és általában okoskodni kell. Azon kompásszal, mellyet a' mi napunk' országából kiindulva kaptunk egy természetes organizálás' Ideájában, orientálhatjuk magunkat akármelly tájékon a' csillagok' tenger sokasága közt, akár honnan kezdünk, — csak azt kell tartani, hogy az utolsó drabantoktól — olyanoktól t. i. mint nálunk a' föld' holdja, melly sehogy se székes már — kezdjen az ember, és az utolsó székes (§ 56) felé intézze az út, ha lehet. Én azonban ezután is A-nak fogom nevezni a' második grádusbeli székes rangú drabantot, olyan felhatalmazás' rendhélit, mint millyenben a' mi napunk áll; B-nek pedig az A székesét — egy grádussal annál fellyebb-valót; C-nek még annál is fellyebb-valót egy grádussal, és így tovább. A' mi napunkat pedig, mellyet eddig A-nak neveztem, csak simpliciter a' mi napunknak.

71. Már most kérdés: Ha vallyon a' B. nem utolsó székes é, nem egy közönséges szék-pontja é az egész mindenségnek? Ó nem még! Képtelen ugrás lenne, hogy-ha a' B-nek mindjárt milliommossá lennének, mikor az A-nak csak tizedesei vannak. Mert A rangú székes' egében akár e' mi napunk, akár mellyik más vevődjék-fel, százakra nem mehet-fel az alsó grádusbeli székes rangú drabantok' száma — nem mehet-fel ugrás nélkül. B-nek pedig a' kérdésben való Felvétel szerint milliommossai, sőt billiomossai is lennének; mert annyira megy-fel csak azon csillagok' száma, mellyeket hol pusztá szemmel, hol messze-néző csövel láthatni. Hát még a' mellyeket vagy messzeségek, vagy kicsinységek miatt sehogy se láthatni, de organizázió törvénye szerint feltehetni? ! szörnyőség, mennyi sok a' csillag! Ezeket hát mind oda kellene csatolni a' B-hez; a' mi más tekintetből is lehetetlen. Mert a' legszélsőbb AAAAA csillagok soha nem fogának húzhatni a' B-hez, sem közönséltbe jöhetni vele annyi képtelen billiomos, trilliomos messziségre; de inkább húzni közelebbiekhez, minthogy mindenik húz akármellyikhez (§ 62) ha nem lehet váltogatni. — Az organizálni indúlt Természet' scálája szerint a' B-nek csak százados számának kell lenni körül-belfől (quadratum szerint számot vétvén) ha A-nak tizedes számai vannak; — a' felsőbb rendbeli vagy közvetlen drabantokat értvén, és nem ügyelve az alsóbb rendbeliekre, mellyek' számának rendszerént mindenkor nagyobb'nak kell lenni, 3, 4, 5 annyinak is, — a' mi napunk országának példájából ítélve,

a' hol a' holdak' száma 30, mikor a' planetáké 10. 11. — És ez így fog menni mennél tovább, annál inkább.

72. Osztán: a' Természet mind-össze is eddig csak még $2\frac{1}{2}$ grádust mért a' Mindent tárgyzó organizálása' láncaival a' nagy világ' territoriumán (mert úgy mind az övé, ha Istennel nem osztályos). Hihető é hogy már tovább ne mérjen (?) az az ne sorozzon egybe osztályokat az osztályokhoz — világokat a' világokhoz, (?) hihető é mikor előtte van még a' mi szemünk' láttára a' nagy tábla — a' megmérni való territorium — az új Világ — az az égi Amerika, melyet Herschel, és Schröter fedeztek-fel — a' Tej-út, a' köd foltok, a' pusztáknak látszó térségek, melyekben ama megnevezett éles-látású csillag-vizsgáló-~~szék~~ ~~szék~~ egy óra alatt 50 ezer csillagot a' messzse-nézők (telescopium) ablaka előtt át' futni láttak, — és még a' tej-útban, a' köd foltokban miket nem láttak?! Mind ezeken keresztül kellene menni folytatában az organizálás láncainak — annak az egynek, mely most az A-nál és még csak a' B-nél foglalatoskodik. Ezeket mind egybe kellene kötni, 's egy fedelmet adni közzéjük, melyhez-képpst ki se mondhatni, minő kicsiny a' B. székes. — Hadjuka' Természetet, hadd menjen az organizálás' útján lépcsőnként, a' mint kezdett, és mi csak esa' szemével kövessük menését a' mennyire lehet; ne is hirtelenkedjünk. Bizonyos, hogy ezen scálaja szerint dolgozván a' Természet, nem fogja tenni azt a' képtelenséget, a' mit mi rest vizsgálók gondolhatnánk, hogy t. i. a' B-t tegye mindjárt utolsó székesnek. De éppen ezeknél fogva a' C-t se fogja tenni annak; de még a' D-t sem; az F-t sem; még a' G-t sem. Sok stáziákon által kell itt menni, hogy lépcsőnként menve az utolsó székesre — a' világ' székes-pontjára jusson a' sor!

73. De tán hát ez így fog menni már vég nélkül? Nem fog. Mihelyt lépcsőnként megy: már nem mehet vég nélkül. A' Lépcsők a' végre járhatóra mutatnak. A' végtelennek nincsenek lépcsői — nem is lehetnek. Az organizáció mindenkor egy vég-célra néz ki — a' befejezést, 's tehát a' bevégezést tárgyzóképpen dolgozik; a' mi képtelen lenne, ha véghetlenségre ütne ki a' processus. — Azomban ez eránt az elő-bocsátottak következtetésében így kell okoskodni.

Minthogy a' B-nek sokkal nagyobb serege van az A-nál, és a' C-nek még több mint a' B-nek; 's ennél fogva a' testi nagyság is lépcsőnként nevededik. Hogy ezen több és több egybe-sereglések ne zavarják-meg sorjokat: a' B-nek sokkal messzebb esnie kell az A-tól, hogy sem ez a' maga drabantjától; és a' C-nek sokkal messzebb a' B-től, hogy sem ez az A-tól. Mivel pedig annál tompább a' futó-szeglet (§§ 23, 45) mennél messzebb a' drabant a' székestől, és mennél tompább az a' szeglet, annál sebesebb a' forgás (§ 46). A' B nagyobb sebességgel forog, mint az A, és a' C még nagyobb! mint a' B. Éppen azért C-ről D-re, D-ről E-re és így tovább, nem mehet a' processus vég nélkül; mert mivel mennél tovább, annál inkább nevededik a' nagyobb székes rangú csillagok' mind nagyságok, mind sebességük. A' testi nagyság és a' sebesség véghetetlenre menne-fel; a' mi képtelen.

74. Tehát: a' székesről-székesre mindig nagyobb, 's nagyobb egybe-seregléssel befelé halmozó processus, csak végre jut valahol 's befejeződik valami utolsó székesnél — a' számtalan tenger csillagok' valamelyikénél, és e' lesz a' egész világ' machinájának köz székeso, az egész Mindenségnek székes-pontja (centrum universalissimum), melyet

én az én fogásomhoz-képpest, hogy az által is meg legyen különböztetve a punctum mathematicumtól, *Fő-napnak* fogom nevezni.

75. Ha így van a sor: látni való, hogy az utolsó holdoktól kezdve, befelé a közönséges szék-pontheoz, hol tovább annál több bújdosók vándorolnak, ugyan egy egy székes körül, de annál inkább ritkálnak is, 's kevesebb számmal hagyatnak vége-felé a nagy székesek — annyira, hogyha ez a kevesebbedés természetesen, az az lépcsőnként, következik egymás után, (de hogy következne is különben?) úgy utoljára csak két székes marad; melly közösül az egy szék-ponttal (a *Fő-nappal*) közvetlenül, és melly mint a többi csillag sokaságának azon egygyel való közbe-vetett közösülését eszközi-ki, 's mintegy vezérül szolgál a nagy processióban. Legyen azért nevek *Vezér-nap*. Lesz szó rólok; de előbb nézzük a *Fő-napot*.

76. *Fő-nap!* te rémítő képzelmény — te engemet, 's e' roppant plánétát, mellyen lakom, egész a semmiségig kicsinyé tévő temérdek test, — te fényes 's tán éjszaki homályt sem esmerő boldog lak-hely! — Nem álbatom-ki fogadásom ellen, hogy ne említsék egy *Mindenshatót*, mikor a te képed tűnik eszembe, ha-csak annyi picziny portréban is, mint a' millyent az én eszem meg tud fogni! — Vallyon hát micsoda elrendelés tett téged' az egész világ' monarchájává, — olyanná, mellynek törvény-széke előtt megáll utoljára minden vonszódás, minden további nyughatatlanság; megáll ott, és ugyan onnan indul-ki először minden mozgás az egész világra széjjel? Mert már csak abban van a' dolog, hogy csak úgy mozog a' többi számtalan sereg, úgy dolgozik kiki maga járásában, ha te mozogsz, a' te forgásodból függvén mindeniknek járása. — Ez a' kérdés: Noha a' *Fő-nap* nem járhat kerengőt valami más körül, ha egyszerű & az utolsó székes, és szék-pontja minden kerengő golyóbisoknak; de kell forognia, mért csak az ő forgásánál fogva következhetik a' két *Vezér-nap'* járása, és ennek közbe-vetése után mind a' többié; — tehát a' *Fő-nap* micsoda indítónál fogva forog?

A' vizsgálódással tűnődő ész erre is kíván feleletet, és nagy híjjának nézné egy theoriában, ha azt elmellőzné az ember. — Könnyű volna itt felelni, ha az ember Newtonként Istent állítana első Mozgatónak, a' ki teremtéskor a' *Fő-napba* azt az arányt adta, hogy forogjon; és így forog. De tökéletlen műszer az, melly külső erő által mozgattatik! — Járjon magától, mint egy jól felkészült óra, mozogjon mint egy eleven állat; hogy bent legyen az ő készülétében egybe-köcsölve, mind az ok, mind az okozat; az-az: légyen ő egy tökéletes, és magától fennálló Egész. A' tökéletes gondolkodás módja, és kimiveltebb ész illyennek kívánja a' világot, nem tekintvén, ha teremtődött e valaha, vagy soha sem.

77. Én így fejtem a' kérdést: a' két *Vezér-nap* szintúgy, mint más csillagok székesekhez, hűz a' *Fő-naphoz*; de ennek forgása miatt nem kaphatván beléje, kereng körülte, és forog mint más csillagok, rendszeren; de minthogy itt a' *Fő-napnál*, mint utolsó székesnél, és a' *Mindenség* köz szék-pontjánál vége van az alá-tartozás' útján továbbra mehető processusnak és *Fő-napnak*, már nincsen kihez húzni magánál nagyobb rangúhoz, mint székeséhez: kéntelen az ember, hogy még is természetesen magyaráz-hassa a' dolgot, felvevni a' 60 §. 3-ik szám alatt érdekelit kölcsönöséget — azt t. i. hogy nem más-hoz már, hanem fordított téven a' processusban, maga két fő dtabantáéhoz,

a két Vezér-naphoz, hűz hát kölcsönbe a Fő-nap, olyan környül-állású viszonyban lévén velek, millyen ott le van írva az említett §-ban. Tudni-illik: ha a Fő-nap' hatalma, nagysága egyarántatban van ama kettőnek egybe-vetett hatalmával, nagyságával, és ama kettő egyenlő mekkoraságú egymásra nézve egyenlő mozgású, egyenlő távol-létben a Fő-naptól: a Fő-nap mint a kettőhöz egyaránt hűzván, egygyikhez se indúlhat ki helyéből, hanem egygyik oldalával az egygyiknek, másikával a másiknak maga körül-forduló járását követvén, természetesen arra vetemedik, hogy forogjon kerengés nélkül. Itt az utolsó székesnél szűnik el-felé a kerengés, valamint az utolsó holdoknál a forgás. Jele hát, hogy rendesen megy a Theoria.

Igy hát a Fő-napnak is meg van az indítója, a két Vezér-nap. Minthogy pedig e kettőtől úgy indítatik a Fő-nap, hogy ő is indít: kölcsönbe mozdítják-elő egymásnak mozgását, s tehát annál hatalmasabban mozognak, s ez által mintegy kivágják magokat hárman a többi seregtől, és hárman egygyütt-véve teszik az egész világban lévő mozgásoknak fő szék-pontját, — azt a *primum Mobile*, melly által minden csillagok' rendes mozgása (a kerengés és a forgás) határozatik mind kezdetére, mind mennyiségére nézve. Innen indúl először ki a rendes mozgások' folyamatja, és a hűzás' útján menő nyugtalanság utóljára itten e háromnál jut végső pöntjára.

Igy minden mozgásabeli ok és okozat be van köcsölva egy Egésznek szövevényébe, mind akármely tükéletes műszerben — a nélkül, hogy valami külső ok hozzá járálna. Így a világ' systemája lehetségesítették olly hatalmas principium mellett.

78. A ki ezen kölcsönös mozgatás voltának lehetőségén felakad: annak én ezeket jegyzem a felgondolásra:

1.) A természet' műveiben találatik éppen illyen példa-darab, csak-hogy kis fogásban, az állati test' organizmusában. Itt e kis természetben a szív a hozzája mellékelt két nagy csatornában megforduló vér által indítatik mozgásra: (systole, diastole) mozog szünetlenül; de egyszer-smind ő mozgatja a vért, vagy is ő az indító ok. Soha se tudná az ember, mellyik itt az első — mellyik az ok, mellyik az okozat; de azért csak természetes dolog az. Miért tehát ne lehetne a természettől adott példát gondolkodással követni, és a mi kicsinyben, mellyet látunk, történi, áitál-vinni a nagyra?

2.) Itt csak a kezdet nehéz, — az, t. i. hogy mellyik Fél kezdett először mozogni, — a Fő-nap, é, vagy a két Vezér-nap, valamint az elő-hozott kis organizmusban a szív é, vagy a vér? Mert azután, ha meg van kezdve, megy folytán örökké, megakadás nélkül. Úgy de én csak a most mibelétét vállaltam-fel megárazni valónak, nem a kezdetét; nem fogtam Cosmogoniához, hanem a világ' természetes Statikusájához.

3.) Egy mesterséges machinában, p. o. az órában, rugó hajtja mozgásra a kerekeket; a világ' machinájában szék-pont az a rugó. Az órában legkevesebbet halad a rugó-kerek, vagy ide való nyelven szólván, az utolsó székes; az inques pedig, vagy is az utolsó drabant, legtöbbet; mert ez legalább 60-szor fordúl-meg, míg amaz egyszer. A világ' nagy órájában éppen megfordítva mén a dolog: a Fő-nap legkevesebben forog, az utolsó drabant, — az inques — legkésőbbben. A föld' drabantja egyszer fordúl-meg tengelye körül, míg a föld 12-szer. Ez is egygyik jele annak, hogy a világ' alkotmánya nem machina fog lenni, hanem organizmus, melly szerént hát nem csüda, ha megától mozog.

79. Innen már helyesen szólhatni ama' nagy kérdéshez, melyt eránt a' Filozofusok tizenen perelnek, arról, t. i. hogy a' világ véges e', vagy véghetetlen kiterjedésű? — Ha van egy közönséges szék-pontja: úgy nem véghetetlen; mert úgy közepe is van, 's következőleg szélső kerületének, és így körül-határozásának is kell lenni. Oszlán: a' mi organizálva van: nem lehet annak határ nélkül valónak lenni. (§. 73.) Azomban, a' ki az egész világ' alkotmányának vizsgálása mellett észre-veszi, hogy mi kicsiny tehát az ember az ő lak-helyével — a' földdel egygyütt; annak igassága van, ha azt mondja, hogy a' világ véghetetlen nagy — igassága azért, mert az ember ahoz képpest véghetetlen kicsiny; tehát meg nem foghatja észével a' világot egész elterjedésében, és olyant helyesen mond véghetetlennek — t. i. magához képpest.

Legyen hát véges ez a' leirt Universum; de hát ha a' véghetetlen térség' üres tábláján (mellyet kéntelen az ember képzelni) éjszak felé van megint egy azor kívül, és déli tájkán megint más olyan, napkeleti tájkán megint más, — felette, alatta, utánna megint más és ezer meg ezer más-más olyan különös systemájú; és tehát a' világok' világa véghetetlenre terjed? — Így rezonéroznak Newtonk is — csak-hogy egygyűgyűbb fogásokban, mikor a' napok' országait, különösen széjjel-hányva a' végtelenség' pusztá törelben képzelik. Ez a' kérdés egy quadratummal feljebb emelkedik Newtonk felett; és a' ki ennél is fellyebb kérdezne — a' sok képtelen Univerzumokat megint egy gyanánt képzelvén, és hozzája több hasonlókat gondolván; ez egy cubussal fellyebb hágná amannál. És így tovább vég nélkül.

E' játék-szó és képzeletbeli; melyt sípot ad egymásnak a' nélkül, hogy értené egymást. Attól van, hogy az ember (a' kérdés) nem bír nagyot képzelni magá kiterjedéséhez képpest; tehát felceréli a' polaritást: a' nagyot kicsinynek képzei, az Univerzumot részelékeny systemának, 's ezt nevezi nagyak. Ebből megint képzelete által, hogy képzelese kiljebb szélesedve dolgozni láttassék, csinál kicsinyt, 's megint felnagyítja szóval; 's ez alatt úgy tetszik neki, hogy feljebb-feljebb hág, azomban csak fel 's alá ugrik és mindég egy helyen van; fantáziája a' szó után kapott inger mellett egyszer kifeszíti magát, egyszer összszé-húzza — systole-diastolét — játszik. Képzellen csak az alatt az exponens alatt, mellyel az Univerzumot czimezi, egy quadrilliomos fractáját az egésznek, és ezt tartsa egy B vagy C rangú székesek' systemájának: nem fog jádszodhatni. Ez a' gondolat megállítja Systole — diastolét — ez: Ha a' világ nagy: az azt organizáló természet is nagy; tehát a' száz-ezer Univerzum is csak az ő hatalma alatt fog lenni; ő csak úgy fogja azt is organizálhatni, mint a' mi napunk' systemáját — ezt a' kicsinyt. Az organizátumot pedig, végtelennek, vagy a' végtelent organizátumnak a' Mindenhatóság se teheti; mert itt mindeniknek közösületben kell lehetni mindennel; a' mi képtelen, ha vég nélkül messze van egymástól.

80. Ezt kellene kimódolni már most: a' két Vezér-nap számtalan felső 's alsó rendbeli drabantjaitól körül-réve, és ez által mintegy elfogva lévén a' Fő-naptól, hogyan közeledhet ezek miatt a' Fő-nappal közvetlenül; és a' Fő-nap megint, hogyan hat hat azokon keresztül a' náloknál temérdek messzebb lévő, sok seregekrnek közepén béburkolt Vezér-napba? Lépcsőnként kell menni: a' Szaturnus hét holdjával be van burkolva, és még 's azért közösül az A nappal; az A nap 30-al be van burkolva,

még is azért kell közöszülhetnie ezeken keresztül valami megszűlévő B nappal, mint székes rangú drabantnak maga székesével! Ha a' kezdet lehet; miért ne lehetne a' vég? Mert itt grádusonként következik a' sor végig, a' nélkül, hogy a' proportio változék. A' drabantok' száma nő, de a' székesek' teste is ahöz képpent nagyobbodik. Az A napnak a' B-vel való közöszülhetése eránt maga hathatóságához képpent csak annyi akadályra lehet a' 30—50 drabant, mint Szaturnusnak 7 a' magáéhoz képpent. Ezen proportio szerént át-menvén a' B, C, D, 's a' t. székesen az utolsó székesről — a' Vezér-napról — hasonlóúl okoskodni kell, és bezárni a' sort. Nem csak ez, hanem az is lehet, hogy a' Fő-nap' egében, a' két Vezér-napon kívül még sok különös (privat) drabantok járnak mellette közvetlenül, mint az A nap körül a' Mercurius és Venus, a' nélkül, hogy ez hátrálására lenne a' Vezér-napokkal való közöszülhetésnek; valamint az A nap példájában a' Jupiter, Szaturnus, székes rangú drabantok azért, hogy holdokkal vannak körül-véve, nincsenek elzárva a' székesekkel való közöszüléstől. A' Fő-napnak csak a' Vezér-napokkal, mint a' seregekben kiténő Nagyokkal, köze van; az aprókkal pedig csak ezeken közbe-vetése után közöszül. Minden rendszeres alkotmányban így kell ennek menni.

31. Ez csak általjában volt mondva. Külömben pedig az ég, az atmosphéra, a' forgó-kör (mintegy aérrel telj kerület) sokat teszen ezen Theoriában. A' Vezér-napnak a' Fő-nap' egében merülve kell lenni, és ott járni kerengőt, forgót; ugyan abban tehát a' Vezér-nap' drabantjainak, és mindeneknek szükséges megfordulni maga székesek körül való pályáját futván, mikor perigeumban megfordulnak, (perigeumnak fogom én nevezni innesső oldalát a' drabantnak a' székesből nézve, vagy is a' székes és a' drabant között lévő tájekot; a' tálsót pedig apogaeumnak); úgy de ezen theoria szerént a' pályakör futás útját — az *Eclipticát* (ennek kell neveznem akármedly csillag' járásának út-vágását, az orbitáját; külömben majd nem érthetni a' kifejezésemet) a' székes' egyenlítője erányába formálhatni kell, hogy ezzel paroláson essen-ki a' székes teste körül; mert ekkor legnagyobb divatja van a' hozzá-húzás, és a' vissza-rugás közt lehető játéknak. Így pedig minthogy számtalan sok drabant jár egy-egy Vezér-nap' osztályában: a' sok eclipticák egymás felett annyira felhalmoznak (mint a' sok nagyobb kisebb abroncsok paroláson rakva egymásba) hogy egy képtelen nagy keréket formálniok kellene utóljára, mellynek szélső kerülete majd a' Fő-nap' oldalához érhetne, a' mellett, hogy a' Vezér-nap állása teméntelen messze esnék a' Fő-naptól. Ez lehetetlen; mert a' Fő-nap maga sebes forgása szerént hatalmas ege (forgó szela) elcsappja a' testtől perigeumban megforduló drabantokat: nem enged magához közeledni kisebb erejűeknek, mint a' Vezér-nap, — kivévén ha kis területű test mellett, nagy a' Fő-naphoz húzó erő a' csillagban: a' mikor osztán a' Fő-nap' egebe át-mennie kell, nem pedig a' Vezér' osztályában drabantoskodni (§. 46). E' szerént hát nem lehet formálódnia azon keréknek, hanem itten az egész osztályra nézve változni kell az eclipticák polaritásának, — változni, és a' Fő-nap' hatósága miatt másféle helyzetet szerént állapodni — a' szerént t. i. hogy a' Vezér-nap osztályában lévő drabantok nem az ő egyenlítője parolájában formálják eclipticájokat, hanem tehát az Egyenlítő bizonyos szegletek alatt keresztül vágó-képpen hol ez, hol amaz sarka felé elrándult arányban, és ugyan pedig, a' mint a' körülül-állást változó

okokból látni való, mennél távolabb a' Vezér-naptól, és a' Fő-naphoz közelebb: annál nagyobb elhajlásban. Így hát a' Vezér-nap' osztályában lévő csillagok' eclipticáji a' Vezér-nap' közepe tájáról ugyan annak két sarka felé elhajolván, 's mind magokat, mind az egyelitőt keresztsbe vágván, egy három szegletű formájú nyílást, melynek talpa a' Fő-nap felé esik, hagynak, melynek ductusán a' Vezér-nap közvetlenül közösülhet a' Fő-nappal atmoszférájára nézve is, és Zenitjénél fogva nem sokkal távolabb eshetik, mint maga serege szélső kerületéliek.

E' szerént okoskodni kell minden főbb rangú székesekről általjában az alsttok lévő osztályokban formálandó eclipticák' állásának megváltoztatása eránt; e' szerént magyarázni az eclipticák' hajlását a' Fő-nap' tájkától kezdve, a' hol legnagyobb grádusonként lefelé a' kisebb és kisebb kiterjedésű osztályokra menvén egész az utolsó holdokig. E' szerént hát ezen mi tájékunkban lévő planeták' eclipticáinak volta azon nagynek, és közönségesnek vagy folytatása és nyoma, vagy kisebb fogásokban való mimelése. Az, a' mire egy szót se tudnak felelni Newtonék.

82. A' mi az aérrel megtelt forgó-köröket illeti: ezeknek eredete, aránya, 's egy-más mellett megálhatása felől által kell nézni a' 26—24 §§-kat és ide alkalmaztatólag így gondolkozni:

A' világ' alkotmányában illy rend szerént, a' mint le van írva, egy résznek se szabad hátártalankodni vagy feletteskedni, hanem mindeniknek a' többihez mérsékelve és hozzá-képestnek lenni kell. Ugyan azért a' Fő-nap' forgó-köre eredetére, 's arányára nézve szoros értelemben maga erejéből 's hatóságából nem terjedhet-ki az egész világra? úgy, hogy abban mint az ő tulajdonában merüljen-el 's járjon kerengőt az egész Mindenség; annál inkább, hogy minden csillag általjában maga tehetősége után készíti magának, a' maga körül-járó atmoszférát vagy a' forgó-kört. Osszszuk-el hát gondolattal a' Fő-nap' forgó-körének határos territoriumát 9 egyenlő részre — fél-átalójával vagy sugárjával mérvén a' tért körös-körül. Ezen térnek 1-ös, 2-ik, 3-ik része — ez az első harmada — a' testől kifelé menve számlálván — vissza-csapásra nézve legtehetősebb; mert ollyan részetskéekkel megtelt, mellyek leginkább húznak a' testhez, és tehát az ő sebes forgása szerént indulnak is vele egygyütt körös-körül kerengvén, holott a' könnyebbek a' tovább repülhetők kiljebb és messze halsdítanak. Ellenkező oknál fogva a' szélső kerületnél lévő rész a' 7-ik, 8-ik, 9-ik szám alatt, leggyengébb; a' 4, 5, 6 szám alatt lévő része táján hát amazokhoz képpest közepszerű hatalmú a' forgó-kör. Ehez képpest tehát a' Vezér-nap — valamint minden drabant — addig ront a' Fő-nap egén befelé a' testhez közelebb, a' meddig csak lehet a' leirtt forgó-kör' vissza-hatása miatt; de minthogy a' Vezér-nap is a' Felvétel szerént, szinte nagy test, és még a' közelebbi atmoszféráját is oda kelletik számlálni a' területéhez: bizonyos, hogy a' legbelső harmadba nem ronthat-be (§. 46.) de azon ereje szerént, mely szerént fél-hatásnak tétetett a' Fő-naphoz képpest, külső kerület' részében se-maradhat járása, hanem tehát középben valahol az 5, 6, szám alatt lévő osztály' táján. Hasonlóképpen gondolni kell minden más nagyobb székes rangú drabantokat, az ő székesek' forgó-körében való járása felől.

83. Már most: a 'Vezér-nap' forgó-köre apogaeumban minden nehézség nélkül kivágya magát; mert már itt gyenge lehet a 'Fő-nap' forgó-körének hatósága, ú. m. szélső rétegben — 8, 9. Szám alatt lévő részében. Perigaeumban pedig, minthogy a 81 §. szerént itt a 'Fő-nap' forgó-körének helyt kell engedni, és e' miatt félre törödni a 'Vezér-nap' ege' helyzetjének mindenestől — a' drabantjainak forgó-körökkel 's járásaikkal egygyütt; itt is mindenkor kivághatja magát a 'Vezér-nap' forgó-köre a 'Fő-napéban' — annál inkább, hogy szabadabb helyre vonúlt, a' hol kisebb erejű vissza-hatásnak ki van tételve; annál inkább, hogy mennél keskenyebbre vonult, 's kisebb kiterjedésű az ég; annál tehetősebb a' nagyobb égben való kivághatására nézve a' materiának sűrűbb voltánál, és kisebb területénél fogva — a' mint est a' viz-örvényében lévő kisebb örvények; vagy az aérben kerengülő füst örvénykedése példájából világosan láthatni. Már pedig a' Fő-naptól kezdve a' Vezér-napokon, 's ezeknek drabantjain kifelé menve mindég kisebb-kisebb kiterjedésű egekre jön a' sor, valamint kisebb területű csillagokra is, mivel ezekhez képest szabva lehet amazok' nagysága — az ő gőzölgések 's tehetőségtől függvén amazok' létele 's aránya, de a' kerengéabeli hathatósága is.

Ezen móddal tehát a' kisebb ég mindenkor kivergődhetik a' nagyobbban; — keskenyebb környékű forgó-kör a' szélesebbikben; és tehát a' Fő-napéban a' Vezér-napoké, ezekben a' drabantoké; ezekben az utánnok való drabantoké, és így tovább a' világ azon egy térű Sphaerájában kisebb és kisebb körök egész az utolsó holdok' athmosphaerájokig — hogy így osztán egybe legyen zárva minden — mint Cartesiz' Océánjában a' sok örvénykedések. Itt sincs nehézség.

84. Szoros értelemben ugyan ott már vége felé van az egygyik forgó-kör, hol a' másik kezdődik; de azért lehet mondani, hogy a' Fő-nap' forgó-körében ha van merülve az egész világ — oly értelemben t. i. hogy a' Fő-nap' forgó-köre materiájára nézve az ő tartományában lévő drabantok' gőzölgése által az elő-hozott §§-ban érdekelte, és ezután bővebben leírandó módon (olvasztás útján) kiljebb 's kiljebb folytatatódik egész a' Mindenség' végső határáig. Arányára nézve pedig az által, hogy a' micsoda tájék felé (p. o. kelet felé) a' Fő-nap' forgó-köre indúl: arra felé fordúlaj kell minden különösnek — a' Vezér-napokénak, és a' drabantokénak is. Mert a' kisebb forgó-kör a' nagyobbban, mélyben forog, aránya szerént mondúl (§. 35.) és mennél továbbra szélesebb-kerületével; annál közelebb jön a' nagyak közönségéhez, és így különbsé léttére közönségesíti magát, míg figurája 's aránya el nem vész az egészben, mint a' vízbe hányt kő után támadott-párkányos viz-karika' formája, melly mindég szélesebbre-szélesebbre terjed, míg el nem vész a' viz' masszájá felületén. Ebből osztán válni kell végtére, hogy minden forgó-körök' összesége egy mindenséges masszsa formában kerengjen, 's úgy tekintethessék, mint az egészeire elterjedett folytatása a' Fő-nap' forgó-körének. És így a' forgó-körök' részéről is egy Egészet fog tenni a' Világ.

- 85. Ez a' Theoria nem áll jót az eránt, hogy némelly csillagok, főképp a' nagyobb terület mellett-csekély masszájúak, — könnyűk — és azért csak a' szélső kerületekben járók, — ne-ringjanak ki magok volt székesek forgó-köréből 's ne vándoroljanak ki más hová — más székesnek tartományába, — a' forgó-körök' össze-jövésénél fogva másod F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1827. 25

csatlakozni való alkalmat kapván; mert a' forgó-körök össze-folyása 's egymásba vágása mellett majd elmellőzhetetlen ez a' történet azon említett környűlményekben.

Ugyan is: a' hol a' C kör az A-ban, mint kisebb ég a' nagyban, forgót járván vagy oldalság hozzája érvén, kivágja magát 's mint más vagy kisebb ég tőle megkülönbözteti — akár pólusával essen-meg az a' vágás, akár egyenlítője' tájával. — Ott — azon a' határ-szálon, azon a' közön, hol az egyik szűnik, a' másik kezd; lehetetlen nem támadni valami megválasztó lineának körös-körül, 's mintegy *neutrális párkány*nak, mellynek mind a' C-től, mind az A-tól külömb arány' 's külömb mozgás' mennyisége szerint járnia kell — mint valami közbeni forgó-körnek, mint harmadiknak, mint B-nek. Mert ugrás lenne, ha a' C forgó-köréből az A-ba közvetlenül egy határ-linea nélkül, egy *neutrális párkány* nélkül — B nélkül, menne által a' folytatás; a' mi természetesen annál fogva is lehetetlen, hogy út az aer — 's tehát legkönnyebben össze-folyadékony materia' közösletje foly, a' mellyet soha sem vághatnak-olly pontosan bizonyos határban: mint az ismer kemény testet. — Immár ezen a' párkányon mint valami néki vetett lépcsőn — a' B-én — legkönnyebb (mert út csak a' lehetőségről kell gondoskodni) legkönnyebb a' székes körül járó csillagnak át-menni egyik forgó-körből a' másikba, egy tartományból másba, és úgy keresztül-vándorolni a' világot, 's vándorolni hol egy, hol másfelé hánytatva, vettelve, míg valahová be nem fészkesedik, a' hol osztán állandóul maradjon egy rendes járásban, mint nálunk a' planeták.

86. De azért ám nem kell itt tartani valami rossz' következtéstől, mint Newtonék Theoriájokban. Az a' vándor csillag kirughat maga járásból 's máshová eshetik csendesen, a' nélkül hogy más székes' tartományban, mellybe most költözött, össze-ütközön valami Ősi polgárral, vagy ha ütközött is, kártékony revolúziót okozzon az Egészben. Mert azért ugyan minden égi test, melly maga tengelye körül forog, jót áll; mert magához még csak közelíteni se enged, forgása által mindenkor kész lévén vissza-csapni a' hozzája arányzott közeledhetést. A' mellynek pedig gyenge a' forgó-köre; azzal való ütközöt az Egésznek tökéletességre szolgál. Tegyük-fel: Törjön-be a' mi holdunkhoz, mivel ennek restes forgása miatt gyenge forgó-köre van, és ütközön vele össze egy ideig vándorlott üstökös csillag. Mi lenne ebből? Az alább adandó okoknál fogva összeragadnának ketten — egy masszává lennének. Hát ebből mi lenne osztán? A' hold most már nagyobb területűvé válván, még távolabb esne a' földtől, még kiljebb az ő forgó-körében (§46). Hasonló akadály miatt a' Márhoz, vagy Vénushoz se eshetne közelebb; hanem vagy a' Föld' forgó-körében — ha ez még távolabb is terjed, vagy ha nem, más planetának tartományába vágna magának járást állandóul; 's néki hódolna. Ússön még betéje ezen dupla holdba egy vagy két más vándor üstökös — vagy többben is idő-jártával, akkor még távolabb esik minden planéta forgó-köréből, és minthogy ezek apróbbak 's erősebbek, ki is esik egészen belőlök a' közönséges forgó-körbe, a' napba; 's tehát beáll első rendbeli drabantnak. Így áthatott-be valaha planetának a' Mars, így nagygyá nöhetett a' Jupiter, így tán Jupiter holdjából planetává lett az Uránus — ada törvényt magának a' nap' országában járást, a' hol a' többi bujdosók miatt lehetett. **Hát ebből mi? Az hogy a' nap' tartománya kiljebb terjed, forgó-köre erősebb, más pedig valahol, a' honnan a' vándor üstökösök ide költöznek, gyengül — mint**

a földi világban, mikor egyik politikaiország' elgyengültével mások állanak-fel, erősödnek. Hát ebből mi az Univerzumra nézve? Az, hogy a' megerősödött forgó-kör 's a' megszaporodott tartomány kinoxidítja helyéből az elgyengültet, és ez által mind ennek, mind magának más helyzetet okoz a' világ' tájékára nézve; és így férkeznek-meg egy-egyek mások között, kiki maga illendő helyéhez-képpet, a' világ' alkotmányába; így átlapítódnak a' részek; de így változnak is időről-időre! Mi zavar ebből? Semmi; csak változás a' részekben a' mellett, hogy az Egészben azon egy rend megmarad. Már pedig hiszen arra való a' világ, hogy változzék.

Ez a' Theoria könnyen viszi-ki majd azt a' neheziséget az üstökös-csillagok eránt, mellyel Newtonék anyakig terhelődnek. Ő az üstökösöket azon érdekelt vándor testeknek fogja tartani és azok' mibem-létét, sorsát elégedésig megmutatni.

87. De hogy van az a' világ' rende' leírásában, hogy A hűz a' B-hez ez a' C-hez ez a' D-hez 's a' t. az az: csak drabant hűz a' székeshez; és már visszásan nem, hogy t. i. már a' székes is huzna a' drabanthoz — kölcsönbe, mint Newtonéknál? — holott, ha természet, és nem valami praedestinatio szerént esik-meg a' hűzás, annak kölcsönbe kellene esni? Erre átaljában meg van a' felelet a' 61-ik §-ban. Itten a' helyhez-képpet ezt adom még hozzá különösen:

Ha a' B drabant a' C székeshez indúlt, vagy beléje törekedik; már oda hűz, oda erányoz is egyszer-smind (dat sibi directionem); tehát a' Hűzás' cselekvő értelme szerént lehetetlen hogy az A drabanthoz (maga drabantjához) indóljon és húzzon — akár azon egy időben, akár idő közben. Az első azért nem lehet, mert a' C székes B drabantnál nagyobb hatalmú lévén, egész erejét foglalatoskodtatja a' B-nek: C-hez van fordítva az egész hűzás; következőleg az A-ra semmi se juthat. A' második azért lehetetlen, mert ha egyszer a' B beállott a' C-nek hűdülni: a' rendszerént egy más után folyó kerengés' forgás' munkájában szüntelenül foglaltatva lévén, nem érkezik a' rendből kirugni, és maga drabantjaihoz is intézni, vagy beléjek hatni másként, mint vissza-rugólag, forgó-köre által.

A B pedig mint kisebb test a' világ' alkotmány' rendében (nagy fogásokban étvén a' manipuláziót) azért hűz a' C-hez, mint nagyobbhoz inkább, sem hogy maga drabantjához az A-hoz, mint kisebbhez; mert nagyobb forgó-kör nem férhet-meg a' kisebbekben. — Ez is természetesen van, úgy tetszik. — Egyébaránt a' kisebb és apró testekben, a' hol kevés számba vétetik a' terület, sokat tehet, tesszen is az atyafiság, — a' mellyről majd tovább.

88. Okoskodjunk egy keveset: A' Fő-nap maga drabantjaihoz hűz — a' két Vezér-naphoz, mint kisebbhez — hogy van ez? Igen, de már nagyobb 's feljebb rangú székes nincs. Kettőhöz hűz egyszerre, mert egy nem meritheti-ki egész erejét — nem foglalatoskodtathatja az ő hatalmához-képpet — felényi tehetségű lévén; a' kettő pedig egygyütt véve, vele egyenlő nagyság. Forgó-körébe nem merülhet egyiknek is, mert egyikhez nem közelíthet jobban a' másik miatt, azért hát középben 's tehát maga forgó-körében megmaradni kéntelen. Forgása neki alkalmasan esik, mert ama kettőnek kerengéséhez szabva van pontosan. Itt már más féle a' viszony, mert itt fordulás esik a' nagy processusban, itt a' vég és a' kezdet. — Hát a' Föld' holdja miért nem hűz a'

naphoz inkább, minthogy ez még nagyobb székes? Azért, mert oda állott-be drabantnak, és már most nem érkezik kirugni a szüntelen foglalatosság miatt. Oda állott pedig és nem más-hová azért, mert az atmoszférák környül-állításához 's maga constitutiójához-képpest csak oda lehetett. Hát ha (tegyük-fel) a' Vénus vagy Mars vagy valami Űstökös — nálánál nagyobb, közelebb vetődnek hozzája, mint a' Föld; elhagyná é a' földet 's csátolná é oda amához? A' hold ugyan alkalmasint azt tenné, mert rest a' forgása 's ennél fogva kirughat a' rendből. De tehát egyaránt, válogatás nélkül, hűz akármeltyik csillag akármeltyikhez? Egyaránt; csak-hogy osztán nem érkezik tévovászni, ha valameltyikhez beállott. De hát a' vándor csillag, mellyről a' 86-ik §-ban szó volt, hogyan érkezik-ki rugni a' rendből és vándorolni? Ez még nem állott-be a' rendbe. 'S hát rendtelenség is van a' világon? vagyon; és éppen ebből jön-ki a' szép rend. De erről alább bőven.

89. A' mi a' Világ' külső formáját illeti, ennek ugyan az eddig mondottak szerint, egy teméntelen nagy gömb figurájának kell lenni. Középit foglalja a' Fő-nap, mint székpontja az egész Mindenségnek. Két oldaláról a' Fő-napnak, egyenlítője táján egyenlő távol-léte hozzája van mellékelve a' két Vezér-nap. A' Vezér-napot körül-veszi maga osztályabeli nagy sereg — a' sok fő 's al-rendbéli drabantok — de eleinte 's közelebb a' nagy székeshez (a' Fő-naphoz) csak egyik feléről, t. i. apogaeumban, mert perigaeumban eclipticájik nem halmozhatnak egy-más felett a' Fő-nap egyenlítője ellen § 68; hanem tehát egyik a' hátulsó fél-golyóbs körül apogaeumba vonulva 's keresztül-kosúl vágván egymást; ezt szövevényezik-be egy fél-gömb figurában, míg a' drabantok' drabantjai tovább sorozásk után nem esnek messze a' Fő-naptól, a' hol már ennek forgókörétől nem hátráltathatván járásaikban, a' másik oldal-tájékaire is, a' perigaeumba, kirugnak az ecliptikák, és így az össze-állás' külső színére nézve egy belől horpadt fél-gömb formáját ábrázolják. És ez az egyik Vezér-nap osztálya' részéről; a' másik Vezér-nap' részéről hasonlóúl — egy olyan fél-gömb formában; melly kettő hozzá-mellékelve lévén a' Fő-nap két oldalához; a' Fő-nap belől esik a' középben, mivel a' két osztály perigaeumban lévő széle közel jön egymáshoz, mindenfelőlről beburkolva a' csillagtól; — az, a' mi egy magában bezárkzott Egész — egy gömbölyűség. Tökéllés Ideák ezek.

E' csak képzelet ugyan; de ha van egy Fő-szék-pontja az egész Mindenségnek; lehet é képzelni ennek alkotmányát illendőbb össze-állásban — akár az eddig alapúl feltettekkel, akár a' józan gondolkozással megegyezőleg? Azomban, nekem úgy tetszik, hogy az égre való felnézés is parolázni fog az én képzeletemmel. Az az égi óv., melly egy fejr-útsza nyomán csillámlik-le mi hozzánk — ha csak-ugyan hinni kell, a' mit Herschel látó csövei kinéztek (és hogy ne hinné az ember a' felfegyverkezett és nem hibásan, nem is hamisan néző szemnek?) hogy az t. i. a' temérdek messze-lévő csillagok tengerének csak ennyiben ide tűnhető zavart tekintete: mi egyéb lenne; hancha a' tulaj Vezér-nap' (mi hozzánk képpest) osztálya? Melly pedig a' nagy távol-lét miatt semmikép' nem közösülhet a' mi Vezér-napunk' osztályával, ha csak egy harmadik, t. i. székpont' közbe-vetése által. Ha hát sziveli az ember a' világ' systemáját; szükségképpent ily formán kell róla-képzelődni is, gondolkozni is.

Hogy pedig ez a leábrázolása a világ színének nem olly formában látszik a Földről felfelé néző szem előtt, mint a melyben azt a rendesen gondolkozó ész rajzolja; erről nem méltó szollani is valamit a tudományos emberhez; mert ez csak a 'Néző' helyzetétől és kicsinységétől függ.

90. Mind ezek szerint tehát, mind valamennyi csillagnak a világon mozogni kell szünet nélkül, — járni kell, még pedig az egy Fő-napon kívül, egy egy-más körül keringőt járni, mindeniknek; azomban mi semmi hely-változást nem veszünk észre az úgy nevezett álló-csillagokban a nagy hosszú idő után is — hogy van ez? Ennek oka a' mi szörnű kicsiny létünk a' világnak mind térségére, mind időre nézve való tementelen nagyságához-képpest. A' Nagyokban nagy a' Calculus! A' mi időnk mértéke — ez a' mi kis napunk, az A nap; ez a' kis por-szem a' Föld, és ennek még 50-szer kisebb drabantja a' hold. Míg ez, vagy amaz egygyet fordul tengelye körül; mi hosszú időt szám-lálunk; a' lepke pedig, kinek unokája se éli-ki egy fordulását a' holdnak, még hosszab-bat. Mi ez? Hát illy csekélységgel kellett fogni a' nagyok méréséhez? — Dehogy! A' csillag-vi-sgálók veszik észre már lassan-lassan, hogy az álló-csillagok' állása 's egymáshoz képpest helyzete itt ott megváltozott, és hogy ez a' változás 50%-re mén-fel eastendón-ként; calculus alatt van már jó darab időtől fogva; 's tehát-hogy, nem állanak azok, ha-nem egyre-másra járnak, csak-hogy a' kisebb területű testeknél később haladással; a' mi attól van, hogy messzére esnek egy-egymástól; a' hol tehát sebes ugyan a' forgás, de a' haladás lassú. (§ 50).

91. Vallyon hát mi földiek, a' mi lak-helyünkkel — ezen kis világgal egygyütt — hol vagyunk hát — melyik szuglyában ama képtelen nagy Mindenségnek? — és mik vagyunk mi hozzája-képpest?

Noha az ember milliószor is kisebb a' föld' golyóbisához, mint egy hangya a' Kárpátok lánczához-képpest, — (hát még a' naphoz, és még a' B, és még a' C 's a't. — hát a' Fő-naphoz, hát az egész Mindenséghez-képpest?) még is nagygyá teszi őtet az, hogy az ő képzelhetetlen kicsiny planétájának még annál is számtalanul-kisebb planétáts-kájában lakik egy eleven *kompassé* (Spiritus rationalis), mellynek vezérlése után minek-utánna az egész nagy világot megjárta eszével, kérdést teszzen magónak: Hát én tehát hol vagyok — melyik tájkán a' világnak, és mi vagyok én? Kérdi maga, 's felel reá — fel-tudja magát találni, 's el se veszhetői annyi számtalanságok közt. Csak ez a' kérdés is egy-moralis-ítelő-szék előtt nagyobbra becsültetik, mint a' Fő-nap' egész rangja. Ő mi-kor a' temérdek Universumnak világ nagyságú golyóbisain nem bír felfogni képzeleté-vel; kölcsönöz magának gondolattal-óriási szemet, 's úgy tekinti-le csoportonként a' sok égi nagy testeket magok nyugtalanságaikban, mint a' gyermek tavaszkor az aérben ke-rengülő legyecskék' seregeit külömb-külobb föltekban. Olly kicsinnyé teszi a' nagyokat! Ezek közt osztán kinézi maga lak-helyét is az ő helyzetével, viszonyával, alá-rendelé-sével egygyütt; 's elcsudálkozik rajta, hogy csak ennyi az ő világa! — Ti égi roppant épületek, ti méltóságos nagy napok, te mindent egygyüvé organizáló hatalmas Termé-szet, — nem adhattatok ti beléje ezt a' csuda kis spiritust!! Mert ez kicsinysége mellét nagyon eleven — ollyan, hogy meg se tudna halni! —

Könyveken ugyan nem lehet meghatározni, melyik osztályában helyeztetve van földdel együtt e' mi Napunk' országa; mert mind össze is nagyon kicsinyek vagyunk a hoz-képpes, hogy végig-nézhesünk rajta a' világ' symmetriáján; mindazáltal ezen Theoria szerint annyit mondhatni, hogy igen messze estünk a' Fő-nap tájékától, mivel ez maga felséges nagysága szerént korápt se láthatni ide; ugyan azért a' mi Országunk-beli Vezér-naptól is nagyon messze lehetünk, és a' mi Napunk ezek szerént bizonyosan nem közvetlen drabantja a' Vezér-napnak; azt pedig, hogy hányadik grádusbeli osztályosa néki ez a' Nap; ki merné határozni? azonban minthogy annyit láthatni a' földről, hogy mindenütt, minden tájék felé sűrű a' sok csillag, és pusztá kárpitokat sehol se láthatni magunk körül; világos jele annak, hogy tehát a' mi Napunk' országa nem éppen széle körül van a' nagy világoknak, mert így utánnunk is sok ezer csillagnak kell lenni még. Az is meglehet, de természetesen úgy is kell annak lenni, hogy a' mi Napunk' széke-se tartományában, nem-csak, hanem a' szomszéd tartományokban is körül-belül, alább való rangú székesek, drabantok, és kisebbek is vannak mi Napunknál, és az ő országa-beliéknél; mindazáltal hihető, hogy már a' mi utánnunk valék után alkalmosint csak nagyobb területűek következnek, ha azon ranguk a' mi napunkkál; mert nagyobb területű csillag kilyebb esik a' forgó-körben, — az történiék t. i. mi nálunk is a' planétákkal.

Egyébaránt, az a' kérdés szűnik ezen Theoriában, hogy csak mind Napok lennének a' fixumok; vagy némelyek planéták is, de az ország szélei körül járók, és mint-hogy az ilyenek többnyire nagy testűek, saintúgy láthatók mi hozzánk; (?) Mert a' napi rang itten csak relativum quid; minden csillag' a' Fő-napon kívül, drabant, 's tehát planéta — bujdosó-csillag; minden drabant, az utolsó holdakon kívül, Nap — csak-hogy kisebb rangú. Mert a' fény, vagy is a' világosság, majd meglátjuk, hogy akármelyik csillagnak tulajdona, csak-hogy kisebb grádusban, és kicsiny a' nagyhoz-képpes, 's homályos. Umbra est lux minor in confinio majoris. Azért mondhatni ugyan, hogy mind előttünk, mind utánnunk a' világ ecliptikáj' sorában Napok ugyan a' látható csillagok, de ki tudná, hányadik Classis-beliék?

Meg kell jegyezni, hogy ezen Theoria szerént, hol a' forgó-körök felit játszik a' Ró-lisok, valamint mindennek, úgy a' csillagok' távol-létének is proportio 's grádusok szerént kell következni; és így azt a' képtelenséget nem lehet meghagyni, hogy a' fixumok olly tenédek messzire esenek egy-egymástól, mint a' mennyire azt az Asztronomusok gondolják; hanem, ha a' D disproporcionate messze van az A-tól: ott köznek is kell lenni, és tehát más kisebb — ide nem látható csillagoknak, C—B — nek.

92. Meg van az egész Világ' rendének szövete nagyjából. Minkeelőtte tovább men-nénk, nézzünk futólag azon a' szöveten keresztül.

Két rendbeli erőlködésből költ processus, mely a' Világ' alkotásán visszánködöké-pen (antagonice) dolgozik, alkotója itten az egész össze-állásnak. Az egyik a' vonzó-dés útján a' külső-kerületől fogva befelé vág a' sok székeseken, mind meg anyi státiókon keresztül egész a' Fő-napig, a' hol végére jut — kezdetét adván a' másíknak; a' másík, mely az előbbeniének megszüntével kezdődik éppen a' Fő-napnál, innen kezdve előtters-étján indól kifelé a' drabantok' drabantjain keresztül, a' Fő-szék-ponttól fogva egész a' végső kerületig folyván, míg az utolsó drabantoknál be nem végződik, a' hol kezd a' má-

sik: tehát olyképpen, mint az eleven állati testben a vér kerengülés (circulatio). Egygyik ellen-játéka a másiknak; (be- 's kirugás) egygyiknek vége másiknak kezdete — karika formában. Egygyik se szakaszthatik sehol is félbe, míg még nem járja az Egészszet, csak-hogy ellenkező arányú úton. Az egygyik a 'Fő-szék-pont', mint fő-rúgó' indulatját folytatja egész végig — a' legkülsőbb határig, mindég különösebb osztályokban, mindég kisebb-kisebb kiterjedésű sphaerákban, míg el nem nyészik az osztályhatatlanokban — a' holdakban; a' másik minden különös csillag' berugást tárgyazó indulatát közönségesítve viszi tovább, nagyobb-nagyobb egybe-sereglésben folytatván ügyét egész az utolsó állásig — a' Fő-szék-pontig. Mind a' két rendbeliben minden szükséges félbe-szakad a' láncz mint különös, de tovább folytatódik mint közönséges; és megfordítva; félbe-szakaszthatik mind közönséges, és tovább folytatódik mind különös.

A' berugást tárgyazó erőlködésből a' lenne a' kimenet, hogy össze-ragadjon — egygyé váljon mint valamennyi test a' világon; a' kirugást tárgyazóból az, hogy a' világ' testét alkotó darabok véghetetlenbe szélesztessenek-el; — de minthogy el se végeztetik az egygyik, a' hol már a' másik kezd, és egygyik a' másikat mérsékelte; egy egész világ nagyságú nagy antagonia támad itten, és a' kimenet az Egészre nézve nem történhetik se ennek, se amannak aránya után, hanem mindenkor egy harmadik jön ki — egy közbeni kimenet — az t. i. hogy a' világnak minden darabja, minden égi gölyöbös egymástól külön-választva maga határjai között rendesen maradván, szünetlenül mozogjon, és mozgására nézve mindenik határostassék mindenektől. És éppen ezért egy Egésznek oly szerkezetjébe jön mindenik, hogy-ha egyszer megindult a' mozgás az Egészben, lehetetlen képzelní is, hogyan szünhessen-meg valaha a' legkisebb részben is. Mozog itten minden rész, minden darab — egygy se nyugszik; és az Egész is csak a' csupa mozgásnál fogva képzelhetni ily rendben fennállhatónak.

Ezek szerént hát a' Világ egy valóságos képe az *örökké mozognak* (mobile perpetuum). Avagy nem illő képzelet é ez a' Világ' alkotmányához, mikor egyszer szemmel is látjuk, hogy minden a' világon mozog, és mi is mozgunk?

93. Így hát megvannak az egy valódi systemához megkívántatott fő vonások: a' *Kezdet, és a' Vég az egy Főtől való lefüggések mellett mindenkinek, megvan a' Ré-szek és az Egész közt egy ily künsületű folyamata, amely a' kezdetet a' véggel egybe-fogtatván, egy Tohellest ábrázol előttünk. Tehát megvan az alkotmány, csak hogy még nem eleven. Adjunk hozzá meleget és vilgosságot; eleven lézen. Ezt hájzom én ezután! —*

Dóhovic.

6.

Az Élet nem fő java embernek.

Egy Tavasz - reggeli Beszélgetés, Guzmics Izidor által.

Egy a Hazának legszebb reményű fiját gyászoló sok szív az ezer nyolcz-száz kilenczedik háború' végével. Lászlót a' haza' szeretete, — adjuk hozzá, a' dicsőség' vágya is — kiragadta kedveltjeinek karjaik közül. Vasat ragad, 's lóra szökik, hogy a' haza' szabadságáért megvívjon ő is. Egy gyöngéd érzésű atya, egy tiszta keblű szűz jegyes, a' jegyesnek atya, 's két testvére, voltak azok, kiktől válnia kelle Lászlónak. A' megválás' szív-szaggató jelenetét elmellőzöm; az cillágyúlt szíveket Lászlónak szava: — „Méltatlan volnék szíveitekre, ha titeket inkább szeretnék, mint a' hazát“ — hirtelen a' legszentebb hévre ragadák, 's László iramlott délczeg ménén Győr alá.

László, bátor tüzes ifjú, tűzét, hol idő volt a' megdondolásra, mérsekelni tudá, és soha veszedelmes vég-szélre nem rohant. Bátáran küzdö, de vigyáva, míg nem látván társainak fogyotkat, elkeseredésé vég-szélre juta, 's elvesztve erői jobbát, midőn a' gyenge bal csak bádgyattan ereszti csapásait, lehulla vérbe, 's korán végré' dicsőn kezdett pályáját. Sok szív jajdult utánna, sok szem áldozó hantvainak könyűjűt; 's a' haza utóbb emléket állíta szép nevének.

De vigasztalatlan maradt özvegy, 's most már gyermektelen atya, 's a' szép rényű jegyes. — *Bűsz*, így nevezék már most az agg atyát szomszédi, szomorún lecsüggedt fejűl álla most egyedül, mint a' magános tölgy áll a' pusztá mezőségen. Fejét 's csendesen emésztő bü hirtelen belepé őszeivel; magába zárta, némán járdalla, mintha körülöttö kiholt volna minden, 's az egész világ egy nagy temető. Így bolyongott ő most, egy szép tavaszi reggel, a' szomszéd Szálásban, hol ember-arczot nem sejtö. De *Bűsz*, a' szomorú jegyes' atya, ide vezeté gyermekeit, hogy a' jegyesnek szorult keblét az új természet, a' könnyed leveg, tágítsa. Egy lígetet választá pihenésre, melyet köröslég borítának a' Szálás' árnyai; 's apróbb csemeték' füvek' virágai éregettek il-latjokat hozzá lég' zephyrek' szárnyaikon. Egy forrás is csorgedezé a' fentebb sziklából mellette, 's a' szárnyas kar vígan zengedezé az új természet' szépségeit.

Egy ideig néma csendben ülének, csak *Bűsz*nek egy-két a' természet' szépségéről ejtett szava, 's a' szomorú jegyesnek azt követő mély sohajtása, ingaták-meg a' nyugovó levegét. *Bűsz*, szokása szerint elmerülve, észre-vehetetlenül egyszerre közöttök érezé magát eszmélleni. Fordulni akara, 's tovább állani; de *Bűsz* kezénl fogá, 's hogy maradjon, 's adna szót fájdalomának, igen szívesen kéré. A' jegyes is megragadá most remegő balját, és hirtelen kiömlő könnyűjével fereszté. „Ah Lina! mondá keseredetten,

csak mi éreztük mit vesztenék," és egy nagy csepp pottyant-alá kiszáradt szeméből Lina' kezére. — Bölcsi keresztbe tett kezekkel szemlélé a' lágyító jelenetet, 's pottyogtak könyűji. Ott állá Imre is a' tizen-négy esztendő s fiú, és a' tizenkét évű Etelka, mind ketten zokogva. A' mély csendet csak szapora zokogások, fuldokló sóhajtsók szakaszták-meg. Búsfi szeméből most patak gyanánt folyt a' víz; ellágyultan nyugodt ő a' jegyesnek karjain, 's a' két gyászolónak könyűji vegyest öntözték a' liget' füvét.

Végre Bölcsi neki erősítve magát, 's megtörölvén szemeit „E' kelle, ugy mond, ez az a' drága bal'sam, mellyel holtainknak áldozunk, 's szívünk' gyötrelméit enyhítjük". — „Valóban, felel Búsfi, enyhültnék érzem magamat, 's e' parányi nyugovás, karjaidon tányórn; igen jól esett szívemnek. Ah de mit használ mind ez? Ot', a' kedves fűt; vissza nem adja nekem senki, sem szomorú emléket ki nem törölheti szívemből semmi! Volna ő csak! ha béna, ha sánta, ha vak is; csak volna ő! Nemde Lina'm, fiam szerette Lina'ja, ő mindenképpen kedves volna nekéd is, csak volna ő?" — „S ő van, kiált Bölcsi, higgyetek nekem, ő van, ha létével mindenképpen meg vagytok elégedve". Bámulva nése most Bölcsit mindenszem, mert szavai nem a' hideg ész, hanem a' legmelegebb szív' hangjai gyanánt csendültek-meg mindegygyik fülében. „Üljetek-je kedvesim, mondá Bölcsi, észre-véven bámulásokat, üljetek körül; az áldozat, a' legazobb, a' legemberibb, meg van tőve, mind az elhunyt emlékének, mind a' szív' fájdalomának. Szívteikbe a' könyűk nem csak enyhülést csöpögtettek, de útát is nyitottak az' ész jónasabb tanácsának, mellyet hallanotok nem különbben az emberiség parancsol." Ezeket mondá Bölcsi, 's Búsfi 's Lina között akara helyet foglalni, hogy szavait mind a' kettő megérthesse. De Búsfi „Beszédedet nem ellenzem ugyan barátom; úgy is tetszik, hogy szívem készen van annak elfogadására; de Lina mellől én nem mozdulok; fiamat csak ő szereti ugy mint én, 's benne fiam' mását tekinteni; midőn kezem karján nyugszik, úgy tetszik, mintha fiam gyámolyitná öregségemet." Bölcsi nem szólva fogá' szélső helyet; Búsfi középre esett, de mintegy félkörben ülének hárman, hogy Lina is ne csak hallja, hanem lássa is a' beszéllőt. Imre, Etelka, ellenbe ülének a' forrás' partján, megszokva már csendesen ülni, mikor atyok beszél vala.

Búsfi. Nem akarom vitatni, mit a' nagy lelkű bölcs Szokratesz, mondott halála előtt szomorgó tanítvány barátához, hogy a' halált jó-létemény gyanánt kell Istentől venni; nem akarom, mondóm, ezt vitatni, ne' talán előttetek hiú, nevetséges dolgot láttassam vitatni; bátor minden Keresztén embernek Szokrateszszel kellene e' dologban éreznie.

Búsfi. Ha az a' te Szokrateszed fiatal lett volna, nem fogta ezt állítani. Én megagótt; enyéimtől megfosztott ember, a' halálban csak jótéményt tekintenek; de egy fiatal, a' legszebb tehetségekkel 's gyönyörű reményekkel telyes ember, csak életének örvendhet, 's csak ezt tekintheti jó létemény gyanánt.

Bölcsi. Azért mondom, hogy ezt vitatni előttetek nem akarom; de hogy az élet nem fő java embernek, még pedig csak e' földön is, azt ezen esetben sem félek vitatni előttetek, sőt rémültem, hogy erről titeket tökéletesen meg foglak győzhetni.

Lina. Ugyan mi lehetne e' földön nagyobb jó az életnél? Hiszen az élettel minden földi-jó megszűnik.

F. M. Or. Művésza 2. Negyed 1827.

Báty. Haggyuk lányom bölcs atyádat bölcselkedni megakasztás nélkül; lássuk mi jobbat fog e' földön az életnél mutalhatni!

Bülsz. A' boldog, vagy boldogtalan életet tartjátok é ti e' földi legnagyobb jónak?

Báty. Tagadás nélkül a' boldogot.

Laur. De a' boldogtalant is, Atyám, legfőbb jónak tartja a' mese, mikor a' fa tereh alatt nyűgő, és a' halált hívó emberről azt mondja, hogy ez a' megjelent halált nem meghalásra, hanem terhének felségéllésére fordítja.

Bülsz. Hagyd most ím mesédet. — A' boldogot tehát, barátom. És valóban mit ér a' szüntelen sanyarúságok, kínok között csúszó-mászó élet? Az ilyen életben nem annyira élő, mint naponként haldokló embernek egyetlen vigasztalása sorsának jobbra fordulása eránt táplált reménye, mely őt a' sirig kíséri. V'gáljuk hát, mi az, mi az életet boldoggá teszi; mert szinte ugy tagadhatatlan, hogy az, mi által az élet boldog, nagyobb jó az életnél; valamint az, hogy csak a' boldog élet fő földi java embernek. Mi az tehát, mi az életet boldoggá teszi, és ugy teszi azt boldoggá, hogy nélküle valóban boldogtalan az? Minekelőtte ezt meghatározzuk, meg kell jegyezmem, hogy én csak a' jóknak életéről szólok, mert a' gonosz mindent visszás szempontból tekint; a' jót rossznak, a' rosszat jónak; a' szépet rútnak, a' rútat szépségnek; a' valódi boldogságot boldogtalanságnak, 's megfordítva tekintí, 's a' jóval is rosszául él. Mi teszi tehát a' jó embernek életét boldoggá? Röviden azt felelhetném, a' maga magával, és állapotjával való megelégedés; de ez közönséges állítás, mely különös meghatározásokat kíván. Azokat kell tekintanunk, mik életünket kellemetessé, boldoggá teszik, 's megelégedést szereznek a' jó ember lelkének. Első itt, ugy gondolom én, az egészség: a' mindég sínlődő, betegeskedő embernek élete vajmi szomorú élet! csak árnyéka az életnek, tufajdonkeppén pedig lassú halál. A' beteg embert semmi fel nem vidítja, előtte szomorú képet mutat a' természetnek minden szépsége; a' körülötte mosolygó virágok, nyájas tréfák, reá nézve meg mind annyi bosszontások, 's könnyen irigy síjdalmat gerjesztenek szívében. A' betegséget csak a' szív' szelidsége, a' lélek' nyugalma teheti tűrhetővé; 's ez a' csele' 's tűrés enyhíti, de boldoggá éppen nem teszi a' beteget. Csak az egészség' alapja tehát földi boldogságunknak, elannyira, hogy az egészséges föld-mives, bár mennyit kelljen is neki aggodnia, izadnia mindennapi kenyérének megszerzése miatt, szalma-gunyhóját, kemény ágját fel nem cserélné a' fényes palotában, lágy puha nyoszolyában sínlődő uralkodónak minden kincsével, ha betegségét is cserébe kellene vennie. — De az egészség még ki nem meríti földi boldogságunkat; pénz, fényes hivatal, tudomány, szerencsés házasság, barátság: mind olyan dolgok, melyek életünket kellemetessé, kedvessé teszik, sőt olyan dolgok is, melyek nélkül izetlen, keserű az élet. Pénz nélkül mai napon fázik, éhezik, szomjúzik az ember, 's veszedelmében vagyón, hogy a' becsületlen emberek számából szám-űzetik. A' fényes hivatal becsülettel jár, mely nem lehet nem kívánatos: 's a' hivatalbeli annál több jót tehet, minél magasban áll; 's jót tenni, természetli szükség a' nemes léleknek. A' szerencsés házasság közönségesen földi menyországoknak tartatik, valamint a' szerencsétlen földi pokolnak. A' barátság' hű kebele megbiztos' maradék a' megszorulás, aggodás, üldözés' idejében; 's szerencsénkben is csak fölig éreznénk magunkat boldogoknak; ha nem volna, ki velünk egygyütt érezné azt.

A' tudományok ékesítik lelkünket, nemesítik szívünket; fényt borítanak tetteinkre; sok bal-velekedéstől, hibás itéletektől, tévelygésektől megmentenek bennünket, 's az élet' örömeit finomabban éreztetik velünk. És én éppen nem kételkedem, hogy mind ezek, valamint kellemetesebbé, boldogabbá teszik a' velek okosan éinitudókat; úgy, ha bár nem mind is egygyütt 's egyenlő mértékben, legalább némelyek közöttök, bizonyos határig, az élet' kedvellésére, meg nem unására, szükségesek. — Mondsa nekem, barátom Búsfi, míg szerető nőd egyetlen fiad, melletted jártak, keltek; öleltek, csókoltak; 's te viszont ölelted, csókoltad őket; míg szíves barátok jártak-ki 's be házadnál; 's magad takarékos bőségben, elegendő tudománnyal ragyogtál: nem volt é boldog életed? 'S ha ekkor betegségbe esel, nem vala é keserű a' halálnak csak említése is? Most pedig, bátor még meg nem fosztva mindentől, de még is a' legkedvesebbektől elhagyva, mint magad mondád, a' halált nem csak nem retteged, sőt jó-tétemény gyanánt vennéd azt Istened' kezéből. Pedig mennyire vagy te még a' telyes boldogtalanságtól! Nincs ugyan jó feleséged; de egy vásott gonosz aszszony sem keseríti napjaidat. Nincs derék szép reményű fiad; de nincs egy a' feslettségnek, pazarlásnak, latorságnak indult, elfajult gyermeked is, ki javaidal egygyütt nevedet is, nyugalmat is tékozolja. Nincsenek áskálódo, rágalmazó ellenséged, sőt szíves barátid most is úgy környékezőnek, mint akármikor ezélőtt. Mondsa, barátom, mi jót lelnél életedben, ha még azok a' keserűségek is emésztenének? Feleséged egy czinkossal, téged szívetől, 's pénzedtől megfosztva, megszöknek? Fiadat tömlőczre, tömlőczről a' vesztő-helyre hurczolnák gonoszságaiért? Sainlett barátid, levetvén az ál-arczat, mocskolnának, üldöznének, pörököt zaklatnának ősz fő ellen? Mi jót lelnél az ilyen életben?

Búsfi. Igazad van barátom! Oh az ilyen élet ezer halálnál is kínos'b volna. De te ' beszédeddel mit akarsz? Nem ön' életemet gyászolom én, hanem egy elfelejthetetlen fiótt, kiben minden földi örömeim elhunytanak. Örömeim vissza-adnám én néki az életet magaménak feláldozásával.

Estes. Nemde hát csak egy jó fiúnak bírása is nagyobb jó, egy özvegy gyermektelen életnél? — De te jó gyermeked' életét, 's te Linám szeretett jegyesedét, kivel boldog idöket fogtál élhetni, 's én, engedjétek hozzá tennem, egy derék vőst, lányomat' boldogítandó férjéért, öregségem' gyámoláért, keseregjök; mely élet, drágább a' magunkénál, fogott a' mi fő földi javunk lenni! De kérdezzük most már magunkat, mért volt nekünk László' élete illy kedves? mért halála illy keserves? Az ő földi élete, csupán csak élete? — Ha László, barátom, ez a' te fiad, makacs természetű, vad indulatú, minden ross'ra kész, minden jótól idegen; atyának öregségét kaczagó, életét irigylő, fűs, halálát ohajtó, elvetemedett ifju lett volna: nem téged szállítalak lányom, ha az illyennek halálán keseregnel e, mert őt' szeretni nem fogtad; te magad szöllj szomorú atya, mit vesztettel volna el egy illyen fiúnak vesztével? Kedves volna e egy illyennek élete előtted, kinek halálából származott fájdalom határt ne ismerjen? Fájdalmad ugyan nagy volna, de nem halála, mint inkább gonoszsága okozó fájdalommat, mely midőn életében végig gyötört volna, halálával enyhülne, 's egészen megszűnnék.

Búsfi. Mentsem Isten minden jó embert illy gyermek-szörnyttől! de az én fiam éppen ellenkezője volt ennek.

Bölcs. Igen barátom, 's hálá Istennek, hogy éppen ellenkezője volt. De csak áltárod még is, hogy nem a csupa élet az, minek elveszte bennünk keserit; hanem inkább az elvesztett ifjúnak nemessen gondolkozó lelke, szép érzésű szíve; szóval, virtuusi. Azomban vegyünk közép utat: László sem különös jó, sem különös rossz tulajdonokkal nem bírt; olyan volt ő, mint száz más: attyát szerető tisztelő, vagy csupa szokásból, vagy természeti szaktönből, vagy haszon-vágyból. A rút vétket kerülő, mert vagy gyáva és félsék; vagy természetesen nem hajlandó a rosszra. A közönséges, mindennapi erkölcsöket gyakorló, mert gyermeksége oltá megszokta, 's nagy maga megerőtetésébe nem kerül. Lina neki van szánva viszont barátságunkból, 's Lina nem ellenkezik, mert attyát szereti, 's az ifjú nem éppen rossz, 's egy jó feleség mellett még jobb lehet, 's mert férjhez csak kell menni 's a t. László kész elvenni, mert attyával mindenben szokása volt hidegen megegyezni, 's a leány nem rút, 's van vele mit remélnie; de szinte ugy kész tőle az oltárnál is elválni, 's akármí más leányt, csak-hogy rút ne legyen és szegény, attyá kezéből elfogadni. Itt a nemes felkelés ideje: attya akarja, hogy menjen, tapasztaljon valamit, 's nemes kötelességét teljesítse. Vonakodik, kifogásokat tesz; de csak ugyan elmegy, mert az ellenkezés neki mindég nehezen esik. Elmegy; az első megütközésre megfutamik, éjnt a Duna partján bolyong; bele ütköznek néhány úton-állók, elveszik pénzét, 's köszönetül a Dunába vetik, 's ben fől. Hogy halála neked édes barátom, mint atyának szomorú lenne így is, nem hozom kétségbe, azért sem, mert fiad, 's nem éppen rossz fiad; azért sem, mert az atyai szív a különbben engedékeny fiában mindég több szép tulajdonokat lát, mint egyebek. De arról is meg vagyok győződve, hogy szomorúságod sem olly súlyos, sem olly tartós nem volna, mint az most, a valóban derék fiúnak halálán. Eggy-két nap feledőd bánatodat, illy formán szólván magadban: „A gyáva esztelen ifjú! maga volt szerencsétlenségének oka. Ha nyól-szívé nem vala, megmarad a többivel, 's vagy dicsérettel hal meg, vagy becsülettel tér-viszsa“. Nemde így gondolkodnál barátom? Legfőbb az fájna még, hogy kivüle nincs gyermeked.

Bátf. Nincs különbben. De Lászlóm, magad is jól tudod, 's esete nyilván tanúja, nem illyen volt.

Bölcs. Nem barátom, 's ismét hálá Istennek, hogy nagyobb volt. De mi teszi hát előttünk életét olly kedvessé, halálát illy keservessé? — Eppen az, édesim, a mi őt elveszté; az ő virtusa, lelkének nagysága, haza-szeretete, zászlójához hívsége. Tudta ő azt, 's mélyen érezte nemes lelke, hogy az élet nem fő java embernek; hogy vannak esetek, mellyekben még csak kétkedni sem szabad, ha vallyon kedvezünk a életünknek, 's ne áldozzuk é fel azt egy szentebb tárgynak. Illyen szentebb tárgy általlyában minden valódi, a rendülhetetlen törvényből szükségképpen következő kötelesség, melyet mihelyest életünknek utánna tennének, azonnal méltatlanoknak éreszünk ön-magunkat az életre. Illyen kötelesség miolta az emberek polgári társaságba egygyeztek-meg, a köz-jó, a haza boldogsága, szabadsága, függetlensége. Ezt a törvények, ezt a derék polgárok, állhatatosan elébe teszik minden személyes, egygyes boldogságnak; mert az egygyes polgár boldogsága, szabadsága és függetlensége, a hazától függ egyedül: hol a haza szabad, független és boldog, ott szabad, független, boldog a hazáját sze-

rető polgár; hol a' haza szolgálai járom alatt nyög, szegény, boldogtalan, olyan annak minden egyyes polgárja is, nyomorú rab-szolga. Sokratesz, jól-lehet ártatlan, igaz férfiú, megvété a' szökést, az idegen földön javallott szarándok életet, 's a' halál választá; mert a' tanács, a' törvény-adó 's védő hatalom, halálra ítélé őt; mert gonosz példa volna, magát a' közönséges törvények alól kivonni, mellyek őt mind eddig védték, boldogították a' haza' kebelében. Kodrusz, Athéné' Királya, magát halálra önként száná, hogy a' köz-társaságot a' fanyegető veszedlytől megmentsé. Leonidász, és a' mi Szigeti hősnök Zríni, derék bajnokaikkal egygyütt erős elszánnással küszködé ki a' bizonyos halált. 'S tep-magad barátom, midőn Mária Thereszia anyánk' szavára kardot fogál, többre becsejűléde az élette'a' haza' szabadságánál, a' kötelességnél? Nem az élet szeretete; hanem csak a' szerencse tevé, hogy élél; holott életedet mindannyiszor veszedelemre tevéd, valahányszor szemközét állál a' haza' ellenségével. Csak gyáva, alacsony, gonosz lelkek szeretik inkább életeteket, mint a' kötelességet.

Mondsa már barátom, nem lón e' a' különben is derék fiú képzerte, háromszorta nagyobb, mint volt előtted, midőn amaz örök emlékre méltó szavakat kimondá: „Méltatlan volnék szeretettni tőletek, ha titeket inkább szeretnétek, mint a' hazát,“ mellyek valamennyünket megazégyenítve némitott-e? 's tudnátok e' ti arról csak egy pillantatig is kitélkedni, hogy életénél ő titeket is inkább szeretett, mellyet, ha kívántálk vala, éretteket nem egyszer lett volna kés letenni? 's azolta, hogy bajnok halálának híret veyéd, nem lett e' hasonlíthatatlanúl nagyobb előtted, 's valamennyünk előtt? — Ez, barátom! ez a' nőttön-nött nagyság, ez tessi Lászlót előttünk oly igen kedvessé, halálát keserűbbé. De fogott e' ő ily nagy előttünk lenni, ha épen, vagy mint mondád, bennán; sántán jó haza? Forrón fogánk ugyan mellyünkhez szorítani így is a' derék fiút; de oly nagy, oly elfelejtethetlenül kedves nem lézen előttünk. — Hát ha azt mondom, barátom, hogy fájdalomdat, 's a' tiédet leányom, 's valamennyinkét, egy tükös szent öröm neveli? Te hajdan hazád' hű bajnoka, most érdemes atya, te ne örvendénél e' lelkedben, midőn hallod, mint hala dicőül oda fiad, személyed' másra, a' haza' szabadságáért, szent kötelessége' teljesítése közepén? Midőn hallod, hogy az, kit a' haza, ez a' mindnyájunk' köz-annya, az érdem' legigazságosb' bírja, megdicőített, 's nevé't örök emlékre ítélé méltónak, hogy ez az ifju, a' te fiad, a' te véred? 's a' te lelked lányom nem emelkedett e' tükös szent örömében, midőn érted, hogy az, ki téged' szerelmére, nagy szívének birtokára fogott méltani, hogy ez a' haza' első bajnoka? Ha ébben örömet nem éretek, méltatlanok vagytok, te barátom oly fiúra, 's te lányom oly jegyesre; 's engedjétek elmondanom, hogy e' nélkül az-ézés nélkül fájdalomokban sem lehetne semmi nemes ézés, 's László maga pirulna, kit ily érzékellen szívek gyászoljanak. A' tükös szent öröm nevelé tehát fájdalmatokat, vagy inkább maga es az öröm lón bennetek fájdalommá; fajt, hogy ily jeles fiútól, jegyestől, kelle elszakasztatnotok. Szeretnétek, ha László, mint ilyen, mint a' haza' szabadságának derék, közönségesen tisztelt, dicsőített áldozata, karjaitok közé repült volna, 's elmondhatatnék neki, mit érez éránta, derék tette gránt, saivetek. Hiszitek e, hogy ha választás engedtetnék, Lászlót ismét látni, de úgy, hogy fényes tette álomként tetszék semmivé, — hogy mondám, a' szép tettek valóságát kibocsátáni emlékezetetekből meg

fájdalmas' lenne néktek, mint László' halála? Tegyük: László most itt terem közöt-
tünk, hogy ő koránt sem holt-meg: sőt hogy ő mindjárt a' csata' végével, melyben
közönséges részt vőn, Olasz-országba ment tapasztalás végett. László ugyan kedves
lenne így is előttünk; de egy oly' üresség fogná-el szíveinket a' szép tett' megsemmisít-
ésével, melyet Lászlónak ezer élete sem volna képes kitölteni, 's mellynek kitöltésére
ollykor, legalább titkos érzésünkben, mostani fájdalomukat vissza-ohajtának. László-
ban nem annak örvendnénk, kit most kesergünk.

Még egyszer kérdezem most tőletek, mit szeretétek Lászlóban? Szép alkotása volt
igaz; egyenes növése, sudár teste; sokat mondó szemek löveltek-ki magasan fejt hóm-
loka alól; nyájasság mosolygott gyönyörű arczáról felénk. Mind ezek jeles adományi a'
természetnek; meg mind annyi tükrei lelke, szíve nagy szép tulajdoninak. De ti még
ezekben nem szeretétek Lászlót; legalább Lászlót ezek nélkül is fogátok szeretni, mint
magatok mondátok: volna csak ő, ha bár sánta, bédna, vak 's a'. Nagy lelke, tisz-
tán érző szíve: ezek voltak, miket ti Lászlóban, 's mikért magát Lászlót szeretétek.
Te ugyan édes barátom, nem nézzs fiad' szemébe, nem olvasod Homiókáról lelkének
munkálódását; 's te lányom, nem lebegsz a' szeretet' karján, simulsz ölébe a' szerető
férjnek; de mi nem nagy veszteségek ezek, azon nyereségekhez hasonlítva, mellyeknek
birtokokba csak halála helyezett bennetek! Te öreg, néhány esztendő múlva elhalnál
fiad' oldala mellett, 's többé nem néznél szemébe. Te lányom korán anya lennél, 's fér-
jedet már nem magában, legalább nem olly forrón, hanem inkább szerelmetek' zálogá-
ban ölegetnéd; 's ki tudja, mi fogna történni még idővel. Most pedig az ő lelke, a'
maga tisztaságában, nagyságában, melly, ha így oda nem hal, soha olly nyilván nem
fogott előttünk lenni, lebeg szüntelen közöttünk; sőt nem csak közöttünk, hanem a'
haza' mindenkori hű fíjai, 's lányai között. Ő ugy halt-meg, hogy e' földön sem szün-
nik-meg élni mind addig, míg Magyar leszen e' földön. Te barátom csak most levél a'
szó tellyes értelmében a' hazának valódi attya; 's te leányom a' haza leánya: mind a'
kettőn a' haza' tiszteletére, szeretetére tagadhatatlan számot tarthattok, 's a' hálás haza ezt
tőletek meg sem is tagadja. Valaki csak lát bennetek, a' ki nevéteket hallja; mint vala-
melly Istenségek előtt, buzdúl tiszteletetekre Boldognak kiáltja azt az atyát minden
nyelv, ki illy fűt nemzett; azt a' leányt, ki illy ifúnak nyéré meg szerelmét; 's kik egy-
gyütt illy szépen áldoztatok a' hazának. Mind e' mellett László a' tiétek, inkább a' tiétek,
mintsem valaha volt, valaha lehetne. László, a' testü hüvelyből kiköltözött nagy lélek,
kőzetek van, lelketekben, szívetekben van ő elválhatatlanul.

Félve tehát kedvesim minden alacsony búsongástól könnyezetek, nem bánom; de
a' könnyük az öröm' könnyüji legyenek, mellyek ne gyengítsék, sőt emeljék lelkeiteket.
A' jobb élet, mellynek László birtokában már, 's mellyre előbb-utóbb mi is feljutunk,
még szorosban fog vele bennünk egyesíteni. Legyen addig emléke feledhetetlen Szent
előtünk; legyen dicső példája a' haza fiataljainak szüntön ugy szeretni a' hazát, mint ő
szereté. Így az ő lelke jóval tovább fog munkálni, 's hathatósban munkálni, mint
bármely hazájú földi élete munkált volna. — Te barátom, oda hagyván magányodat, köl-
tőzzél-ált hozzá; léssz, öleld Linában fiad' mássát, 's Linában a' benned kedvese' képét; lelkü
tőlünk távozni nem fog, míg emléke kedves leszen közöttünk.

Igy végzé Bölcsi beszédét, mely alatt viszont válták egymást a' legszebb, a' legboldogtobb érzések. Búsi felemelkedve lelkében a' legboldogabb atyának érzésével; Lina a' szív méltóságának magas érzete ragadá-el. Imre égett a' nagy hő's nyomdokiba lépni, 's úgy halni-meg, mint az halt-meg, a' hazáért. És Etelka csak oly szív eránt tudá érzékeny lenni, kit még a' mennyegző előtt kelljen elvesztenie. Azt pedig mindnyájan érzék most, hogy az élet nem fő java embernek. —

A' beszéd' végével néma csend; utóbb új könyök, de a' mellyekből szent öröm, felemelkedés, nagyság ragyoga-ki. Viszont ölekezések, mellyeknek közepettek mindegygyik Lászlót érzé lebegni. — Meghatározzák, hogy ezután minden nyáron, László szép halálának elő-forduló napján, ide fognak kijönni, a' e' szent helyen ünnepleni emlékét. Erre nézve magok emelének a' forrás' partján egy halmot, mellyet Lina és Etelka virágokkal ültetének-be; 's naponként váltva öntözzék azt a' forrás' vizével. Az ünnep' napján Bölcsi utolsó beszédét szokta elmondani, mellyet ének rekeszte; a' megdicsőültnek hő's-halála, a' haza' szerete, a' kötelesség' sérthetetlen szentsége, énekeltetett.

7.

Á r p á d - V á r a . *)

Öröm-könnyek között szorítá magához az öreg Tybold, úját 'Sigmondot, a' mint Ó, tajtékzó ménjéről, az Árpád-vára' udvarán leugrott.

„Csakugyan láthatlak még Fiam! mondá: az Isteni Gondviselés megadta érnem; hogy benned, magyar-emberséggel át-élt öreg napjaimban, romlott Hazánkra nézve egy-ű Magyarat, 's űamat ölelhessem? Isten hozott!“

Eppen akkor szabadult-meg 'Sigmond Egri török-fogságából, 's csak kölcsönös alku-pontok alatt tarthatá-meg kisedé várát, melly úgy is, a' Pogány' dühének, soha ellent nem állhatna. Cél-irányos intézet volt ez, azon zivatáros környüállások között, szükség' idején magát a' jobb időkéig, az erősebb félhez alkalmaztatni; 's ez által a' Hon' kincsét 's az ember-vért kimélleni, 's népét is jobb karba helyhezetni. Gyengült már

*) Borsod-Vármegyének Egri Járásában, Tybold-Daróc és Kics Helységek között, állott halála Árpád-vára. A' már ma alig emlékeztető emlékei, a' jelenkorig is így nevezettek. Hajdan Eszék Magyar-orszá' szívesen elterült Uradalma'hoz tartozott ez. A' Kései templom' falába bekarartott egy darab kő-vén, melly Euró'ból állítatott szobornak lenni mondák, máig is olvasható: „DUX EURS DEO SUO. ANNO 1700.“ — Ezen Uradalom' között Tybold, majd Borsi Nemzet' végre születte, majd már leány-éves királygá.

akkor a 'Féltold' ereje Hazánkban; 's részéről is, oly eszközökhez nyúlást tett szükségessé, mely a' csigázva lenyomatott népek könnyebb hódolását hathatósan elő-mozdítja. Ennek elérésére, legalkalmasabbnak látszának a' béke-kötés. Ily szem-pontból tekintve, nyéré-viszsa 'Sigmund is szabadságát.

Nyugodttszív: bélyege a' lelki-csméretnek, nem boldogíthatá 'Sigmundot. Iszonyú tette, rémítő ábrázatban komorúlt elcibe, 's azon gondolatra: hogy szív-tolvaj leve; felébred't benne a' lelki-vád, mely minden lépésén, hálátlan tettét lobbantá szemére. Előre kieszközlött módokon ragadá ő e' a' szép Mimit, Rusthán Basa' akkori Egri Fő-vár-kormányozónak keresztyén tartományból származott kedvesét. Leány-rabló! Érzésgyilkos! E' gondolat' sulya, porig lealáza őt, 's a' mint várába ért: megszűnt az indulat' titkos hatalma, a' rabság' vas-igájú erőszakában láng-ölelésre gyúlt hevek elaludtak; 's andalgó szív-vágyai, a' kecsgetető újabb kinézesek által meghűlvén, örömtelen bágygadozásba merülének. 'Sigmund' hős-lelke, szégyenlé kitört érzemenyét. Híjjában! a' rabság' komoly sulya, elébb utóbb, kit-kit köz-létebe avat. 'Sigmundot a' szépség, a' földi mindenható, bájolá-meg; a' gyönyörű a' szeretet-viszszonozó Mimi feledteté-el vele azon hála-érzést, mellynek elmúlásztása, nem hagyá büntetlen a' vétket.

Komor kedve, nem tűnhetett az öreg Tybold' szemébe, mert ezt gondosan titkolni megtaníták őtet fogságának gyász-órái. Mimit az erdőség között, 'Sigmund, vadász-gunyhójába rejté; 's e' titkába csak-egy hű szolgája, kivel a' kietlen' gyönyörű-jét látogatá, volt beavatva.

Megbánta Mimi szükségét. Csapodár-indulat é, vagy a' vadonnak unalma volt ennek oka: nem bizonyos. Talán azon mérték-iránynak vizsgálása, mely egy hatalmas Basa' élete' módja, pompái 's mostani szűk köre között határozatot; talán-egy hiú fény-vágy vagy gőg, mely egy Basa' Adózójának tett hódolását ellenzé, szűlték benne azon feltételt: hogy 'Sigmundot elhagyja; 's út sorsának csak derülő alkalmára várt.

Rükán fontolunk jól a' szerelem' tűz-hevében. Ott is örvények ijesztenek itt: midőn már azt hittük, hogy célunk el van érve. Mimi' elszökése zavarba borítá az Egri várat; tűzre lágra gyújtá a' szerelem-feltételtől ostromoltatott Basát. Mimi' Török-gondviselője, 'Sigmundra szórá gyanúját a' Basa előtt, 's ez, az egybe-vetett kőrnyúlállások' össze-függése után, vég-pusztítást esküdött, Mahomet' koporsóját említve, Árpád-várára, 's halált kedvelt tárgya' tolvajának fejére. Egy intése, a' villám-csapású Hatalmasnak, hamuba dönté Árpád-várat, rab-lánccra fűzé az öreg Tyboldot, 's Ez, méltatlan asaroltatásait, az Egri vár' setét fogházában, keservesen panaszá az Égnek; 's a' szabadító halál után esék.

Fontolatlan lángjait útálva, retentő képzetekkel léptetett utóbb 'Sigmund elpusztított várához. Disze, ekessége, gyász-omladékká vált már akkor ennek; 's Mimijét sem találá rejtkeében. Fellángolt érzéssel suhant-ki Ez onnan már az előtt; 's a' kétes sorsán bűnökkel, határt nem üsmért, vágygyl sietett Eger felé; 's kedvező szerencse követé nyomait az Egri várig.

Rontó vilámként harcztatott-be Mimi Rusthán által a' várba, 's már a' neki szánt halál' félelmei megtompák a' leányka' érzései, már előtte lebegett egy-kín-halál; 's

a' hűfios cspás' vég-órása, midőn a' szépnek fedezetlen hó-keblén győztek a' kelemek, 'a' Rusthán' feltétele' iszonya meglágyulván, kegyelmet adott hűtelen foglyának. A' majd elszunnyadandó élet' vég-órájától való félelem, 'Sigmund' iránt kihűlt szívének érzése, 's a' még netalan kedvezhető alkalom' reménye, kivallaták most vele, az Árpád-vári ifjú Hóssel folytatott szerelme' titkait. Rusthán' bosszúja dühbé vált; 's hogy cspását annál türhetlenebbé tegye, rabjának, a' szerencsétlen öreg Tyboldnak fejét véteté; szép szökevénye pedig, szorosabb gondviselés alá bízattatott.

Eltűnt reményeinek halál-gondjai között vált-meg 'Sigmund', feldúlt várának süttőgő omladékaival; 's atyjának rabsága, és várának feldúlattatása, annyira megzavarák értelmét; hogy sem okát e' váratlan cspásoknak feltalálni képes nem volt, sem Mimiye nem jutott eszébe. Egerbe sietett tehát a' Basához, a' neki kiadatott hit-levelé szent, elégtételt végelt.

Haj! de Rusthán első bosszú-bevének csendesülése után, a' javai feldúlattalásán panaszkodó 'Sigmundot, kegyetlen kínok' fontolgatása között bilincstre vereté; 's hogy gondatlan szerelmét ne feledné: az öreg Tyboldnak lelketlen testét eleibe vettetni parancsolá. A' marczona Jancsác, gúny-mosollyal, lábán fogva vonta mellé a' testet; 's a' mint 'Sigmund, a' történetek' rettenetes zavarából feleszmélván, Atyját elősmérné, tisztelétének most fájdalmas érzése lassédíté őtet, 's tébolyodva borúlt a' megmerevült tetemre. Az indulat' hatalma vívott most a' kebelben; 's fontolatlan lángjaira szórt átkai, és a' természet' szavának felébredéséből elő-állott küszködés, vissza látszattak hivni a' megholtak lelkét: hogy 'Sigmundét annál inkább földhöz sűjhassák. Hőn óhajtá most a' halált, melly irigylette teljesíteni a' kétségbe-esés' reménykedéseit.

Igy múlt az aggodás' kedvetlenebb örájival néhány megátkoztatott nap, 'Sigmund felett azon reménnyel: hogy megváltó pillanatja, világot kölcsönöz majd Mimiyének, kit feldúlt vára' környékén képzelt most is utánna sóhajtozni. Most ismét rettegte a' halált; mert iránta szeretete újra fellobbant.

Azomban a' Basa csak fontolgatá a' kínok' neveit, midőn az állhatatlan Mimit, meghatotta az emberiség' szent üsztöne; 's eddig véres áldozatokkal táplált szerelme megilleté szívét: 'Sigmundnak szabadságát kieszközölni.

Egy boldog perc elosztá a' szíves szánakozó' kétségeinek üznét, 's komoly megihitséggel vallá-meg nemes-ézésű Gondviselőjének aggodalmát, virág-korának tévedezett hiúságait, 's ellangyúlt szeretete, zokogva esdék szabadítóért 'Sigmund' részére.

A' szűnhetetlen keservek, elhatározák végre a' Gondviselőt: 'Sigmund' rablánczait feloldani. Egy jól intéztetett megvesztegetés által, a' setét éj' palástja alatt; a' szabadba lépett 'Sigmund, 's a' mint ezt; föld-zárából a' szíves Gondviselő kivezeté, búcsú-vételkor, neki Mimi' gyűrűjét át-ada. Vedd ezt — így szólla ő — nemes Ifjú! 's enyhited-fájdalmait' azzal, hogy szabadságot Mimi adja. Szerelmed, 's Mimi' elszökése felfedeztetvén, várad, a' Nagy-Úr' rendeléséből dőlattatott-fel. Mimi' állhatatlansága hasznodrá van, mert ha ő nem leane, most úgy te szerencsétlen! már a' sir' hideg fenekén-rothadnál: Isten veled!"

Pillantatjában boldog reményei hanyatlásának, mint villám-tűtöt álla 'Sigmund' a' sánczok megett; 's csak az egymást felváltó Vár-őrök' jel-szava, az éjnek komor csempe. *F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1827.*

dében, juttatá eszébe hol-létét. Bánattal sietett-el az irtóztató helytől, szívében hordozván a' rettenetes vádakat: mellyek lelkéig marczonglák őtet. Várát omladékaiba hagyván, ettől távol a' rengetegben, remete-öltözetben, tartós nyomorúság után végzé szerelmének 's életének hosszvas fájdalmait.

A' gondos maradék, e' helyet máig is, Tybold' kövesének nevezi.

Mimit is leveré utóbb a' forró hideg' súlya, 's kellemei' hervadozásával, örökre megszáunt szíve verni.

A' Daróczi Tybold-ágnak, 'Sigmomban magva szakadván, a' Geszi és Sályi Tybold-vérek, 'Sigmomb' testét a' már össze-dült régi Tybold-Daróczi Templomba tétették. Fedező sír-köve most, midőn az Új-templom' alap-fala megvettetett, kivétel-rén, ma is látható, e' Felül-írással: „СІМОНОВО ТІЛО —“**)

Árpád-vára is, az idő' hatalma által halomba rogyott; 's csak alig esmértethető sínczok tartják-fel emlékét.

Debreceni BÁRÁNY BERTALÁN.

8.

I L O N A,

a' világtalan II-dik Béla' Hölgye.

Hányattatások, 's néha hajó-süllyedések után, nyugalmas rév-part, egy szép lelkű Hölgy. Boldog, kit ily szív kormányoz rokon-érezéssel; sziklái, 's örvényei közt az életnek; boldog, ki megoszthatja lánczait, közölheti örömeit egy hűvel; 's nem kéntelen, talán szíve' első tárgyának változó, vagy meghült vonzódása után, futni az életet; magányban, sivatagban, 's távolban bolyongni, 's bújdosni mint egy Fakir.

Hazám' szép Neme! mily édes magamba-szállással enyészik-el férjüni keménységem ott, hol nyomos elrendeltetésekről elmélkedem; mily lelkes hódolás feszit, üdvezleni Bennetek az angyal-szépet, a' dicső jót, 's a' felséges nemest!! Midőn magas, 's a' jóvők' meszeze-ható korába is befolyó szép pályátok, bástyául szolgál majd a' nemzeti Al-

) Hihető: hogy e' sír-vezet, e' D. helytől elvezet.

kötvényt ostromló láng-viharok között; midőn a' Nemzet ön-erejét éri, és lételet tudja, nincs é jussotok erősíteni azt: hogy az anyai első ápolás' 's nevelés' dajkáló zsenyéje azon kalaúz-fény, melly a' valóban azon világánál vezet az élet később sorsvényein keresztül a' nevéndéket, mellyet egykor az anyai kéz, (szív-epedve a' kétes jövők' homályán) gyűjtött-meg szeretett gyermeke' számára.

A' világtalan II-dik Bélát, rettenetes érzései között, anyai indúlattal, 's tiszta hűség-gel ápolá Itona hölgye. Belátó ésszel iparkodék a' királyi pálczát erőssé, 's maradékaira is eljuthatóvá tenni. Ama Szerviai nagy Fejedelemelek, 's egykor Magyar-oroszai Nádor-Isapának, Uros vagy Urosius Jánosnak leánya, Primiszlávnak, Belusnak avagy Belusiusnak, és Dassa Szerviai Herczegeknek testvére volt Ő. a.) Még számkivettetésében, házassági életre lépe Béla, Itonával, II-dik István Magyar Király' életében: de Thuróczy, 's mások, ennek idejét, 1138-dik évre határozzák; ámbár ezen idő-számlálásnak helytelen voltát, a' környülállások' szorosabb egybevetése elenyészteti b).

II-dik Béla, 1131-dik évben, Mártiusz' 1-sőjén vette-át úgy látszik a' hon-kormányt c). Itonát királynéjának fogadá a' Hon, kinek az ország' tákaiba, 's terheibe belátó elméje, magának sokat tulajdoníthat. Béla' egybe-keelésével terjede a' Magyar-birodalom' határa, 's Boszniával szaporodék az, mellyet Uros, leányával Itonával, a' világtalan Bélának jegybe-adott d). Valóban a' kit-kit kissébb, vagy nagyobb mértékben súlyosító bal sorsnak csapkodásai között, Itona' szívének belső keresztjévé válhatott volna, az örökös sőtéttel küszdő Béla' sorsa. De nem odozá ez fel ama' szent láncokat; 's csak a' sír' fagyá repszthaté azokat meg. Itonát a' múltak' szenvedése' emlékezete epezté titokban; 's nem feledheté férjének bánatosan át-élt történeteit.

Tudjuk: mint tola-k-i a' Magyarok, Bélának 's Atyjának szemeit. A' Marczonák most remegtek Béla előtt; 's rettegtek a' bűn' büntetésétől. Ezek mesterkedtek kivált, Kálmánnak Predslava feleségétől született Borichius nevű fijának, a' királyi székre lehető emeltetésén. Ezekbe biztában tört-bé Borichius Magyar-országba hadi-seregével, 's Béla 1132-dikben, táborával elejébe sietve; a' Sajó' vizénel állapodék-meg; és hogy a' hadnak igaz vagy igazságtalan voltát megítélhesse; Feleségének Itonának tanácsából, főbb Embereit egybe-hivatá, 's azon kérdést tette-fel: ha vallyon Borichius igaz fija lenne é Kálmán Magyar-királynak? Nehányan igennel felelének a' kérdésre; 's halállal lakoltak azért. e).

a) Buda. Her. Hung. Decad. II. Lib. VI. 's mások b). Itona 1113-dik év' tőjén hólytal 's G. Gyermeke volt. Eszen később kelte egybe-kele Béla-val, mint sem Thuróczy állítja. c). Thuróczy Belától írja: hogy ő p. 416. 11 hólytal 's 12 napig ország' 's meghalt 1141-ikben (időb. Fabr. Feris V.) 's e' szót az akkori vadmagy E belő szót 17-dik Februáriusban. Chron. Part. II Cap. 66. second. Edit. Brun. et Aug. Eszen vissza-éle szótól-éle az időt. a' kétség elenyészték. Est mendeje Katona: in Epit. Chron. Part. 3. pag. 590 et seq. d) Esely k'valis Magy. Orsz. Hist. 1-6 Béla. 155. lapra 's többek. e) Ugyan az ugyan ott.

Lelkéből fájálal a hú Ilona, Béliának világtalan voltát. Nem nyugodt addig: míg az elküvetett rettenetesért bosszút nem áll, 1136-ban, 's Thúröczy szerint Aradra f) gyűjté-össze az Ország' Rendeit. A' Gyűlés' első napján, midőn királyi székén ülne Béla, megérkezik a' Királyné is fiával; 's a' Király mellett foglalt helyet. Ilona így kezdé a' beszédet: „Minden hú Nemesek, Öregek, Ifjak, Gazdagok, Szegények halljátok, „mivel az Alkotó mindnyajotokat természetes lítással ajándékozta-meg, akarom hallani: „miért foszlaltot-meg szeméitől a' mi Urunk Királyunk; 's kinek tanácsából történt az? „Most nekem fedezzétek-fel, 's e' helyen álljatok bosszút azokon, 's nekünk elégtételt „adjatok. Mert imé az Isten, Királytoknak, két szeme helyett, négy fíjat adott.“ E' beszéd után a' Nép rei-rohant azon Ország-nagyokra, kiknek vétkéből Béla, szem-világától megfosztatott; 's közülök néhány megölöztetett, néhány karóba húzattatott, néhány felkoncoltatott. Pető Gergely' szávai után ezek között volt Lampert is, ki a' Király' lábaihoz borúlva, keresvén menedék-helyet, tulajdon Testvérétől, — talán Hyp-politustól — egy szék-darabbal föbe verattatott elannyira; hogy agyvérleje, a' csontok' hasadécai közül, szerte omlott-ki. Lampert' fíjának, Miklós Grófnak, ugyan ott feje véte-tett. Hatvannyolcs hűnyt-el ott kugyetlen halállal; 's azoknak mind két ágon lévő Mara-décai számkivettettek, javaik pedig a' Székes-Egyházak között osztattának-fel. Béla csillapítá a' vér-ontást, kárhözható hitvesének bosszú-vágyát; de a' felgyűladott érzést, csak vérrel leheté már oltani. Ilonát e' tette — a' Királyi méltóság' megsértetésén való bosszú-állás, 's férjének örökös éjbe temettetett kínos élete, és így a' szíves szeretetből származott fájalom — birhatá-ra.

Ilona' ház-as-élete termékeny volt. Négy fíjat: Gejzát, Lászlót, Istvánt, 's Álmost, az elsőbb hármat később' Magyar-ország' Királyait nemzé Ő. Két leánya örmögteles, Gertrud a' Lengyel Miecslaushoz 1149-ben adaték férjhez; 's 1156-ik évben hűnyt-el g). 'Sófia Konrád' Császár' fíjának Henriknek jegyzetett-el 1139-ikben, de Henriket egybe-kelésök előtt eloltá a' halál, 's 'Sófia az Admontensi Apácák közé íratá magát; 's megvetvén a' világi örömeiket, az Istennek szolgált ott h).

Mások, Béliának több leányáról emlékeznek. Huebner, az Ausztriai Márk-gróf Albert' hitvesét Hedviget, Béla' leányának tartja; ki azonban ennek testvére, 's így Álmos' leánya volt i). Ferrari 'Sigmund azt állítja: hogy Ilona, a' vak Béla' leánya, az Egmundi klastromban őriztette magát; 's idővel isteni ihletés által elfogadá a' Szerzet' törvényeit. De Ilonának ezen tettei, a' névben fedezik-fel a' bűnt; 's Ferrarinak, Ilona helyott 'Sófát kellett volna említeni k). Némelyek Adalaidot és Konstantziát is felhozzák; holott emezt III-dik Béla' Unokájának leányai között fellelhetni; amaz pedig Álmos' leánya volt.

f) Regius Hung. Primae Stirp. authore B. P. Xyoto Schier pag. 105. — Thúröczy P. II. Cap. LXIV. — Katona Epit. Chron. Part. I. pag. 276. — Boday Énád, a' fellyekét én lapos, Boday Ferencz után írja: hogy a' Gyűlés, a' régiek által úgy nevezett Ördök tartatott, melyek helyén ma Glogovics fekszik. g) Xyoto Schier libid. pag. 105. post Bonellium p. 235. Tom. I. Script. Silcs. Sommerbergii. h) Idem Schier: post Acta SS. T. I. Juli in vita S. Ottonis Babenberg. Ep. p. 421. et Chron. Admont. T. II. Script. Austr. coll. 187. 188. 6. másk. i) Huebner Tab. Genealog. 125. Otto Pörling. in Chron. Libr. VII. Cap. XXI. 's másk. k) Siga. Fernarius P. II. Libr. II. Cap. IV. Reprinting Hoff's Ord. Presb. pag. 225.

Ilona a bevégzé kötelességnek vélt bosszúját; 's más gondba merült. *Ágoston* boldogult hamvainak ohajta most eleget tenni, ki a' Domesi Prépostságot felállítá ugyan, de tskéletesen bevégezze, el nem rendelheté. 1139-dik évben adá-ki Béla, 's Ilona, az ezen Prépostságot elrendelő, 's megerősítő levelet 1). Kevésel ezután úgy látszik: hogy Ilona elhunyt, ha Seyfrídból egybe-vetést lehet tenni. Ugyan is ő 'Sofia' leírásában, ennek Anyjáról Ilonáról egy szóval sem emlékezik; kit ha mint leánya' halálán bánkódót felhozott volna, az indúlatok' érzékenyebb kifejezése azzal sokat nyerne. Ilona úgy tetszik: elébb múlt-ki 'Sofánál, minthogy ugyan azon klastromnak halotti Jegyző-könyvében olvastatik: *VII. Kal. Junii Helena Regina. Et igitur elhúnytat: 1139-dik tájra lehet határozni m). Béliát hölgye'* halála megzaklatá. Elveszté gyümjét, 's ápolóját Ilonával; 's rabja lett indúlatinak, utóbb minekutánna a' mértéktelen ital, kezdé árnyékozni eddig dicsően viselt dolgaát. Lelkét por-köteleiből nem is sokára feloldá a' halál, 1141-dikben; Februáriusz' 13-ikén n). Fija Gejza, ült-fel utána a' Magyar- királyi székre, ki Szüléi' hamvainak áldozva, az Esztergomi Szent-Egyházat, adakozásaival gazdagítá o).

Ilona, testvérét Bélust, gyermekeivel egygyütt, a' királyi udvarban nevelteté; 's Gejza különös vonzódással 's szeretettel viseltetik iránta, -mellyet országglása ideje alatt, be is bizonyított Bélus iránt, ki Király' javára nemes lélekkel törekedett. Ezen hajlandóság mind addig tartott, míg a' mint némellyek állítják: Bélus, Gejza és István testvéreket, egymás ellen fel nem lázítá.

Ilonának örök-emlékkel tartozik a' Magyar. A' hon-kormányt igazgató belátó elméje annak; 's betölté e' mellett a' hölgyi, 's anyai kötelességeket. Szívének jóságát nem pörölheti -el az Aradi bosszú, mert Férjét, 's nem önnön dolgát tárgyzá az. Nyugodj hát sírodban csendel, Magyarok' egykori nagy Királynéja!

Pelreczeni BÁSÁNY ÁGOSTON.

1) Az erről kész királyi pecsétes levelei Knyas Schier festvevontat Munkájában elő-adjá.

m) Bosna-Herz. Hung. Decad. II. Lib. VI. 182. lap. — előbeszélő mond, mádon azt írja: hogy Edő, 's Fija, 's Helena Felsége, Fejérváros tenetették-ek. Holott akkor már Ilona elhúnyt. n) Katosz Epit. Chron. ibid. pag. 288. és Knyas Schier ibid. pag. 168. o) Az előfent leírtak elje az: „In nomine Sanctissimae Trinitatis, et individuae Personae, Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri JESU Christi, millesimo, centesimo, quinquagesimo septimo, indictionis quinta, I. Episcopi VII. Henrici Martii. Ego Gejza, Dei gratia Hungariae, Galliciae, Croatiae, Slavoniae Rex. Anno Regni mei decimo septimo. Nactis Archiepiscopo Strigoniensi, sed praesentibus, Belo Palatino existente, pro animae meae remedio, et pro salute animarum Matris et Patris mei, sales tributorios, de Nana, et de Kokch, quotquot in partem meam concessit. Ecclesiae S. Adalberti, interueniente Gejzaensi Episcopo, et eodem anni verbe tribuente, perpetuo concessi. Ne autem etc.

9.

Elég szükség van!

Óh bár-csak a' pénz ne lenne szűk, ezt mondja
 Sok olyan, a' kinek nincs egyébre gondja.
 De hát csak a' pénzre kell é panaszolnunk?
 Nincsen egyébről is okunk e'ként szólnunk?
 Vallyon mink van bőven, miben duzskálhatunk?
 Mi az, a' mit szűknek lenni nem mondhatunk?

Nem elég szűkek é az igaz barátok?
Orestest, 's Píladest még egygyet se látok.
 Scholt sincsen Dámon a' hív *Píthással;*
 A' kik nem kedvelték egymást változással.
 Ma ha megtekintjük a' barátságokat,
 Látjuk, hogy csak haszon tartja fenn azokat.
 Ha ajándékozhatasz, százan is ölelnek,
 Ha nem, ugyan azok reád se ügyelnek.

Nem elég szűkek é a' jó házasságok?
 Vagynak é ezekben tellyes boldogságok?
 Hijában adódnak Pap által a' szívek
 Örökre, mert gyakran, csak hetekig hívek.
 'S akkor jó Paptól elválhatást kérnek,
 Mellyben, hogy szolgáljon, akármit ígérnek.

Nem elég szűk é az olyan Istent-félő
 Bíró, a' ki a' pert igazán ítélő?
 A' kiből nem lakik részre-hajló szándék,
 'S félre nem hajtja sem *nexus*, sem *ajándék*?
 Mert sok pert, ez a' két nagy kinézés vezet,
 Mellyekért semmit ér a' jó igyekezet.

Nem elég szűk é az érdem' becsülése?
 Hol van ennek igaz megítéltetése?
 Hány derék ember nincs a' porban felejtve,
 Ulván magánosság' homályába rejtve?
 Ellenben hány csekély tanulás' főket
 Nem látunk hivatal' pólczain ülőket?
 Sok városi Dámák ablakokban álván,
 'S előttök többféle ember elvétálván,
 Hoszszasabban nézik az ollyan ficzkókat;
 A' kiken szemlélnék újmódi frakkokat;
 Mint egy öreg vitést, a' ki Hazáját
 Vértzett, és nyomorék lett szabadságáért.

Nem elég szűk é az Írók' tekintete?
 Van é munkájiknak illő becsülete?
 Nem mardossa gyakran *Recensens* ezeket?
 Mellyel elnyomhatja igyekezeteket.
 Mert nem csak hibákat kíván megjobbitni;
 Hanem személyeket is úgy kissebbíteni
 Kitételeivel, hogy azokat nagyon
 Megsérti. — Erdélyben még más rossz' is vagon.

Nem szűkek é itten a' nyomtató sajtók?
 Mellyben igazítást én is rég óhajtok.
 Látván, hogy a' munkás elmék ennél fogva
 Úgy elfojtódnak, mintha ülnének fogva.
 Csak nálam is szinte negyven irás-darab
 Hever nyomtatatlan bészárva mint a' ráb.
 Többnyire Nemzeti jeles történetek
 Közül, nagy munkával játékokká lettek.
 E'féléknek másutt sok pénz lenne bérek,
 De én itt érettek keveset se kérek.
 Vágnak a' Spanyol theátrum' számára
 Készült verseinek, olly' nagy volt az ára.
 Hogy a' Játszók annyi aranyt adtának,
 A' mennyit azok a' fontban lenyomtanak.
 Az éti játékimat ingyen megkaphatja
 Akárki, a' ki jól 's szépen kinyomtatja.

Nem elég szűk é a' hazai termések'
 Becse, mellyért kicsiny lehet a' kelések?
 Némelly Urainknál a' gazdag asztalok'
 Adásakor olly' fény-üzést tapasztalok,
 Hogy egymást váltják-fel az idegen, drága
 Csemegék' 's italok' egész sokasága.
 A' Puncs, a' Sámpaner 's más külföldi borok,
 Mellyeket nem esmert régen Magyar torok,
 A' szűk pénzből is olly bővséggel vétetnek;
 Hogy a' hazaiak értek megvetetnek.

A' Magyar, és kivált Erdélyi érdemes
 Ménlónak helyébe, a' mellyeknek nemes
 Tüzek és fajtások még régen elérte
 Azt, hogy messze-lévő Ország is dicsérte,
 Nem képzelhetjük, mi lehet az a' nagy ok,
 A' minél fogva már némelly gazdag Nagyok
 Magoknak *Arabsat*, vagy *Anglust* hozatnak,
 'S a' miének ezzel alább szállittatnak.
 A' jó Magyar mester-ember ne kívánnyá,
 Hogy mindennek tessen az ő csinálmánnya;
 Mert sok Dámsínknál csak a' vagyon becsben,
 A' mi készítettik *Párisban*, vagy *Bécsben*,

Nem elég nagy é a' szüke — mind ezeknek
 Utánna — a' gondos és hív cselédeknek?
 Kik a' ház-tartásnak legfőbb eszközei,
 De majd mindnyájoknak hidegek szívei.
 Ezeket pénzzel sem lehet melegekké
 Tenni, 's gazdáikhoz érzékenyebbekké.
 Csak a' *Szerencsen* kész, ha megkapja bérét,
 A' maga Uráért kiontani véréit.
 De ezt nem teszi más nemzetbeli szolgálta,
 Bár akármilyen jól légyen is a' dolga.

Mindenfelé elég szükeget szemléltünk,
 Szenvedtünk kell, a' míg e' világban élünk.
 Nem a' *Voltér* dicsért *Eldorádójában*,
 Mellyről annyit költött é egy románjában.
 Nem-csak a' pénznek van tehát szüke nálunk,
 Mert né! fogyatkozást mennyiben találtunk.
 Ne panaszoljunk mind annak szük voltára,
 A' mi az előbbi pénz' bővségnek ára.
 Akkor igen sok volt, 's zugalódtunk érte;
 Most reánk ezt a' sors büntetésül mérte.
 Tűrjük hát békével, ha magunk szerzői
 Voltunk, legyünk már ma csendes szenvedői.
 Mert nem lehet egyéb igazítás ebben;
 Hanem csak az az egy: — hogy költünk szükebben.

Boér Sándor.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hatodik Füzet.

Június 1827.

IO.

A' RÁDAYAK.

A' Ráday-ház' alkotója egy Ratoldo nevű Normann vala, ki a' XI. Század' vége felé Casertából jöve közzénk *), hihetőleg, midőn Rogérius Sicíliai Fejedelem a' maga leányát, Busillát, Kálmán Királyunk' jegyesét, 1097. ide' ált-küldötte.

A' Ratold' maradékai két ágra szakadának, 's egyike ezeknek a' HASZNOSY és PÁSZTHÓY, másika a' RÁDAY -név alatt telte magát fényessé, a' nekik most már harmadik hazában **). Amas Domonkosban 1320. Nádort is ada a' Nemzetnek, 's ennek fija, János, Mária és Zeigmond alatt, Ország-Birája vala; és már Domonkos előtt, a' III. Béla' idejében, egy újabb Ratoldus híres Hadi-Vezér: Hogy pedig a' Ráday-ház' és az a' két másik, a' Hasznosy és Pászthóy, azon-egygy törzsekből sarjadzottak-fel, Oklevelek teszik kétségbe-vehetetlenné. Dobos Helység' Statutoriajában 1348. említetik Jacobus, filius Blasii de Ráda, de genere Ratoldi.

Történet-íróink Balázson, Jakabon, Gergelyen, Bálinton, Istvánon kívül nevezik Mátét is, rokonát Várdai Pál Primásunknak. Ez a' Máté II. Lajos alatt Dévént, mint annak Várnagya, Ferdinánd alatt pedig Babocsát (a' Dráva' szélén) a' Török ellen vité-

*) Lód Thardei János, Chronol. II. 17. & Kései Simon. — Post hoc intrant Oliverius et Ratoldus tempore regis Kolomanus, de regno Apylorum, de Caserta (Nápoly mellett) ortum habuerunt.

***) A' Normann-ép Dán, Svéd & Norvég-országokban lakott. Negygy-háromvan ott, lejjük Európának melyetől távolok.

zül oltalmazá. Egyszer'smind a' béke' mesterségeiben is olly nagy vala, hogy az akkori idők' szokása szerint, mint tudományokban nevelt férfiú, *Mathaeus Literatus de Ráda* (Ráday Máté Deák) nevet viselte, 's elmúlván a' háborgások, Al-Országbírói méltósággal tiszteltetett-meg. Ez a' Máté Deák az által is hagyá-fenn emlékezetét maradékinál, hogy a' ház' czímere, egy liliomot-tartó Unikornis, Ferdinándnak 1552. April. 4d. költ Adomány-levele által egy kiszáradni látszott hárs-fával póvitették-meg, mellynek egygyik galtyán a' galamb még találá zöld levelet. — A' kised tekintetű történetet elhallgatánk vala, ha a' Ház' régisége általa világosan nem bizonyíthatnák.

Péter, Máté Deáknak fja, Vezére vala a' Ferdinánd' hajó-sorgének, 's Ursinus Vellus szerint a' Törökök által elfogattott, 's szabadságát nehéz sarca-fizetés után nyerte-vissza.

András, Vice-Ispánja volt Pest és Nógrád Vármegyéknek, 's Követ az 1647-diki Dietén. Pestnek Vice-Ispánja vala Gáspár is, Andrásnak fja.

Gáspárnak Líbercsei Rozinától született fja PÁL olly dísz ada a' háznak, hogy az az elsők között ragyogna, ha csak Pálon kezdődött volna is. Született a' lelke, tudományai 's tiszta és nagy érdemei által tündöklő Hős 1677. Július' másodikán. Nevelteté-ét leginkább a' Losonci Collégiumnak köszönhethe, mellyet midőn 1695. elhagya, deákul, németül, francziául írt is, szállott is. *)

Patvarián Kajali Pál Nógrád és egyszer'smind Hont Vármegyei Notáriusnál vala. Itt vonta magára figyelmét Horvát-oroszági Bán, Borzod Vármegyei Fő-Ispán, és Generális Gróf Forgács Simonnak, ki a' húsz-esztendő: ifjat 1697. Titkoknokjává választotta, 's tapasztalván mind hűségét, mind ügyességeit, katonai parancsaival is tisztelte-meg. Jelen volt a' Bihács' ostromán; és midőn Forgács az I. József menyegzőjére, (Wilhelmina Amália Braunschweig-Lüneburgi Herceg-aszszonnyal, Bécsben 1699. Február. 24d.) egy csoport Magyar-Nemes lovakokat az Udvarhoz vezérelte, Forgács a' seregnek Századosa volt, Ráday annak Stráza-mestere.

Ugyan-azon eszt. kihalván Kajali, a' Nógrádi Rendek a' huszonkét esztendő: Rádayt tiltók egykori Principálisá' helyébe.

Ráday 1703. gyűrűt váltta Kajali Klárával, Principálisának Fáy Borbálától született leányával, midőn a' békéltetésnek' hamuban pezsgő tüze világos lángra lobbana, 's a' Nógrádiak, megragadva a' félelem által, nagy számban, a' Gácsi várba zárkóznak. Ezek között vala Ráday is. Gács azonban a' háborgóknak kaput nyitá. Kármán András, Rádaynak Temetési-magasztalója, a' történetről ezt mondja: „Ferunt heroem nostrum nec minis, nec maledictis, nec nece pugionibus intentata, induci potuisse, ut fidem factionis hominibus addiceret; neque illud prius praestitisse, quam ubi ad capita seditionis perductus, nullam sliam elabendi viam inveniret. Possem ego hic multa, et vix apud

*) Ráday Máté Bagyintyai Predik. atóbb Fataki Prof. Ráday Pélnak óras-órású magasztalón Halotti-Beszédfőben, ezt mondja: „Erről az ő eloquentiájáról mindenek előtt elégséges bizonyosság lehet a' mostani folyó szellemnek az eljőde ő általi csopírlatott, és nyomtatásban is kibővített deák stílus; mellyben a' deáknak tisztaságát, az Orsióknak őszinteségét és kíméletességét midőn elénk is előkeltgathatja. — Kiki ismeri azt a' deák szöveget; csúf, 's nem szép; deák, az ő római stílus.”

posteros fidem habitura, de amplissimis muneribus, quae ille intra fatale illud septennium obiit, plura de legationibus, quas ad plerasque Principum Europae Aulas suscepit, commemorare, et quidem tanto polioré jure possem, quod et de Caesare nostro clementissimo verum sciam illud, quod olim Ovidius de Augusto cecinit: Saepe fidem adversis Caesar laudavit in armis, Inque suis amat hanc Caesar, in hoste probat. Quia tamen illa in vulgus passim nota sunt, nunc consulto relinquo." — És Sárkány Dávid: „Lássátok-meg! Ez, a' ki most olly állhatatos vala Királyshoz való hűségében; ez, a' ki nehezen engedte magát meghódoltatni; ez, a' ki, akár mentősegen, akár mentőség nélkül, kénytelenítetett elhajlani, ismét azon állhatatos hűséggel viseltetett Ahhoz, a' kihez a' hal szerencse lekötölte. Melly ő hűségét és azon kívül ritka bölcsességét, az akkori factiónak fejei látván, gyakorta való nagy Követségekre a' hatalmas Potentiákhoz; úgymint Királyokhoz és Fejedelmekhez, küldözték. Mellyekről nekem nem szólanom tanácsosabb, ténkétek nem unalmasabb." — Szomorú emlékezete a' vétkes és haszontalan, sőt káros megtévedéseknek, de eggyyszer'smind hasznos intés azoknak, a' kiket vad tüzők valaha megszedithetne! Ront az ollyan; nem használ. —

Ráday itt is tündöklött, 's még el nem érve életének harminczedik évét, Cancellarius Jánoky Zsigmond alatt a' Conföderatio' eggyik Titoknokjának nevezetett-ki. Megnyegzőjét a' csendellen idők miatt nem előbb, mint 1705. tartotta, 's a' Gácsi várban.

A' vétkes bel-had' inségeit megszünteté 1711. a' Szathmári Béke. A' nagy Pacificátor Pálffy János (Nádorunk Mária Theresia alatt) tellyes feledést hirdettete azoknak, kik kötelességeikhez vissza-térnek, 's a' Feltámadtak' elsőji, 's ezek köz'tt Ráday Pál, felmenének Bécsbe, 's Gróf Herberstein Hadi-Tanács' Elöl-ülője előtt a' hűség' eskét felmondák.

A' követk. eszt. 1712. Ráday Nógrádnak Rendei által Követnek választaték a' VI. Károlyt megkoronázó Dietára. Ráday ott nem csak a' Megye' és Haza', hanem Felekezete' ügyét is védé, és ez eránt Pozsonyban eggyzer, Bécsben kétszer, fényes kihallgatatást nyere.

A' Porták' megigazítása végett XXVI. Vármegyék által 1714. ismét felküldetett, 's óhajtott válaszzal tére-visazza.

1715. tagjává választaték azon igen nevezetes Biztosságnak, melly az Országlási, Gazdasági, 's Katonai dolgokat alkalmasabb folyamathoz vette; 's 1723. ismét megjelené, 's mint Követ, az Ország-Gyűlésén.

A' nagy férfiú a' nyugalom' napjait sem élte henyén. Illyenkor dolgozó Bendori Követsége' megírását, és a' maga korabeli mozgások' tákos Történetét; ezen utóbbat a' Bécsi Udvar' kívánására, 's deák nyelven. Magyar nyelven és nyomtatásban egyedül Könyörgései és Szent Énekei jelenének-meg, *Leiki Hódolás* czím alatt. Nyelvünk' és Literatúránk' barátjai előtt pedig az által tette tiszteletessé magát, hogy valamit magyarul nyomtatva talált, nagy gonddal össze-vásároltatta, 's így ő leve első, ki Magyar Bibliothecát állított. Az émi. Sárkány Dávid dicsekedve hirdeti Hallgatójai előtt, hogy a' nagy Meghóltak e' részben szolgálni neki is vala szerencséje.

Megvagnak, 's nyomtatásban, azon Halotti Predikációk is, mellyek Kajali Klárszának koporsóba-tételekor Ludányban (Nógrád Várm.) 1741. Január. 22d. 's Losonczon

Febr. 26. a Templomban 's annak kerítésében mondtak. Megholt ez 1741. Január. 18. életének ötven-egyedik eszt. (Talán eltéveszték az esztendő; mert 1703. törtévéen eljegyztetése, Klárának tizen-három esztendő korában kellett volna gyűrűt váltani.) Őt gyermekei közül három, Kristina és Klára igen hamar, Pál később, elhalának, 's csak Gedeon és Eszter maradtak-meg. Veresmarti Sámuel Péczeli Predikátor, ki Prediká-tzióját a' Losonczy Templom' kerítésében mondotta, boldognak nevezi gyermekeit, hogy ily anyának emlőit szophaták. Az áldott anya tehát maga táplálás kisdedeit, nem daj-kák által tápláltatá.

GEDEON, született Ludányban 1713. Octób. elsőjén. Tizenhét esztendő vala, midőn az Odera mellett fekvő Frankfurti Academiába kiutazott, 's három esztendőt töltvén tudományos áztatásában, kevéssel előbb érkezék-meg honjába, mint híven-sze-rettet sttyja elholt. El vala végeve, 's nagy részben azon veszeléyek' emlékezete miatt, mellyekben atya oly közel vala az elstülledéshez, hogy ő minden idejét tanulásban éli-el, 's erejét egészen a' Nemzeti Miveltés' emelkedésének fogja áldozni. Folytatá tehát, megosztva gondjait tiszteletes hitvesével, ki a' Magyar Munkák' gyűjtését vette magára, a' mit nagy-lelkű atya elkezdé; de azon különbözéssel, hogy ő a' gyűjtést minden nyelveken írt nevezetesebb Munkákra kiterjesztette. Weingand Pesti Könyváros, 1770 körül, gyermeki éveim' egyik barátjának, Esperest Komjáti Ábrahám Úrnak, az én jelenlétemben mondá, hogy ő akkor még Rádaytól magától annyit veve-be, mint minden Vásárlójától egyetemben; 's mennyt küldének neki Levelezőji a' Kül-füldről! A' ki e' nemes vesztegetés' igazi becset akarja megszabni, emlékezzék, hogy még akkor ha-zánknak nem voltak annyi nagy és kis Bibliothecái; és hogy a' köz Bibliothecák éppen azon munkákat nem bírták, mellyeket az idők leginkább kívántanak.

How e' kincseinek illő templomok légyen, Ráday lakását által-tette Ludányból Pé-czelre (Pest Várm.), 's ott azon két-szárnyú, két ablak-sorú, tégs és pompás Kastélyt építé, melly a' helyt ékesíti. — Később Olvasóinknak nem lesz kedvetlen érteni, hogy Ráday Gedeon és Szent-Péteri Katalin, leánya egy régi, nagy-birtoku, 's a' férfi-ágon a' mi időnkben egészen kiholt Borsod Vármegyei háznak, azon szobákat lakták, föld-szánt, hova a' Vendég, bejövén a' Szála alatt, jobbra térve lép; fajok és menyek, a' Kastélynak ugyan e' szárnyában, a' felsőket. A' tulsó szárny üresen álla a' Vendégek' számára; a' homlok-sor pedig innepi öszsze-jöveletekre rendeltetett. A' könyvek a' Rá-day által lakott alsó szobák' szomszédjában állottak, a' Kastély' bal szögében, az az, a' Szála alatt érkezének jobbja felé. A' Bibliothéca' nagy szobájának boltozatját két sor veres-márvány oszlop tartá, 's így azt szüknek nem képzelhetni. De az igen is hamar megtelvén, mellé vétetek az oldal-szoba is, a' nagy-kapu felé, a' Szála alatt. A' szapo-rodásnak ez a' két rekesz sem vala elég; a' minden, nyelven dolgozott Poetai munkák tehát egy kisded Cabinetbe kültözének-álta, melly az Olvasó-szoba mellett az Udvar felé nyílt. Ráday életének nagy részét ezen Olvasóban élte-el. — A' Magyar Könyvek a' há' aszsonya' szobájában rakattak-le. Igen sok Pesten tartaték, és valami Ludányban.

A' Kastélynak templom-magasságú Szálája, a' homlok-fal' közepében, a' kapu felett, nem érdemli kevésbé a' hazájához hív vendég' figyelmét mint a' Bibliothéca; mert a' mit itten lát, örök tropéuma a' Ráday-háznak és a' Magyar-nyelvnek; 's a' szent Öreg-

nek nem lehet soha maradéka, ki e' falaknak, bár mit sugalljon a' később ízlés' ma-
kacssága, egyéb ékesítést adjon *). Szerencsés vala a' gondolat, szerencsés a' tellyesí-
tés. Ráday az 1764-diki Diétán olly fal-festőnek juta ismeretségébe, kit méltónak talált
Pécelre lehozatni. Elébe tevő Ovidnak Picart által rezekkel ékesített Metamorphosisait
(Amsterdam, 1732. fol.), és egy *Temple des Muses* című más Munkát; 's azt kíváná
tőle, hogy az innen maga Ráday által kiválogatott rezeket vigye a' falakra, fehérben és
feketében; mintha ott colosszális-nagyságú Réz-metszetek függenének. Minden illy Tábla
alatt egy-egy magyar hexameter áll, 's mindenike Rádaytól. A' mennyezet 's a' falak,
a' Táblák között színekkel vagynak festve.

A' Plafonban a' Nap' lovai ragadozzák Phaetont, e' két hemistichium között:

Nem száll jót a' magá-hittség.

Vessét köszönje magának.

Az egyik ajtó felett Phaeton térdelve kéri atyját Apollt, hogy neki engedje-által lo-
vait, 's ez felel:

Többet kérsz, Phaeton, mint-sem próbátlan erőd bír.

A' másik ajtó felett Phaetonnak hűgai ennek hamv-vedre körül sáránkoznak, 's a'
kép alatt e' sor:

Itt igazán bétölt, hogy bí járása bolondnak.

A' harmadik ajtó felett, ált-ellenben az ablakokkal, Silénuszt látni, szamarán-bal-
lagva, 's üritve az edényt:

Ha bora van, nem vágy Phaeton' szekerére Silénus.

Az ablakok' falán: 1. az eget-vívó Titanidák; 2. Enceladus nyugve az öt elborító
hegy alatt; 3. Jupiter és Merkúr szíves vendéglőjüknél; 4. Tantalusz, éhen és szomjan,
bővségeinek közepette. Imhol a' sorok:

1. Vallani ha kívánsz szegyet, vágyj nagyra, 's elérjed.
2. Menj most a' hegy alól ostromnak. Nem lehet, úgy e'?
3. Philemon és Baucis tud gazdálkodni kevésből.
4. A' fűsvényeknek nem övök még a' mi övök is.

Ált-ellentt az ablakokkal: 1. Arany idő; 2. Ezüst idő; 3. Deucalionnak özöne; 4. Az
özön' elmúltá.

1. Már az arany ártatlan idő csak hírű'e van fenn.
2. Nincs ingyen semmi, jár minden már ma dologgal.
3. Rettenetesség még csak látni is, hát így veszni!
4. Nap-fény válja-fel a' felhőket, és öröm a' lét.

Az oldal-szobák felé: 1. Narcissusz; és ennek alatta 2. Ulyasz. — a' tulsó falon:
felől 3. Icarusz, alól Deucalion és Pyrrha, köveket hányva.

*) Oda van a' hasznát és a' Ráday-háznak az a' dícsőrege is. — 1825. Martius 5-ik. a' faluban ötven gyalogú által-csapat
a' Képzőművészet, 's annak szándékait elégtette. A' Phaeton boltozott plafonja becsukadt; a' falak festése ke van fűll-
ve. Gróf Ráday Fő' theotromi Bibliotheca és theotromi decora-tiója 's a' garde-és-robes elégtett; mert a' Gróf ne-
hány csendőig árendában tartotta a' Pesti nagy Jók-mint. Elégtett egy isobban a' Képzőművészet is. A' két há-
van-ezer forintot adgyon. De a' Bibliotheca az alább szobákban semmi értéket nem szerzett. —

1. *A' ki magát szereti, az nem jól nézte magát meg.*
2. *Dugó-bé jól füledet, mert szép-hangú szavok ámit.*
3. *Igy jár, a' ki tanács nélkül jár; csak maga kényén.*
4. *Ez noha csak költmény, de jelentős czélya valóság.*

Rádayt a' hexameterek' merésére vagy füle vezeté, éreztetvén vele, hogy Nyelvünk, a' Görögök' példájának követésére alkalmasabb, mint minden más-ty Nyelv; vagy a' Silvester (Erdős) példája, mellyet a' gondos Deltophilusnak nem ismerni nem lehetett. 'S ő ezt előbb merete mint Kalmár György, a' Szilágyi Sámuel' tanítványa; sőt előbb mint maga ez a' Szilágyi is. Magától vettem az ál-fényen nem kapkodó férfiútól, hogy ő a' görög szchemákat még nőtelen korában, 1740 előtt tehát, bátorzkodott közzénk által-hozni. Klopstock, a' Németek közt, azt 1743 körül merete, 's Klopstock is régiebb német példák után.

Verselésünk Rádaynak egy más szolgálatot is köszönhet, melly az itt említettnél nem kisebb, sőt észsze-hasonlíthatatlanúl több, legalább egy tekintetben; mert a' mit Ráday a' görög szchemák' behozásával mere, vele egy időben, vagy hamar ő utánna, mások is merék; ezt senki nem merete más, és Ráday nélkül talán csak most mernék legfőbb íróink; — az, hogy ő tanita bennünket rimés verseinket scandálni is. Így a' sor kettős kezcsele ciklandozza a' fület; az éneklésre készített dalokban pedig elkerültetik az a' dissonantia, melly a' hang-mivész' hosszú helyein megvonatja a' rövid vocálist, a' rövidéken pedig a' hosszú tagokat is rövidék gyanánt ugrattatja.

Verséit nem bírja többé a' Ház; azok elvesztek, vagy talán elégettettek, azon hamis saágyenzóból, hogy a' mesterség' emelkedésével a' névre homályt né vessenek. Két hónap-írásaink, a' Kassai Múzeum, az Orpheus, 's a' Heliconi virágok, némelly Verséit fenn-tartották. Nálam bekötte állanak hozzám 1786. Jún. 6-dika oltá 1791. Február. 6-dikáig írt harmincz-öt levelei. Lész' egy idő, mellyben nyelvünknek egy később barátja ezeket végig-tekinti, 's holmit belátók, mint Literatúránk' régiségeit, sajtó alá ereszt. Verséi alkalmasint sárosak; de a' jó szem a' sár között is rá-ismer az arany- és gyöngy-szemelté. *)

Ráday, mint Ember, nem érdemel kevésbb tiszteletet, mint a' mit tudományi-telkintetükben kívánhat. A' legszentebb férj volt, a' legkegyesebb atya, a' leghűbb barát, 's a' legnemesebb lelkű Ura slattvalójának. Tisztjeinek általjában meg vela tiltva minden kemény fenytés; azt magának tartotta-fel, ha midőn kívántatnék. 'S ilyenkor a' vétkes, nagy bosszúságokra a' büntetésen előre örvendő Tisztekeknek, veresség helyett ajándékkal ezasztaték-el, még ha verem-bontáson kapatta is meg magát, hogy ezután lopni kénytelen ne légyen; de egyszer'smind azon intéssel, hogy ha még egyszer követ-el effélet, el lesz' úve a' Telekről.

Leike nem ismeré a' gögöt, 's szeretett ifjává válni a' szerény ifjak között. Pesten múltatván, a' Játék-színből ritkán marada-el, 's nem a' Lószikban foga helyt, menyé és

* Gróf Rádaytól egy kité, hogy Nagy-atyjának verseit az atya, a' Korona-ör, égette-el, mert azokat állásoknak a' kintette, a' székelyek a' székelyek: öreg' nevére később Verselésünk' dolgozói mellett, nem fényt, hanem homályt fogtak venni.

fija emellett; hanem a' Párterem, hogy jobban hallhasson, láthasson. A' melly ifjak nem merék felkeresni házánál, megette vevének úját, 's legördülvén a' kárpit, egygyike a' másikának fél-hangon mondá-el tételt a' játszott darab felől, mintha nem akartak volna a' tisztelt Öregtől értetni. Ráday megfordult, hogy vagy javalja értelmüket, vagy azon igazítson, 's lezacékelt tartá nekik a' Dráma' három Egysége felől, 'stbb. Így juta ismeretségébe Földi János, Szent-Jóbi Szabó László, 'és sokan mások, 's Ráday az ifykezőknek szabad bejárást engedte házához.

Ifjabb estendejében el nem marada a' Vármegye' Gyűléseiből, 's az elnyomott ártatlanság mindég hív Védőt lele benne. Pest Várm. 1764. Követi méltóságával tisztelémeg, 's 6. a' Nemzet' legtiszteltebb Képviselőji közzé számláltatott. Még emlegetik, hogy midőn ott, bizonyos tárgy' folyamatja alatt, nem tudhatom most már, melly tekintetekből, jobbnak látta hallgatni mint szöllani, a' kik ismerék értelmét, felkiáltának: „Ráday Uram akar szöllani.“ — Ez felrezzene; mutatta hogy szöllani nem vala szándéka; de el nem akaszthatván a' felszöllító kiáltást, vissza-vevé nyugodalmát, 's szöllött, 's úgy szöllött, a' mint várták. Hallgatást neki engedte tisztasága: nem soha fondorkodást.

Ráday Pálnak és Pálnéknak képét Mányokitól, a' Gedeonét és Gedeonnét egy más valakitől, a' Második Gedeonét és Gedeonnét Stundertől bírja Péczel, 's igen hív dotgosszokban. Az Első Gedeont nekem csayonnoxta Klimes Tamás 1788., mellyet osztán Mark Quirin Orpheusom' II. Kötete élébe metszett; 's abban a' szent Öregnek vidám, szelíd, más meg más ideák által el-el-kapott lelke, gyermeki ártatlansága egészen el van találva. Nővése közben állott a' magas és alacsony között; teste vékony, hajai valaha szeg-színűek, mert kopassága miatt parókát viselt; szemei kékek; színe igen tiszta; arca ellepve nagy korának sűrű, apró redőjével. Öltözete, a' háznál és a' házon kívül, soha nem más, mint magyar mente, térdet-érő; 's özevysége olta, kora' szokása szerint, nem színes többé, 's nyárban nem selyem, télben nem bársony, hanem posztó, 'és fekete.

Meghalt 1792. Augustus' 6dikán, 's Péczel, a' közönséges temető' kriptájában, kevélykedve bírja egykori diszeinek, áldott Urának, áldott Aszszonyának, hamvait.

Midőn Kajali Klára 1741. meghala, Gedeon már férje vala Szent-Pétery Katalinnak, 's akkor huszon-nyolcz esztendő. Kármán András, a' Halotti-Orátor, gyermekeit nem említi; igen azt, hogy Eszter, Gróf Teleki Lászlóné, Erdélyből megjelent anyjának látogatására, 's ennek halálakor 's temetésekor jelen vala. Eszternek Pál, László, József és Eszter gyermekei említetnek. Később leve Klára, Generális Gróf Wartensleben Wilhelmné Gyömrőn, Pest Várm. József a' Korona-ör és Ugocsa' Fő-Ispán a' Teleki-háznak egy új ágát kezdé; Eszter pedig Gróf Toroczky Zsigmondné leve, 's bátyja' Jósefnek lelkes Elegiája által marad örök emlékezetben Literaturánk' baráttjai előtt. Pál és László elholtanak.

Gedeon, a' Második, egygyetlen fija, egygyetlen gyermeke az Elsőnek, szület. 1745. Máj. 30-dikán, József Császár' uralkodása'alatt mint Hont Vrgye' Fő-Ispáni Adminisztrátora (1783. Jul. 28.) kezdé szolgálni. Később (1785. Apr. 11.) a' Kir. Táblának Assessorává leve, melly akkor nem Pesten tartá Üléseit, hanem fenn a' Budai várban. 1786-ban Septemvirre; végre pedig, 1792. Jún. 6-dikán a' most uralkodó Felség' koronázta-

1822. napján, B. T. Tanácsossá nevezetett-ki, taksa fizetés nélkül; 'a Nagy-génié' fiának Gróf Teleki József Ö. Ekszallenciájának halála után 1799-ben Korona-örököse. József alatt ez (1782. 8-d. Martz.) atyjával az Első Gedeonnal egygyütt, Báróvá, II. Leopold alatt pedig (1790. 18-d. Nov.) Gróffia nevezetett. Meghőlt 1801. Júl. 10-én.

A' II. Gedeon, Feleségétől, Gróf Fáy 'Su'sánnától — (szül. 1749. — Férjhez ment 1767. — meghőlt 1816. Febr. 29-dikén) csak két fiat hagyta maga után, Pált és Gedeont a' III. 'a Gedeon is kihala, 's még nőtelenül; 's így PÁL, Cs. K. Kamarás, (szül. 1768. 31-d. Mártiusban, Péczelen,) ifjabb esztendejében Assessora az Eperjesi District. Táblának, később a' Dunamelléki Reform. Ekkliásiák' Fő-Curátora, ismét maga maradott a' kihaláshoz olly sokszor közel jutott háiban. Ez elvette (1739. 31-d. Májusban) Császárd Vármegyei Fő-Ispán Báró Prónay László Excell., Radványi és S. Kazai Radvánszky Rosáliától született Ágnes gyermekét, az 1790-diki Dictán 'a haza' egyik legsebb leányát, most legiszteletesebb Matronájának egyikik nagy örszét. E' szerencsés házasságból születtek: 1. László; (szül. 1804. 31-dik Augusztusban) 2. Gedeon, a' IV.; (szül. 1806. 23-d. Júnusban) 3. Anna, Gróf Nádasdy Lászlóné; és 4. a' szép Er'sebet, Báró Prónay Albertné. — Gedeonra által-méne az első Gedeon' lelke, 's a' szeretetre méltó ifju lantja által tartja-fenn őseinek dicsőséget.

Pál meghala 1827. Január. 22-d. Pesten, élete' 59. eszt. Tisztább lelket, szeretetre méltóbb társalkodót, hívebb barátot lehetetlen találni. Életét a' házi boldog egygyesülés' örömei közt szerette tölteni, és a' Szép-mesterségek' ápolásában. Midőn a' Magyar Sain-játszó Társaság 1790. egygyüve állott, az Ennek köszönheté mind organizációját, mind localizációját; és hogy a' Játszók csak-nem mind, de kivált a' felejtethetlen Re-hakné, akkor Mór Náni, Hallgatójikat csudálkozásra ragadozták, 's a' 'a' kajánság' saava-forró magasztalással, álmétkodással változott, az ugyan egyedül ennek a' Thália' és Mel-pomene' kedveltjének méve; 's Ráday nélkül a' sok ellenkezésekkel küszködő dolog könnyen elcsúszhatott volna. Én, a' ki a' Gróffal egygyütt vélék ezen alkotás' munkájára kirendelve, de a' kinek e' részben semmi tapasztalásim nem voltak, örömmel vallom, hogy minden jót itt az én szeretett barátom teve; én semmit nem.

A' Ráday-ház' történetét adván-elő, nem hallgathatok a' II. Gedeonné, Gróf Fáy 'Su'sánna felől *); mert külső fényt a' ház ennek a' nagy-szépségű, nagy-geniejű, 's ragyogni vágyó és tudó Asszonyoknak köszönheté. Házasságának talán első holnapjaiban történt, hogy Mária There'sia meglátogatván Gödölön, Pest mellett, a' maga kedvelt Grassalkowicsát, ez az egész környeket magához gyűjté, hogy az imádsát-érdemlé Fejedelmet lássák. A' Császárné' szemei is felakadának a' szép Magyar hölgyecskén, 's ezt még érdeklőbbé tette, hogy a' Császárné' kérdésére tolmács nélkül felelni sem tudott. De kalácsot csak tudsz hát sütni? kérdé a' kegyes Asszony. A' szép hölgy repült Péczelre, süttette asszony-cselédjei által kalácsait, 's más nap megjelent kossraival, most még bájosabban a' házi-alakban, mint tegnap gyémántjaival, gyöngyeivel. A' Császárné, 's férfi és leány gyermekei, 's szeretett veje (Albert) és minden Nagyok vetekedve kap-

* Leánya volt Győzőnek és Bárczay Erzsébetnek, 's Cselli Fáy Ábrahám Úrnak testvérs.

lak az osztogatott ajándékon; 's a' szép Rádáyné' lelkében talán e' történet támasztá azon nyugtalan vágyat, hogy az Udvar' közellétében, vagy azok' körében, a' kik oda tartoznak, ragyoghasson. Rádáyné a' Socrát' hazájában az Aspasiákkal vetekedhetett volna, 's elbájotha volna a' Pericleszeket.

A' Rádáyak felől más helytt fogok még szólni. Légyen az, a' mit itt tészek-je, halotti-áldozatul nyújtva azon barátomi emlékezetének, a' kinek ez idén történt kidöltét minden jókkal én is mély fájdalommal keserem. Sógorának, Báro Prónay Simonnak, és annak a' Szépnék-Jónak öt holnap alatt atyjoktól és anyjoktól megfosztott gyermekei benne, nemes-lelkű hitvesében, 's gyermekeiben találtak atyát, anyát 's hiv testvéreket; 's ez elakasztja szavamat, de szememet könyvezésre olvasztja.

KARINCZ FERENC.

I I.

NEMESZISZ

a' Hellen Költőknél és Kép-művészeknél.

Herder után Guzmics.

1. A' Hellen Költőknél.

Nemeszisz, melynek fogatját a' későbbi Mythologia annyira megzavarta, 's mélyel költőink oly gyakran rösszszál élnek; az ő gyönyörűn oktató, és sok rossztól megóvó tiszte miatt megérdemli, hogy valódi értelmét a' legrégibb Hellen művészek után kifejtjük, 's előnkbe, kivonva zavarjából, telyes tisztaságában, méltóságában állítsuk.

Nemeszisz tehát nem agyarkodó, nem kielégíthetetlen vér-szomjúhozó, nem megengeszteihetetlen ostorozó Istennéjek volt a' Helleneknek; hanem félve tisztelendő, igazság és egyenlőség, mérték és érdem szerető Istennéjek; kit a' jök tisztelének, szeretének, csak az érdemtelennül szerencsések, vagy szerencséjekkel csúfosan vissza-élők rettegék őt, mint az őket méltán üldő istenséget.

Homérnát még ismeretlen ez az Istenség, bátor szelteme, mely hőseiben folyvást fenlebeg; Szerencsékben el nem lépni magokat, 's engedni a' fentebb, a: Isteni erőnek; 's az igazságtalanságot érdeme szerint lütnetni 's a't. eléggé jelenti, mennyire tisztelte légyen a' vén Homér a' nevéről még ismeretlen Nemesziszt. — De már ez a' szó:
F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1827. 29

személy, különösen a tagadó részecskével- ου ουκ ουκ- a' minden semmi gáncsolná, megvetni való nincsen, gyakran előfordul nála.

Heziodnál már mint személyes lény jelenik-meg, ki egyik költeményében így énekel: 1) „Nemesisz és Aidosz (szemérem) elhagyák a' tér-földet, 's fejérültözetbe rejtven a' szép tagokat, felszállának az Istenekhez Olümposzra; minekútánna az emberi gonoszság legmagasab'ra lépett: csak gyengítő aggalimat, 's örök inséget hagyván magok után a' föld lakosinak.” — Ha bár világos fogata nincs is még itt Nemesisznek, elég, hogy ő és a' szemérem (az egyszerű tiszta ártatlanság) tevék a' földieknek egyetlen boldogító kincseket; kik irtódzván a' szemtelen gonoszságtól, ide hagyák e' boldogtalan földet, mely azolta tele legyen nyomorúsággal. Ki ne sohajtsón-fel az eltűnt Isten-égek után!?

De már egy más költeményében Heziodnak úgy jelenik-meg Nemesisz, mint kinső Istenné, kit a' veszekedésen (Εσση), fortélyon (Αναρη), és az emésztő öregségen (Γηρας ουλαμειου), kívül az éj (Νυξ) szült legyen több szárnyekkel egygyütt. 2)

Jó 's rossz' értelemben találjuk tehát Nemesiszot ugyan azon egy Költőnél. — Ki ne rettegje a' szüntelen kinsőt, a' vak éjnek szállított testvéreivel egygyütt? De rmi egyre nézve rossz', az másra nézve lehet jó is. Azt hiszem, hogy a' két ellenkezőnek látszó értelem nem annyira a' két különböző igétől: εμεμειου, és μεμειουεν; hanem inkább a' szóval tett éléstől függ. Alap-fogata csak-ugyan a' μεμειου igétől van, mely igazságos osztályt teszzen; μεμειουεν neheztelni az igazságtalan osztály miatt' amannak csak származékja. Minthogy azonban ez a' neheztelés könnyen az irigységgel lebet határos, nem csuda, hogy sokszor a' kettő egymással felcseréltetett, míg nem egy finomabb gondolkozás-mód a' fogatokat külön vevé, 's a' Filozofia, és művészi láng-ész, a' Nemesiszot végre egy kemény ugyan, de igen nemes lénnyé alkotá. — De hát már a' megrosszlott emberi Nemnek nem türhetellen é a' szerencsét mérséklő, csak érdem szerint osztó, az érdemtelen birtokost korbácsoló istenség? Így pedig nincs e' megbékéltetve a' két ellenkezőnek látszó értelem? Nincs e' megmentve Nemesisz nemes természeté a' Költőnek második helye ellen?

Mikor Pindar hősének azt kívánja, hogy Zeüsz hozzá soha más gondolkozású Nemesiszot ne küldjen; 3) mikor a' hyperboreuszoknak szerencséjeket abban találja, hogy sem betegségeknek, sem az emésztő agg-kornak nem szabad egy szent néphez közelíteni —

„Melly távol lakik harcotól 's aggségtől,
'S tiszteli a' fenyítő Nemesiszot” 4)

hát a' fogatnak nyilván egy félve tisztelőndő Istenséget jelentő értelme vagyon.

Mikor Euripidesz nál a' kar így énekel:

„ Adresztía, lánya Zeüsznek,
Tiltsd nyelvem' lenni irigynek,
Ki most szívem szerint
Akarok énekleni.” 5)

1) Ege. v. 124. — 2) Θεωγ. v. 283.

3) Ολυμπ. Η. v. 114. Νεμεσις, θυγοβουλοσ.

4) Π. 2. l. v. 22. — 5) Π. Η. v. 122.

Hát, ha Nemeszisz és Adrasztéa egy, a' kifejezés szelidebb nemű; mikor az Istenséget, ki mind azt, mi kevély és felfujt, utálja, e' meghívással engeszteli. Ő maga sem lehet vad kedvű irigy, kit az esedezők azért szőlitanak, hogy őket szerencsájekben, 's az ebből eredt örömben, minden kajanságtól óvja-meg.

Mikor Szophoklesznél 6) a' gonosz Klütámnésztra tulajdon fiját, a' megholt Oreszeszt, csúfolja, kihez folyamodhatik nagyobb bizodalommal a' fájdalmas Elektra, mint azon Istennéhez, ki minden gőgöt utál? —

„Halljad, oh halljad Nemeszisz, a' most elhunytat!” 's midőn a' rossz' anya így mer reá felelni:

„Hallotta mikor kellett, 's igazságosan ítél!” — Elektra megmarad értelme mellett:

„Gönyölj csak, hisz' te boldog vagy!”

A' nemünket üldő Istenséghez így nem folyamodunk.

2.

Nemeszisz a' Kép-művészeknél.

Egy Antikai Mű-kép.

Rhamnoszban, Athéne mellett, álla egy igen szép kép. Hogy ezzel az Istenné meg-tiszteltetnek, egy gyönyörű rege szerint, több környüdlállások tavék, mellyek az ő nevével 's tisztevel szépen egygyentek. A' rege így szól:

Phidiasznak két nevezetes tanítványa, Alkménész és Agorakritosz vé-télkedve dolgoztak Küprisznek egy kép-szobrán: 7) amaz Athénei, emez Párosi volt; 's mivel az Athéneiek, talán részre-hajlásból, hazafioknak adák az elsőséget, Agorakri-tosz Nemesziszre változtatá-el munkáját, és nem Athénnek, hanem Rhamnosznak ajánlá. Phidiasz maga segíté a' mindenek felett kedves tanítványt dolgozásában, in-nen a' szobrot Phidiaszé gyanánt tekinték; 's mivel Küpris az asszonyi szépség fő-fogatja volt, Nemeszisz tőle nem csak nemes alkatot, de szerelmes tulajdonokat is veve-ált. 8) Fejét korona ékesíté, mellyet szarvas és egyéb diadalmi jelek képzettek; baljában alma-lomb, jobbjában csésze, Aethiopi műv. 9) Ez az a' híres Rhamnoszi szüz, egy tíz ölnyi magas kép-szobor, alkata Nemeszisz-Küpris a.

Ezt az elváltoztatást méltánolja az is, hogy a' Hellenek jó korán két nemű Küpris-t külömböztettek-meg: egy Olümpiait, menyeit, és egy földit; az a' menyei, kit Neme-szisznek neveztek, minden pulyátságnak, vakmerőségnek ellensége, szülé mint Lédá,

6) HLEKIE. v. 735.

7) Plin. l. 36. Sect. 4. n. 5. p. 725. Y. l. Ed. Harlun.

8) Pausan. Attic. c. 25.

9) Az Aethiopoakól, mint egygyűjű jé szivű népnél örömet mutatozanak az Istenek.

Helenét, és a Dioskurokat; innen ismeretesek: Lédá-Nemeszisz, Adrasztéa-Helena, Rhamnoszi Helena.

Még egy rege, melly inkább dicsőíté a' művészt. A' Persák, mond Pauszaniusz ennél a' szobornál, Hellaszba tett beütéséknél annyira elbizták volt magokat, 's annyira bizonyosok valának jövőndő győzedelmekről, hogy egy darab Párosi márványt vinnének magokkal, melly tropäum gyanánt szolgáljon. De ók, a' magokat elbizott Persák, Marathonnál megveretének, gyalázatosan futának vissza a' tengerre. És éppen ezen hátrahagyott márványból készült a' szobor. 'S mi is illett volna ide jobban, mint az az Istené, ki minden gőgöt, minden felfuvalkodást utálván, a' Persákat megszegyeníté, és a' megvetett Athéneieknek fényes győzödelmet szerze, 's szabadságot, — az isteni Nemeszisz! — Ezen történet világosítja-fel előttünk a' szobor' billyegeit: a' futó szarvas mi egyéb mint a' szaladó Persák? A' lomb, a' csésze, győzedelemnek, 's az azt követő örömmek, vendégségnek jele; erre csúzó az Aethiopi slak, alakja a' vendég-szeretésnek. — Azonban valamint más több művészi regékről, úgy erről is elmondhatni. *ha igaz nem volna is, megérdemli hogy az legyen.* „Szerencsés találmány!” — Ezt a' képet Plinius bizonyítása szerint, Rómának nagy tudósa, M. Varro, Hellasz' minden képei között leginkább becsülé. — Nem egy epigramma dicsőítette-meg a' Rhamnoszi Nemeszisz; és Athéne méltán sánálá, hogy falain kívül állott.

Persiai Nemeszisz.

Engem mint fényes márványt hozza Persa hajóján,
 Hogy diadalmi jelül légyek Athéna felett.
 Hogy de Marathonnál a' kevélynek szarva lekajlott,
 És maga a' véres tengeren élni szaladt:
 Már Nemeszisz készit a' győztes Athéna belőlem,
 Hősöket hogy szüljek, 's gőg letiprója legyek.
 Így lépdelve fogom kerekét a' csalfa reménynek,
 Persa neked Nemeszisz, néked Athéna Nike. (győzedelem).

Nemeszisznek egyéb Mű-képei.

Nemeszisz első templomának képéről csak annyit tudunk, mennyit Strabo 10) hagyott-fen Antimakhoszból. Ez pedig a' következő:

Még vagyon egy Nemeszisz, kinek a' szent Istenek egykor
 Mindeneket törvénye alá hajtottak, Adrasztosz

Aeszep szent partján oltárt raka néki előszer.
Tisztelik itt most is, 's neve Adrasztéa azolta.

Nemeszisz' adtributumait így adja elő egy Epigramma:

Mért Nemeszisz, mért van mérték és zabla kezdedben?
Mérték a' tettnek, nyelvre a' zabla való.
„Mert Nemeszisz vagyok én, 's mértéket tartok; eredj hát,
Hirdesd: mértéken túl cselekedni ne merj.”

A' Szászvári Nemeszisz, mint az éjnek lánya, tiszteltetett Pauszaniás szerint; 11) 's ezt a' régi pénzek is bizonyítják. De az ő adtributumai legnagyobbban le vannak festve egy hümmoszban, melyet Philadelphiai János valamely Meszodemosznak tulajdonít; 's mely minden bizonnyal művészi képekből van össze-szedve. Itt a' gyönyörű Hümnoz:

Nemesziszhez.

Szárnyalló Nemeszisz, te az élet bírása,
Komoly tekintetű Istenné, lánya Dikének (az igazságnak)
Te ki a' halandót büszkén tajtékzó futásában
Ércz zabláddal mérséklek,
És utáod veszélyes kevélységet,
'S a' kék irigységet ellököd.
Körösleg kereked, a' mindég mozgó,
Az ember mosolygó szerencséje körül forog;
Tükön követed őt lépteiben,
'S elfordulsz a' kevélytől.
'S mértékre veszed a' halandó' életét,
'S szemed le kedladba komolyan tekint,
Míg kezéd a' jármat tartja.
Légy oh kegyes, te dicső, igaz osztó,
Szárnyalló Nemeszisz, te az élet bírása.
Nemeszisz! téged, csalihatatlant, zengünk:
'S a' ki téged bír, Dikét,
Dikét, a' ki messze messze fen repül,
A' nagy hatalmat, ki a' halandó magasra törő szívét
Nemeszisz 's maga Tartarosz ellen védi.

11) Pausan. l. 7. c. 5.

E' szerint a' derék Hümnosz szerint tehát Nemeszisz nem az éjnek, nem is Okeanak, hanem Dikének, az igazságnak, lánya, kinek mindég oldala mellett a' felséges anya, 's ítéletét, bár mi csalhatatlan is, mérsékleni tudja, 's a' nagy lelkeket, kik nemes czélfok mellett olykor a' mértéken túl lépnek, ellene 's a' Tartarosz ellen oltalmazza.

3.

Nemeszisz fogatának kifejtése.

1. Nemeszisz nem bosszúzó, nem nyomorgató Istenség: a' Mythologusok rosszul cselekesznek, ezeknek egygyikével felcserélvén őt. A' ténak, a' kártékony Istenségek, képe Homerból ismeretes. Zeüsz lánya ez, ki még az Isteneknek is örömet űrt; magának Zeüsznek kedvelleniséget szerze, azért a' nagy atya őt' szép hajánál fogva penderíté-le Olümpről. Azolta földünkön jár-kél, és a' halandóknak örömet rosszat javall, hogy őket kedvelleniségbe dőncse. Nemeszisz nem ilyen, sőt éppen ellenkezője, midőn az igazságtalanságot előzni, és az irigységet távoztatni törekszik. 12)

2. Még keves'bé tartozik ő a' bosszú-álló, 's öldő Istenségek közé, kik vért, latorságot lehellenek, az ugy nevezett Eumenidák, Furiák közé. Legalább Áskhülosz Eumenidái ugy vannak karakterizálva, hogy ezt a' csendes, erkölcsös Istenséget senki közibe nem fogja számlálhatni.

3. Közlelebbi rokonságban van ő Dikével, kinek a' Hümnosz lányává teszi; de azért vele nem egy. Dike tud és jutalmaz minden jót; megfontol 's büntet minden rosszat; olykor későn büntet, de annál rettenetesebben, 's itt szolgálóji neki az Eumenidák, Furiák, Erinnék. Illy messzszeható fogata az igazság lányának, vagy mint Pláto nevezi, felvigyázó követének, Nemeszisznek nincsen, kinek tisztébe, mint Hümnoszunk tartja, az anyának betekintni jussa vagyón.

4. Végre nem Fortuna (Τύχη) Nemeszisz, bátor a' kettőnek fogati közel határosok; míg ugyan is a' jó szerencsét (αγαθή τύχη) késéri, áll az; de ha kedvetlenül tekint reá, szerencsétlenséggé változik. Tehát nem szerencse, hanem a' szerencsén és szerencsétlenségen hatalmaskodó Istenné, a' szerencsének mérséklő felvigyázója. — Röviden

5. A' mérték és közepetti megállapodás Istennéje ő; a' vágyoknak felvigyázójok és szelidítőjök; ellensége minden gögnek és mértéktelenségnek; ki mihelyt illy valamit az emberi dolgokban észre-veszen, megfordítja kerekét, és az arányt helyre állítja. Ebben az értelemben mondja Claudian: „Sed dea, quae nimis obstat Rhamnusia votis, ingemuit, flexitque rotam.“ És Ovid: „Adsensit precibus Rhamnusia iustis“.

12) Nem akarom vitálni, hogy egy Hellen Költő sem eserdite valaha fel a' két Istenséget egymással; de est Theognisz (v. 285.) és Askhülosz (Pars. 816) nem tevék. — A' legjobb azótt hagynak gyermeküknek egy istó Nemeszisz: Istó csak ő gúnióok. Est mondja Theognisz.

Rekeszszük értekezésünket egy Orpheosz-nak tulajdonított gyönyörű énekkel 13

N e m e s z i s z h e z .

Egy Orpheoszi Hünness.

Halld Nemeszisz, hozzád hát-fel szavam, égi királyné,
 Mindeneket látó, szemed ált-hat az emberi szívén.
 Oh te igen tisztelt, ki arany törvényeket osztasz,
 A' ki halandóság' habozásit tudva letorlod.
 Mérséklő zablad' minden jó tiszteli, hordja
 Nyögve a' rossz: lelkünk mert nyitva előtted egészen.
 'S hogyha ki rossz vágyból jármát le akarja az észnek
 Vetni, te ezt látod. Mindent mérsékel hatalmad,
 Mert te hatalmas vagy, 's a' halandó sorsa kezdedben.
 Jöszte dicső hozzám, kedves mert néked a' tisztán
 Áldozatot nyújtó szív; adj de te érte nyugalmas
 Elmét, és tilts-el minden vad háborúságot:
 Minden irigységet, 's a' gőg rút szellemit üld-el.

Nemesziszt Istenné gyanánt mi ne tiszteljük, de képét szemünk előtt tartanék
 állhatatosan, ha elménk és szívünk nyugalma' szeretjük.

12.

Próbák Socrates' nevezetességeiből.

Az Első Könyv' hatodik Része.

At is illő elő-adni, a' mit Antiphonnal a' Sophistával beszélgetett, 's a' mi hasonlóképpen bensületére válik. Ez Socratestől tanítványit elakarván idegeníteni, hozzája ment egykor, 's azoknak jelenléteben így szólítja-meg:

Antipá. Kedves Socratesem, én mindég azt gondoltam, hogy a' bölcselkedőknek leginkább boldogoknak kellene lenni, nálad pedig a' bölcsességnek, úgy látszik, egészen ellenkező következése van. Ugy élsz, hogy egy szolga sem maradna meg a' szolgálatban, ha az Úra jobban nem tartaná őtet, eledeled a' legalábbvaló étkekből áll, a' legközségesebb italokat iszod, 's az a' palást, melyet viselsz, nem csak nagyon hitvány, hanem télen nyáron ugyan azon egy, 's a' mellett mindég mezétláb 's alsó küntüs nélkül jársz. Tanításodért sem vész-el pénzt, mellynek pedig szerzése kellemes, bírása pedig függetlenné tesz és gyönyörködtet. Ha tehát, valamint egyéb mesterségek' tanítói tanítványaikat magok szerint formálják 's magokat teszik nekik példaul, úgy te is magad szerint formáld tanítványaidat. Hidd-el, boldogtalanság' tanítója vagy.

Socr. Te, a' mint látszik, olly nyomoruságosnak képzeled az én életem' módját, hogy, bizonyos vagyok benne, készebb volnál meghalni, mint az én módom szerint élni — Jár tehát vizsgáljuk-meg, mit találsz olly igen bajosnak az én életem' módjában: Talám azt, hogy én, mivel pénzt nem veszel-el, nem vagyok kénytelen olyanokkal beszélgetni, a' kiket nem szeretek; holott ellenben azok, kik magokat megfizetetik, az elvett bért megszolgálni tartoznak? Hát eledeletem miért tartod olly rosznak? Talám étkeim nem olly egészségesek és olly táplálók? vagy talám ritkaságok és drága voltak miatt nehezebben megszerezhetők? vagy nekem nem olly jó ízűek, mint neked a' tied? Nem tudod-e, hogy sem az éhség nyaláncságokat, sem a' szomjuság drága italokat nem kíván? — És a' mi a' ruházatot illeti, tudod, hogy ezt csak a' hideg és meleg miatt szokás változtatni, 's lábbelit csak azért szokás viselnünk, hogy a' járásban summi által, a' mi a' lábokat sérti, ne akadályoztassunk. Vetted-e már valaha észre, hogy én a' hideg miatt egyszer vagy mászor szokásomnál tovább házzamnál maradtam, vagy a' meleg miatt valakivel az árnyékért pereltem, vagy lábaim' fájási miatt ide 's tova nem jártam volna? Nem tudod-e hogy az olly emberek, kik a' természettől gyenge test-

alkotást vettek, gyakorlás által azokat, kik erősebbek, de a' gyakorlást elfumatják, az ilyen dolgokban fellül-haladják, és ezeket könnyebben eltűrik? Nem hiszed-e tehát, hogy én, ki minden bajnak, a' mi testemet érheti, eltűrésében magamat gyakorlom, könnyebben elszenvedem, ha mi ér, mint te, ki magadat nem gyakorlod? És ha én sem a' hasnak, sem az álomnak, sem a' gyönyörűségnek nem szolgálok, azt gondolod-e, hogy ennek más oka van, nem egyedül az, minthogy más jobb örömeket eszerek; mellyek nem csak a' vélek élés közben gyönyörködhetnek, hanem tartós hasznot is ígérnek? Azt is tudod, hogy azok, kiknek dolgaik vélekedések szerint rosszról folynak, kedvetlenek, ellenben azok, kik az ő föld-míveléseket, hajózásokat, vagy akármi egyéb foglalatosságait szerencsés folyamatauknak tartják, örülni szoktak: Hiheted-e, hogy mind ezekből-olly nagy öröm származhatnék, mint abból, ha a' felől meg vagyunk győződve, hogy magunk is jobbakká leszünk, barátinkat is jobbakká tesszük? En részemről az ezen meggyőződésből származó örömmel dicsekedhetem. — Ha ki barátjainak vagy a' Hazának valami szolgálatot akar tenni, mellyeknek van arra a' kettő közül több ideje, annak é, a' ki úgy él, mint én most élek, vagy annak, a' ki a' te töled dicsért mód szerint él? Mellyik katonáskodhatik a' kettő közül könnyebben, az é, a' ki drága ételek italok nélkül nem lehet-el, vagy az, a' ki megelégszik azzal, a' mit kap? Mellyik adja-fel-előbb az-óstrómlott-várat; az-é, a' kinek szükségei nehezen elégíthetnek-ki, vagy az, a' ki a' legközönségesebb dolgokkal is megelégszik? — Ugy látszik, te azt hiszed, Antiphon, hogy a' boldogság a' puha és pompás életben áll; én pedig azt tartom, hogy semmi nélkül nem szűkölködni, Isteni, 's mennél kevesebb nélkül szűkölködni pedig, az Isten-séghez legközelebb járuló elsőség; már pedig az Isteni legfelségesebb, 's a' mi az Istenihez legközelebb járul, az legközelebb van a' legfelségesebbhez!

Vizont más alkalmatossággal ezen Antiphon Socratessel beszélgetvén, így szólla hozzája: Socrates, én igazság-szeretőnek ugyan tartlak tégedet, de bölcsnek éppen nem. Ugy látszik, ezt magad is megismered; mert pénzt a' töled tanulóktól nem vész-el, holott sem palástodat, sem házatad, sem egyebet, a' mit pénzt érőnek tartasz, nem csak ingyen nem adnád senkinek, hanem illendő árán alól sem. Tanításodat sem adnád illendő árán alól, ha azt valamin érőnek tartanád. Igazság-szerető tehát lehetsz; minthogy fűs-vényésből senkitől pénzt el nem csalog; de bölcs nem vagy, minthogy tudományod semmit nem ér.

Mind ezekre Socrates ezt felelé: A' bölcsesség, valamint a' szépség, jó is lehet, rossz is, a' szerint, a' mint valaki vele él. Az olyan személy, ki szépségét akárkinek is pénzért eladja, fajtalan életűnek, az pedig, a' ki valamely jó erkölcsű és becsületes szeretőt magának örökösen kiválaszt, tisztességes életűnek tartatik. Ugy van a' dolog a' bölcsességgel is. A' ki azt mindenkinek pénzén eladja, az Sophistának hívattatik 's fajtalan életű asz-szonyhoz hasonlít; a' ki pedig valamely jóindulatu 's jó eszű ifjat arra, a' mi jót maga tud, megtanít; 's az által barátjává tesz', az, az én vélekedésem szerint, jóra való polgár kötelességét teljesíti. A' mi engemet illet, Antiphon, valamint némelylek szép lovakban, kutyákban és madarakban gyönyörködnek, úgy részemről én még nagyobb kedvemet találok a' jó barátokban. Ha valami jót tudok, arra ezeket megtanítom, 's ajánlom nekik azt, a' mit a' virtusban való nevelkedésre hasznosnak tartok. Az előttem élt bölcseknek

F. M. Or. *Minerva* 2. *Negyed* 1827.

30

könyvekben hátra-hagyott kincseit is barátimmal együtt felkeresem; 's ha valami jót találunk, azt kijegyezzük, és nagy nyereségnek tartjuk egymásnak használni.

Midőn ezeket tőle hallottam, elhitétem magammal hogy maga is boldog, 's tanítványit is a' virtúrára vezeti.

Ismét másszor azt kérdé tőle Antiphon: miképpen jut eszébe, másokat polgári köz dolgok' folytatására oktatni, holott maga abban, ha szintén talám ért is hozzá, nem foglalatoskodik. — Mit gondolsz, Antiphon, így felele, vallyon több részt vennék é a' polgári dolgok kormányozásában, ha azt magam folytatnám, mintsem ha sokakat alkalmasosokká tesztek, annak folytatására.

Az Első Könyv' hetedik Része.

Vizsgáljuk azt is, ha vallyon Socrates az 5 barátjait 's tanítványit az által, hogy a' hiú kérdéstől elvonta, igaz érdem' keresésére serkentette é? Ó szüntelen azt mondotta, hogy nincs szebb út a' dicsőosségre, mintsem ha valaki valósággal azá lesz', a' minek tartatni kíván. Ezen állításának igazságát következőképpen mutatta-meg.

Gondolatok magatoknak, így szólla, valakit, a' ki a' sípolás' mesterségéhez nem ért, 's még is jó síposnak akarna tartatni, mit kellene ennek cselekedni. Vallyon nem kellene é néki külöképpen a' síposokhoz hasonlítani? Így tehát először is, valamint ezek cselekesznek, szép sípokot kellene szereznie, és sok muzsikáló társokat kellene fogadnia. Továbbá minthogy ezek sokaktól dicsértetnek, bérben kellene sok magaslatókat felvenie. De a' mesterség' gyakorlásába nem volna neki tanácsos kapni; külömben tüstént neveltségessé lenne, 's nem csak hitvány művésznek, hanem kérdékeny embernek is tartatnék. Minthogy tehát minden költsége mellett is nem csak semmit nem nyerne, hanem rossz' hírbe is keverednék, mit várhatna egyebet, hanem hogy nagyon nyomorúságosan, haszontalanul és gyalázatosan kellene életét töltenie. — Hasonlóképpen ha valaki jó Generálisnak, vagy kormányosnak akarna tartatni, a' nélkül, hogy az volna, gondoljuk-meg, mi történnék vele. Ha bár akármint kívánna is az ilyen foglalatosságokra alkalmasnak nézetni, hitelt nem találna; nem volna é az szomorú dolog? Vagy ha hitelt találna, nem volna é még sokkal rosszabbul dolga? Mert ha kormányosá vagy vezérré tétetnék a' nélkül, hogy szükséges esmeretekkel bírna, nyilvánosság, hogy akkor azokat, a' kiket legkevesebbé akarna, ejtené veszedelembé, 's maga szégyennel és gyalázattal kénytelenítetnék magát vissza-huzni. — Szintén olly világosan megmutatta azt is, hogy semmit sem nyerhet az is, a' ki gazdagnak, vitéznek vagy erősnek akar tartatni, a' nélkül, hogy az volna. Az ilyen emberekre, így szólla, erejek felett való tereh tétetik, 's ha nem bírják-meg azt, a' minek elviselésére elégségeseknek nézettek, senki sem bocsát-meg nékik.

Csalárdnak nevezte azt, még pedig nem kevesé csalárdnak, a' ki mézes szókkal pénzt vagy egyéb portékát kölcsönözne valakitől, 's a' kölcsönt vissza nem adná; de

legcsalárdábbnak nevezte azt; a' ki a' nélkül, hogy valami érdeme volna, a' világgal álnokul elhítheti, hogy alkalmas a' polgári igazgatásra.

Az ilyen beszélgetések által, az én gondolatom szerint, tanítványit minden hió kérdékenységtől vissza-tartóztatta.

S. K. J.

13.

A' Tökéletesedésről.

Mint a' Tudományos Gyűjteményben, úgy a' Magyar Minervában gyakran serkentünk, és hathatós okokkal buzdítottunk a' Nemzeti tudományos tökéletesedésre, és a' Hazai nyelven-való éléb-menetelre. Vagynak olly buzgó Hazafiak, a' kik jutalombeli ígéretek által is ébresztik az igyekezőket, serkentik a' restelkedőket. Köszönjük mind a' két rendbélieknek Hazafüti érzéseket; és azokat akarjuk magunkban nevelni, és táplálni.

De hátorkodom feltenni jámbor Hazafüisainak, ez a' kérdést: Hogy ilyen helybeállításban, a' millyenben vagyunk, mehetünk é' elébb? mert, ha nem lehet, miért is üsz-tönöztetünk, vagy haszontalanul, miért igyekeznénk? Sokan vagyunk, a' kik tanulni kezdettünk az Oskolában; onnan kikerülvén is, Tudományunk után élünk: örömet szaporítvánk esmeretünket, és azt másokkal is közlenénk; hogy az emberi, közelebből a' Magyar nemzeti csinosodást elő-segéljenék, de némellyik állapotban annyi szükséggel, 's olly sokféle akadállyal kell küszködnünk, hogy a' kik jól kezdettünk is az Oskolában tanulni, az Oskolán kívül nem elébb, hanem hátrább megyünk. Sőt talám csak szó 's beszéd is az, hogy elébb mehet, 's megyen az ember a' tökéletesedésben. Lehet vitatni ezt a' kérdést, vitatták is, és még most sincsen eldűjtve. T. S. Úr, Collegiumainkat akarná jobbitani, de mások azt hiszik, hogy jól van úgy, a' mint most van, és jobban nem lehet, nem is kell.

Bonstetten, — az a' XVIII-dik Századbéli nevezetes Helvetziai Tűdös, a' ki olly nagyon igyekezett volna a' Helvetziai szabad Népet a' tökéletességre segíteni, és a' ki több Helvetus barátival egygyütt, 3 jutalmat tett-fel annak, a' ki legjobb, legtökéletesebb tudóstást tőne a' Helvetziai egy vagy más Cantonban lévő nevelés módjáról, és annak megjobbitására a' legjobb lehető eszközöket megmutatná, — azt mondotta, hogymi azt hisz-szik, hogy elébb megyen az ember, de valósággal nem megyen. — *Brandes*, — Hannoverai nagy Politicus, a' múlt század' végén és ennek az elején — a' Historiára halgatván: abban az emberiségnek felmenetelét, viszont alá-szállását, felemelkedését, ismét le-

esését találja, éppen úgy, mint a Természetben; mindazáltal ezzel a különbséggel, hogy a Természetben hamarabb és könnyebben esik ez, mint az Emberiségnél. Sokan azt hiszik, hogy mind egyikik következő Század, elébb van az elmúltnál; mások ellenben úgy vélekednek, hogy valamint reggel fel-kél a nap, estve pedig lemegy: úgy a Század elején felkél 's elindul a világosság, a Század végén pedig elenyészik, alá-száll, úgy hogy a Nemzeti közönséges Cultura egyik Században csak ott áll, a'hol volt a másikonban. Így hát egy-forma kerületet csinálna minden teremtetett dolog e Világon. — Illy különbözősége vélekedések között melyikhez álljunk? — Mit ítélünk elő-mehetésünk felől? Legtanácsosabb lesz talán a Poetával tartanunk, a' ki azt költötte Sisyphus felől, hogy, midőn a követ a Hegy-tetőre nagy nehezen felgörgötte, azt, onnan, a' mélységbe visszaszalasztotta.

Ha a Történetek tudománya, a' História, nem bizonyítaná, vagy nem erősíténé is meg az emberi Nemzetnek, az értelem tekintetiben való elő-menétét, de azt meg sem táfolhatja; mivel a' mely útát még eddig tett az Embéri-nemzet, azt ahhoz nézven, a' mely még előtte áll, olly kicsiny, hogy abból nehéz az eddig tett elő-menétét bizonyosan megítélni. Valamint az Égi-jegyekből eddig tett tapasztalásból nehéz meghatározni azt a' futást, vagy útát, melyet a' Nap, a' Földével együtt térszen, a' megmérhetetlen Álló-csillag alkotmányában, *Systemájában*; ha szintén ez a' kerületi futás bizonyosan meghatározódik is, azon valóságos tapasztalásokból, melyeket eddig tettek, és most is téznek a' Tudósok. Ez ellent nem állván; a' Históriait fellehet úgy venni, mint az emberi elő-menetelnek bizonyosságát. Csak-hogy ezt általán fogva nézzük, és magunkat ne hagyjuk megvakíttatni, az arany, vagy valamely jobb időnek póttás elő-adásával.

Ritkán történik ugyan az, hogy valamely Nemzet azá lehessen, a' mivé lehet az Embéri-nemzet. Ugy lehet nézni egyes Népeket, mint nyomról-nyomra, grádicsról-grádicsra fellépőket, a' melyekre felléphet az Embéri-nemzet virágzó állapotjáig. Ugy lehet a' Népeket nézni, mint az egész Embéri-nemzet sok formájú ált'-változásait, *metamorphozisait*. A' História, ámbár néha a' hátra-esésnek, de az elő-menetelnek is szép példáit adja. A' hátra meneteleket, csak nyugvó pontoknak, és kifejtődő betegségeknek tarthatni, melyek által elébb megyen, és hamarabb következik a' megjobbulás: Kísoda vádolhatná méltán az Embert, hogy nem megyen elébb, hanem-csak egy helyben marad? Senki sem. Valamint az egész Embéri-nemzet, egy egy-egy Ember, elébb megyen, elébbre igyekszik, hogy önnön jól létét eszközölje, 's magát tökéletesítse. Maga a' Vallás erősíti ezt a' vigasztalással tellyes Hitet; mely az Isten képre teremtetett Embertől azt kívánja, hogy az Istenhez hasonló legyen. Ez hát a' czél: hogy kifejtődés-rén az emberi értelem, elébb menjen. Kifejti pedig tehetségét az Ember, vagy tökéletesebbé teszi magát a' társasági élet által. Közlődnek egymással a' gondolatok, érzések, ideák, egymásnak által adódnak. Egy helyt ugyan hamarabb, mint másutt, 's itt jobban, mint amott. Ebből lehet észre-venni, hogy elébb megyen az Ember, mind az egészre nézve, mind pedig egyenként. Természetünkre tartozik, hogy nem csak egyyes Embéri lélek iparkodik elébb-menni a' gondolkozásban, eszméretlen tudományban; hanem minden emberek, a' szerént a' mint a' Világ üregszik. Az új Filozófia, új találmány nem csak ott talált kedvet, a' hol feltalálták azt, hanem másutt is. A' mi történik egyyes

Emberök életék' idejére nézve, az esik-meg mindeniknek egymásután való következtetésére nézve; úgy annyira, hogy sok Század' lefolyta alatt, úgy lehet nézni az egész Emberi-nemzetet, mint egyes Embert, a' ki több esztendő alatt többet olvas, többet tanul. Ha nem mehetnének előbb, miképpen esnének a' pallérozodásbeli csudállatos elő-menetelek. Mennyire ment Északi Amerika 1776-dik Esztendő óta. Csak 10 Esztendő alatt: 1810-től 1820-ig. 400,000. Lélekek szaporodott. Van ennek a' többek között Locupert nevű Városokskája, a' Niagari Kerületben, mely 1821-ben 5-dik Juliusban csak 3. Familiából állott, és már öt hónappal későbbben, 337. lakossa volt, volt Patikája, 4. Magazinuma, 5 Vendég-háza; sőt már Heti olvasó és tudósító Újsága is volt magának, és a' Vidékének. — Mi az egész Magyar- és Erdély-országban nehezen tudunk hármat közönségesse tenni. — Így mehet-elő az ember csudalkozásra méltó módon; ha a' lélek' tehetéseit, a' külső dolgok is elő-segitik. Bámuljuk Angliának Culturáját. Nagy a' népessége, Capitalissa sok, gazdag Coloniái vagynak, küönös szorgalom, industria, jeles mesterség' darabjai, vas utak, víz alatt csinált híd, Hiberniát Angliával egybe-kötő lánca híd 's a' t. Tudom, hogy sok kívántatik az elő-mehetésre. Kell egészséges Eg' hajlat, hogy a' munkás a' szorgalom' műhelyekben az egész napi benn-ülést ki állhassa, kell kő-szén, vagy tüzelő matécia elég. Sziget-fekvés, Kikötő helyek, Folyó víai egygyesültek: a' millyenek, egyben vagy másban vagynak Angliában, és Északi Amerikában is. Nem csak Föld-művelőknek kellene lennünk; hanem Fábrikákban is kellene dolgoznunk. Így serkentetnénk a' Mechanikai erőknél feltalálására, haszná-vételére. Ilyen fekvés, ilyen okok, dolgok, 's ezekhez hasonlók kívántatnak-meg a' Nemzet' elő-mehetésére.

Nem lennének vad és durva, csinos és pallérozott Nemzetek, ha az Emberi-nemzet a' tökéletesedés útján nem állana. De ne felejtjük-el, hogy van a' Tökéletesedésnek olyan grádicsa, a' hová az emberi erőtlenség miatt fellágni lehetetlen. Változhatatlan Törvényeknek vagyunk alá-vetve, csak az a' szerencsénk, hogy még a' fő pontot, a' meddig eljehet jutni, nem tudjuk, azért az igyekezetünk lehet határtalan. Nem tagadhatni, hogy az Emberi-nemzet a' mint szaporodik, úgy előbb is megyen, gyengeségből erősödik. Igaz, hogy néha hátra marad. Mert nem érzi, nem érti erejét, nem tudja mennyi tehettség van nálla; és annak hasznát venni nem tudja. Hát nem több tőne az Oskolákban jól sikészült Papi és Világi embereinktől, mint a' mennyit most mutatnak? Hát egészen elfoglal-e; vagy a' predikálás, vagy a' törvénykezés; úgy hogy ezek mellett mátra reá nem érhetünk? Azt állítom, hogy sokkal több telne; hanem a' bölcs Daco' állítása szerint: *sem erejeket, sem tehetéseket nem jól nézik az Emberek. Arról a' mijeik van, fent gondolkoznak; arról a' mit tehetnek, csakélyül léfnek.* Ez nagy akadály a' Emberi-ész elő-mehetésének. Az erőnkhez való bizodalomtól és az akaratától függ tehetőségünk. Eltartoztatnak a' munkától, eljiesztenek bennünket; mert mindjárt tökéletest nem mutathatunk. Nem érik meg egyszerre semmi. Olvassuk tehát a' mások Elméinek próbáit, szüleményit, a' Tudományos-Gyűjteményben, a' Minervában. — (De hát ennyi sok Predikátor nem győz-ne-meg a' vagy csak egy Katedrai Gyűjteményt? — mert én leginkább most Papi-társaimhoz beszélek. —) Majd így mi is merünk apróbb darabocskákat írni, és ezeket mások kezébe is adni. Imé reá ért Idvezült Péczeli Társunk, a' Predikáció' iráson kívül, a' Minénes Gyűjtemény' össze-szedésére, írásáca és kiadására is: úgy szintén néhai Budaí Fe-

renczánk, Fabiánunk, Diószegink, Katona Mihályunk jó Munkák' készítésére. Ma is megtogatiak némely Társaink olvasások' és tudományok Darabjait *). Köszönjük, ezektől többeket is várunk. Patak dolgozik, nem marad-el Debreczen; Pápa sem. Bösszörményből, Szoboszlóról, M. Túrrol, Kardszagról, Kis Új-Szállásról, Vásárhelyről, Öcsödről, Szentestől, Makóról, Szalontáról, N. Váradról, Dió-Szezgről, Székely-hídról, Károlyból, Szahmárról, Saigetrol, Kállóból, Szántórol, Kassáról, Ujhelyből, Tölcsváról, Tályáról, Miskolczról, Szent-Péterről, Szepsiből, Szesztáról, Ponyból, Vilmányról, Korlátról, Ongáról, E. Horvátiból, Kásmárkról, Rima-Szombathból, Losonczirol, Kőrösről, Kecskemétről, Halasról, N. Harsányból, Patajból, Kún-Szent-Miklósról, Szabad-szállásról, Czeglédrol, Pestről, Váczról, Csákvárról, Komáromból, Farkasról, Ácsról, B. Füredről, Veszprémből, — 's a' t. Munkákat várunk: mert tudjuk hogy telik. Akár régi Classikusokat fordítsanak, akár új nyelvekből adjanak olvasó darabokat; kedvesen vesszük, olvassuk. Az olyan Superintendenseink: mint Kis János, Budai, Batori, Szathmári Urak, a' mire magok nem érnének, arra másokat serkengessenek, mint Heyné cselekedett a' Classikus Könyvek körül való munkálkodásban: *Fungatur vice cois*, kivált midőn magok is, *non sunt expertis secund.* Így majd csak megyünk mi is valamire a' többek között. Ha egy magam nem győzi a' Magyar Literaturát, mert szegény; de meggyőzik többen; *sic unia fortior*. Egy kis Olvasó-társaság segíthet a' dolgon. Lehet itt is a' tökéletesedés. A' Magyar Nyelv, ha nem írna is minden Irónk helyesen, el nem romlik. A' Beregszászi principiumai a' nyelvünk természetéből vagnak véve; azért azok maradandók lesznek. A' Minervában mutatott példái a' rövidségnek teltszók lesznek, a' rövidséget kedvellőknek. Azok is találnak kedveséget, a' kik a' kerekebb, telyesebb írás' módját, milyen volt régen a' Ciceróé, követik. Mert ez a' figyelmességet fen-tartja; az elmét hirtelen sokkal nem terheli. Olvassunk, nem csak más nyelveken, hanem Magyar nyelven irt munkákat is, nagy örömmel, és még örömelebb ezeket mint amazokat. Így az Irók írnak, a' Typographusok nyomtatnak. Így azokat a' Hazafiakat, a' kiket a' Vármegyék, a' Haza vizei, a' különböző Felekezetek, és Oskolák egymástól elszakasztanak, a' Hazi Literatura egygyé veszi. Így tartja a' különböző Fejedelemség alatt való Németeket, és így köti egygyé a' jó Nemzet Könyv. Panaszunk van ugyan, hogy kevés a' pénz, — melly a' Literaturának is akadály, — de majd bővül ez is spródonként. Azomban még most, a' próbák, a' munkák is, a' pénz' szükíhez képeest esnek, és tétetődnek. A' mennyi Magyar Könyv jön ki, ha mind magunk nem is, de többen, egygyik egygyet, másik mást, megazerezhethetjük, egygyütt olvashatjuk. Így szaporíthatjuk egymásnak esmeretét. Ne a' paradoxomokon kapjunk; hanem a' köz-hasznúakon. — Ha mi magunk nem segítjük-elő magunkat, Literaturánkat: más Nemzet, idegen Nemaet, minket nem segít. A' Literaria Historiát író Német várja a' Literaturánkról való pragmatica Tudósításunkat; adjuk tehát valahára kezébe. Mikor *Eichhorn* a' Literaria Historiáját írta, Göttingában, 1804-ben, én előttem panaszkodott, hogy a' Danus, Svekus, Lengyel Nemzetek Literaturájára több, 's jobb ségedelmek vagnak kezében, mint a' Magyarokéra. Szégyenlettem. Ha még sokban

* Kézirat. Balogh, Szentmihály, Terkő, Dobos, Sárvai. 's a' t.

hátrább állunk is, mint mások: de nagy szerencsénk ez, hogy mehetünk előbb. Menjünk azért egy szívvel lélekkel; nem tévén fére a' régi Görög és Deák Könyvek' szorgalmasabb olvasását; sőt mennél jobban akarunk Hazánk' nyelvére figyelmezni, ama-zokat annál inkább tanuljuk. Serkentsük egymást Phaedrusnak ezen versével: *Car somno inertü deseram Patriae docus?* Még az Oskolában serkencsük a' Tanulókat az Írásra. Ezen okból, tegyünk-fel nagyobb Tanulóinknak az írásra materiát: ha jót írnak, nyomtattas-suk-ki írásokat; hadd kapjanak tüzet a' Literaturához.

Farga István,
Sikszai Refoc. Predikátor.

14.

Felsőges koronás Fejedelmünkhöz édes honi Nyelvünk eránt írott
K ö n y ö r g é s e m, mely mostani Pó'sonyban kezdődött
Ország-gyűlésen nyújtodott-be Magyar és Német nyelven.

Felsőges Császár én Királyom!

Iljóságom' virágjának serdülő esztendeiben a' Felsőged' Udvari Magyar Kamarájának kormányra alatt öt egész évekig ingyen fedhetetlen hűséggel szolgálván Felsőgedet, Jobbágyi kötelességemnek koránt eleget tettem.

Ezen Hivatalomról (mellynek viselésére éltem' fogytáig édesdeden tekintek vissza) önkényes lemondásom után, élet-időm, a' Haza törvényes Ügyek folytatására szólítottán, az Isten szent nevére letett hitem, 's édes Nemzetem' szeretetétért vérző szívem' buzgó-sága, mint szinte II-dik Ulászló Király' 17-dik végzete' 12-ik cikkelye, 1655: 49, 1715: 14. 1723: 7. és 29. 1792: 16-dik Cikkelyek (mellyek minden Nemes embernek azt parancsolják, hogy az Ország-gyűlés' alkalmával a' magános tárgyakat félretévén, az Ország' és a' Nemzet' köz javára ügyeljenek, azt elő-mozdítani iparkodjanak) kényszerítenek arra, hogy Nemzetemnek egy a' legtetemesebb ügyét, Felsőged megbírálásának 's atyai el-intésének térd-hajta terjeszszem eleibe.

Az ártatlan gyermek világra jövén, több hónospokig még édes szülőjének is csak sírás vagy kiterjesztett gyenge karjainak remegése által adja tudtára kívánságát, erőssöd-vén inai, lábra kap; benővén feje' lággya tisztábban eszmél, 's a' szent természet' édes ösztönétől ingereltetve, gagyogni kezdi rebegő nyelve azt a' mít léte' fenn-tartására szük-ségesnek érez.

kezdenek már finomabb tehetségei kiburkolódnai, a' lélek kész, a' tagok erősek, izmosok, ajakaira tödólnak lelke' kívánását kifejező érzései, görgeti nyelvét, de a' mellyet még egy ártalmas fonál-csimbók akadályoztat a' tökéletes forgástól. — Hódolólag könyörögöm Felséged előtt, atya lévén, azt az orvost, a' ki ezen ártatlan gyermek nyelve' forgását akadályoztató hártját fel nem metszené 's ez által azt esztendőkről-esztendőkre nyomorultnak lenni elszivelhetné, nem tartaná é vétkeznek könyörületessgre teremődött ritka jó szived?

Eppen ilyen állapotban sínlődik édes Nemzetem, kiburkolódatak finomabb tehetségei, lelke kész, tagjai erősek, munkás részei izmosok, ajakaira tödólnak lelke' kívánását kifejező érzései, műveli nyelvét, de a' mellyet egy veszedelmes holt tetem (a' volt Latán szó), az Igazgató és Fő Törvény-székekhez csimpajgodozt despotizmusa által akadályoztat a' tökéletes forgástól.

Nemzetem' érzékeny atya! Fő-orvosa! Felséges Királyom! csupán egy Intésed' hatalma lemetsetti e' kártékony fekélyt, figyelmedre valóban méltó Nemzetem' gyönyörű nyelvéről, 's azt a' dicsősséget szerzi-meg nagy nevednek, hogy az a' nyelv, mellyet ily rothaszo sebetől tisztítottál-meg, még az ezeredik Unokák' szájában is a' legtisztább erőt hangon fogja harsogtatni érdemeidet.

Ints hát Felséges Uram! hadd pendüljön-meg az említett Igazgató-székeken az eleven nyelv, hogy az elhúnyt Nemzettel együtt megholt nyelvnek a' tartozott béke valahára megadódjék; — a' mint szabad a' Káldeusok' nyelvét is megtanúlni annak, a' ki abban gyönyörűségét találja, legyen szabad a' kinek létzeni fog ezután is, a' volt Latán szókon rágódnai, de ne fektődjék-meg tanulásának kötelessége járom gyanánt édes Nemzetünk' szabad nyakán, holott az inkább szükséges eleven nyelvek' megtanulásával is erőlködve kell küszködnünk édes Hazánkban, midőn más Országok' ifjai, anyai téjjel beszivott nyelveken kívül alig tanúlnak mást, azon kezdenek beszélni, azon tanúlják tudományait, azon szerzik-meg emberekkel való ösméreteégeket, azon fejlődnek-ki elméleti szebb tehetségeik, azon nyájaskodnak szépjekkel, 's ez által kimívelődések óriási lépcsőkkel halad elő, míg a' mi semmit nem vétett ifjaink, a' néma könyvek' kedvéért a' holt Latán szavak' tanulásán sínlödvén, elméjük a' kéntelen igába nyögve nem látja, hogy nyelvek a' honi szavakon való pergéstől annyira elszakott, hogy midőn feleszmélkednek, magok magoktól szégyenlik hogy csak névvel Magyarok. — Az újságon kapás fejekbe szélvén a' Külső-orozági nyelveket megtanúlják, 's mivel szégyenlik, hogy Magyar léttekre tökéletesen magyarul nem beszélnek; társalkodásaikban, sőt még Szépjekkel is inkább idegen Nyelven beszélnek, azon reménytől csalattatva, hogy talán azon nem ejtenek annyi hibát (holott tiz annyit, csak-hogy nekik nem annyira tünik szemekbe). De még ha tudják is hogy idegen Nyelven még több hibát ejtenek; azon beszélnek ama silány nyereségtől kecsegtetődve, hogy az idegen Nyelven e'jett hibáikat nem tulajdonítja nekik a' világ oly vétkül, mint a' magok született Nyelven e'jthetők, 's így vált a' tökéletessgre teremődött ember korcsá, a' mitől egy épségben maradni kívánó Nemzetnek, egy ditsó éhnyel uralkodni kívánó Fejedelemnek inkább kell órizkedni, mint a' Skorpió' mérgétől, parancsolj hát Felséges Uram! 's a' mi sebünk meggyógyult.

Hadd buzogjon, lelkünk azon édes öröm-érzésével, hogy Felséged' bölcs kormányza alatt érte-meg e' Nemzet azon boldog napokat, melyekben a' más Nemzetek' igazi bölcs példáját követni elkezdette. — Minden okos ember tulajdon Nemzete' nyelvét tanulja-meg először, mint a' mi csak nem egyedül különbözteti-meg más Nemzeteiktől, 's ha van ideje és szüksége idegen nyelvre, úgy tanulja azt meg. De Hazánkban sok ezren alig sejtínek valamit a' honi nyelven, már a' harmadik Ország' nyelve' tanulásán kapkodnak, csupán abból húzván következtetést, hogy ha a' fent-tisztelt Székeken holt szavak' hangja szab törvényt, a' honi Élő-nyelv' megtanulására nem kényszeríti őket semmi szükség. — Az ilyenekből válnak osztán Felségednek hívtelen Jobbágysai, a' Haza' boldogságának a' Nemzet' dicsőségének gyökerén rágódzó fene férgek.

— A' ki Hazájához hív, szereti az annak nyelvét, a' ki Hazájához nem hív, gyűlöli az Fejedelmét, mivel a' Haza' romlásával annak Királyi Székének enyészete egy nyomon jár. — Esaközül hát Felséges Uram! e' ritka hívségű Nemzet' szent ügye ápolása által, ön Javad' boldogságod' 's késő Örökösiednek fénylő dicszben mozdúlhatatlanul való megmaradásokat.

A' Magyarak hite szent-Ereje ellene álhatalan. Mind addig bátor lesz' Trónusodat fenyegető hét ellenségidet máskor is szét-zúzni, még eredeti vilátságában megmarad. — Mikor esedezhetném pedig Felséged előtt e' Nemzet nyelvének feloldozásáért alkalmazhatóbb időben, mint most, midőn ez, hív lelke' buzgó indulatját követvén, azt a' Felséges Császárnédát koronázza Királynéjának, a' ki Erdélyben illy mennyei hangon nyitotta-meg anyagi száját „Idegen nyelvet tanulni nem kötelesség, a' hazai nyelvet nem tudni bégyen.” Szabadítsa-fel hatalmad' egyintése annyi sok ezer hazánk-fiajt a' gyalázat' békójjából, forrasza egygyé a' Hazát kapcsoló láncznak megrepesztett zemeit, hogy így egy szívvel lélekkel egybe-vetett vállakkal munkálódjunk a' Haza' boldogsága' elő-mozdításán a' Nemzet' dicsősége' fentartásán, erőlködünk a' világ előtt megbizonyítani azt, hogy egy olyan Nemzetnek Fejedelme vagy, melly ön' gyávasága által Felséges Királyi Széked' ragyogó fényét soha örökre nem fogja homályosítani, sőt atyai szeretetedet századokról-századokra inkább megérdemleni iparkodik.

Tudván hogy Könyörgésem meghalgtatott, lelkem' ömledező fohászait a' Királyok' Királynának mennyei Trónusa elébe azért bocsátom, hogy Felségedet kedvelt Császári nőjével hódoló tisztelettel ünnepelt Kegyes Királynénkkal egygyütt tartsa hoszaszú és boldog életben, Nemzetünk' igazi gyarapítására, hogy szemünkkel láthassuk azt, hogy Felségednek bölcs Intézetei, Hazánknak valódi javára, Nemzetünknek tökéletesítésére, az egésznek boldogítására történnek azért, hogy minden egygyes személyeknek jól legyen dolgok.

Felséges Uram! ezek a' Nemzet' szavai, az édes Nemzetem' ügye, melyet Felséged' cleibe terjeszteni bátorzkodtam; ennek elhatározása két Ország-gyűlésen halasztódott már el, könyörgöm állapítódjék-meg a' harmadikon.

— A' ki egyébaránt kegyelmedbe ajállott Jobbági hódoló tisztelettel vagyok

Felségednek

Pesten, Augustus 1-ső napján 1825,

aláíró szolgáló

Budafalvi Bona SÁMUEL m. t. k.
Királyi Tábla Ügyvéd.

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1827.

31

15.

Az Aszszonyi Virtusokról

Alig van olyan tárgy, a' melly most legközelebb lefolyt időben, Iróinkat annyira foglalkoztatotta volna, mint az, hogy a' szép *Nemnek műsoda tulajdonságokkal kell felruházottnak lenni? mellyek légyenek annak kötelességei? 's mennyire kell annak jártasnak lenni a' Tudományokban?* Külömböző értelemmel, belátással 's itélettel vitatódik ez a' Kérdés, mind a' Tudományos Gyűjteményben, mind a' F. M. Or. Minervában. Nevezetesen a' Tudományos Gyűjteményben, nem kis Penna-háború támadt ezen kérdés miatt; az egyik állítólag, a' másik tagadólag szólván a' dologhoz és vitatván a' kérdést. — Nem külömben a' F. M. Or. Minervába is van szó erről a' már csak nem felesleg vitatott tárgyról az 1825-ik Eszt. II-ik Negyed 176-ik lapján az 1826-dik Eszt. II-ik Negyed 739-ik és III-ik Negyed 821-ik 's a' t. lapjain. Mennyiben van 's mennyiben nincs igazsága ez vagy amaz Irónak? én annak vitatásába 's megítélésébe, belé-ereszkedni nem akarok, annyival inkább, minthogy mind a' Szent-Irás, mind a' Hit-Tudomány, mind főképpen az Erkölcsei-Tudomány; valamint a' Polgári-és Házassági-Törvények is, a' szép Nemnek mind helyzetetését, mind kötelességeit elegendőképpen elő-adják és világosan tanítják; és minthogy kinek kinek szabadságában áll, a' maga értelmét ezen tekintetbe is, úgy elő-adni, a' mint érez 's a' mint a' dolog felel meg van győződve; csak-hogy azt az illendőség hozza magával, hogy az az érzékeny 's annál fogva könnyen ingerelhető szép Nem' természeti méltóságának 's finomságának sérelme nélkül essék-meg. — Annyit még is, mint természet vizsgáló, mint a' fővbb és kisebb társaságokba 's házakba járatos, sok esztendei tapasztalások után írhatok, hogy a' Természet' Úra, hevesebb indulatokkal teremtette az Aszszonyt, a' mellyek az ést és hideg-vérű megfontolást véle gyakran elmellőztetik. Bizonyos az is, hogy az Aszszony, valamint a' szerelembé és hiúságba, úgy a' gyűlölségbe is sokszor nem esmér határt; hogy a' ravaszkodásra igen hajlandó, a' mellyel némely nem dicséretes Uralkodó Aszszonyról 's Uralkodók' ágyasaikról való Históriai-Könyvek tele vagnak. Sőt hogy mennyire érzékenyek legyenek az Aszszonyok, nyilván bizonyítja az: hogy még a' dicséretessen uralkodó Aszszonyok közül is némelyek, valamint a' vallásosságba, úgy a' jó-téteményekbe is túl mentek a' határon, a' mellynek annak-utánna káros következtései lettek. Ezeknek okát abban lehet feltalálni, hogy a' Teremtő az Aszszonyokat hevesebb indulatokkal ruházta-fel, a' honnan a' szerelembé is valamint érzések, úgy gyönyörűségek is nagyobb; innen lehet megmagyarázni azt, hogy az ezel járó terheket mind magokra, mind gyermekeikre nézve könnyebben viselik. Ez az ok annak is, hogy az Isteni és emberi Törvények, az Aszszonyokat, mint mind lelkekre mind testekre nézve gyengébb teremtéseket, a' Férfiúi hatalom alá rekesztették; mert ha az Aszszonyi indulatok és ravaszkodások (Intrigue) fralmasok, annak egyedül csak a' Férfiak' engedékenykedéseik az okai, 's ebben az esetben

szét mondhatták az Aszszonyok, a' mit a' Milton elvesztett Paradicsomában, az alma' meg-
 ételért szemre-hányásokat szenyvedő Éva, Ádámnak felelt: Ha ugymond Férjűd voltál,
 miért engedtlél oda menni. —

Én megvallom, hogy sok tapasztalásaim és olvasásaim után is, az Aszszonyokról való
 értekezésekben és írásokban még egy summában nem találtam oly sok igazt, oly szívre-
 hatót, és mindenre oly kiterjeszkedőt, mint a' melly ebben a' Halotti-beszédben van befog-
 lalva, mellyet Kolosvári Ref. Predikátor T. T. Herepei Károly Úr, a' múlt 1826 Eszt.
 Julius 2-dikán, a' Kis-Solymosi Ref. Templomban néhai Méltóságos Kobányi Kaszándi
 'Su'sanna Aszszony, néhai Méltóságos Gróf Maros-Némethi Gyulay Ferencz kegyes Özve-
 gyé felett elmondott. Minthogy pedig ez a' lelkes Beszéd, édes Hazánkba nem terjedhe-
 tett-el annyira, hogy ez valamint Dámáinknak, úgy több Aszszonyainknak is kezeiken kü-
 zönségessén foroghassék; tehát méltónak ítéltém arra, hogy annak veleje a' F. M. O. Mi-
 nerrába béiktatódván, ezen az úton, nem-csak az egész Olvasó Közönséggel, hanem
 különösebben a' miveltebb szép Nemmel is közöltethessék 's elterjesztessék. Minthogy pe-
 dig ez a' derék Orátor a' Kathetrában némelly dolgokra ki nem ereszkedhetett az ide tar-
 tozó jegyzéseket és magyarázatokat a' *) jegy alatt fogom elő-adni. Utóljára ezen Előljáró
 Beszédem bérekesztéséül azt jegyzem-meg, hogy itt a' többségről van a' szó, mert vala-
 mint minden dolgokban, úgy a' szép Nem' tagjai között is vannak kivételek, mert voltak,
 vagnak és lesznek is tudós Aszszonyok; de ezek kiléptek a' nékiek a' Természettől kisza-
 bojt helyhezetéséből, és annál fogva lemondván a' Házassági életéről, mind a' Tanitói-székben,
 mind az Irók között szembe-tűnő helyet szerettek magoknak, mint p. o. a' mi időnkben
 Madam Staël, a' ki egy tudós Barátjával Európát bejárván, a' maga híres útazását és a'
 tőle béutatott Országok' állapotját leírta. Nem különben Madam Genlis is fiaom és érze-
 keny pennával írt Románjai által nagy hírt nevet szerzett magának; de a' ki utóljára ma-
 gát a' Keresztyén Vallás' Polemicájába avatván, a' Recensensektől vastagon megítéltetett. —

Midőn mi az Aszszonyi-Nem' érdemeiről, 's az ő virtusairól akarunk ítélni, ak-
 kor sat, hogy igazságosok légyünk, és helyesen ítéljünk, mindégazon szem-pontból kell
 nézni, a' mellyből az aszszonyi munkásság kúndúl, — 's mellyre a' természet is, mint
 látszik, szűlte az Aszszonyt. A' Férjűsnek más, és az Aszszonynak megint más elhí-
 vattatása. — A' Férjűs egy fényes és dicsőséges pályán izadhat, a' Haza', Státus'-és
 Társaság' ügyében, — tollal és fegyverrel, az asztal mellett, ítélő-székben, a' Kormá-
 nyon és a' Harca' mezején, érdemet arathat. Az Aszszony egy csendes és keskeny kör-
 ben, egy Familiának és kicsiny Háznak falai között, halgatva és gyakran nem láthatva
 és nem bámúltatva munkálódik. De vallyon azért, hogy az Aszszonynak keskenyebb
 kör szabatott munkálódására, nem tiszteletet érdemel e' egy jó Aszszony, ki a' maga
 elhívattatásának megfelel? Én a' társaságos életet úgy nézem, mint egy nagy Karikát,
 mellynek széleit a' közönséges Törvények, Itélő-székek — Státus' ereje, tehát a' Férj-
 fiak őrzik; de valamint minden Tökélletes Circulusnak egy közép-pontjának kell hogy
 legyen, így a' Közönséges-társaságnak is centruma, vagy magva a' házi élet. — A' ház-
 nak lelkét pedig mindég az Aszszony teszi. — Itt egy háznak boldog kebelében fogan-

szik-meg, — itt terem és virágnik minden földi öröm és boldogság, — itt nevednek a' Haza' derek fiai és leányai, — innen, mint egy közép-pontból, mint a' Naphól, ömlik szerte minden áldás, öröm, — minden jó és boldogság. — Az egész nagy systemában is a' közép-pontból indul ki — és oda tér vissza minden erő és valóság, — a' társaságos életben is a' háznak lelkéből, az Aszszonyból foly minden boldogság — és a' világi lármából ide vonódik-vissza. Az örömlők' legüstöbb forrása a' házi életben van — Mihelyt ez kifoly annak boldog kerületén, megvesztegetődik a' világi szenyben, — tisztán azért a' boldogságot csak az kóstolhattya, ki annak eredeténél, egy jó házi Aszszony' és Feleség' szívéen és kebelén, tiszta érzéssel merítette azt. — A' világi láрма — csak conventionális boldogságot adhat az embernek, ott csak ambíciók — 's nagyra-vágyásunk elégettetik-ki — a' szív szomjan marad legtiustább vágyakodásaiban. Hirt, nevet, fényt és dicsősséget az élet' piacznán, a' terhes hivatalok' magas polczán szerzehtünk, — az élet' édességét, a' boldogság' csendesen nyúló virágait, mindég csak a' házi élet' kebelében kóstolhatjuk. — Azon boldog arany-időben, melyet olly bájolólag festenek a' Poéták, nem volt még a' Státus' köteleinek, a' mai mesterséges szövvénye, melyet csak a' Férjűk' költöttek, és ők is oldhatnak-meg, — az egyyes házak' magánosan állottak a' szabad mezőben, 's egyedül csak a' Házi öröm volt, mely illy boldog-gá és meglegedetté tehetett, — oh bizony! minekutánna a' Paradicsomot elvesztettük, hogy a' vétek' annyi törvényeket — 's ezek annyi hivatalokat szültek, minekutánna a' külső élet' teli mesterséges fogásokkal — factiókkal, a' nagyra-vágyás, irigység, — erőszak és más vétek' uralkodókká lettek, — attól-fogva a' boldogság' elköltözött a' nagy Világ-ból, 's csak az egyyes házak' magános kebeleiben húzta-meg magát — Azt mondják, az Aszszony' szülte a' legelső rosszat a' világra, — ám légyen — de bizony az Aszszony' is az egyedül, ki a' vétek' sujját mérsékelni tudja, — ő az, a' ki a' Férjűnnek boldogságot, 's az élet' örömeinek édességet adhat. Virágokat az élet' övénynyire — szórhattok Aszszonyok! — rajtatok teremnek az öröm' ró'sái — csak kár hogy a' ró'sának tövissei is vagynak!!

Az Aszszonyok' foglalatosságok ezek szerént mindég közelebb van a' természethez — csendesebb mint a' Férjűé — de kedvesebb és sokkal állandóbb. Míg a' Férjű tanuló usalásnál könyvekben merülve, a' régi világ' Piramissait bámulja, vagy egy papiros-mappán kíséri Hannibált az Alpeseken keresztül, addig az Aszszony otthon a' Ház' szük-séges dolgait folytatja, 's ügyel arra, hogy férje ezen gondolatbeli expedióióból haza-tér-vén, éhen ne maradjon. Míg a' Férjű a' régi Paradicsom' helyét fáradva akarja keresni, — az Aszszony szívéhez öleli az ok-nélkül keresőt — 's érezteti véle hol van ma-a' boldogság. Míg a' Férjű a' csillagok közt vi'gszódik, 's a' napok' Sistemáit karimázza, addig az Aszszony, mint a' hajdani Leányzó, az egen andalgó Thalesnek, lába-alól a' követ eihengergeti, hogy a' magosban járkálván gondolatjaiban, itt alatt meg ne botoljék, — míg a' Férjű a' csillagokat kíséri, addig a' jó feleség' férje' szerencsájének csillagát vezet. Míg a' Férjű a' Cathedrában a' kötelességekről beszél — az Aszszony azokat addig házában tellyesíti. Míg a' Férjű a' Státus' kormánynyában isszad — a' Jó gazdasszony addig házi népét kormányozza, — és végre, míg az erős karú Férjű egy darab földet embereket vágda-labáoróben, — addig a' gondos édes-anya gyermekeit póllja — s

hajkálódik azeléd kezekkel a' bölcös mellett. — Egy szóval az Asszony mint ember, csak abban él, érez és munkálódik, a' mi egyenesen a' Természet' czélja, — a' Férjű ritkán élhet mint csupa Ember — az ő munkásságának, nagyobb kerülete házán kívül esik, — és akármennyivel is legyen ez nagyobb amazénál — még is az Asszonynak a' kisebb körben nagyobb, vagy legalább is annyi érdemei lehetnek, — csak-hogy — a' mit itt el nem halgathatok — egyikik is a' másikkal kerületében soha se vágjon-lé. — A' Férjű éppen olyan ros' az Asszony' helyén — a' milyen haszonvehetetlen ez amazén, és én azt hiszem, hogy a' legrendetlenebb hely volt a' világon, azon Sziget, hol az Asszonyok pánczéiban ülözve, a' mezőn vadászatok, 's dárdákat hajgálták, — míg a' Férjűk otthon szoknyában — főztek, sülttek, és gyermeket pólták. — Nem — mindeniknek megvan a' maga helye, 's érdemeiket csak ebben szerezhethet magának. —

Ezen hely és elhivatás szerént már — különböző természetet, különböző tehetéseket, és virtusokat adott is a' gondos Természet mind a' két félnek. Az Asszonynak már születésénél-fogva, teste sokkal gyengébb — érzései finábbak és kényesebbek — 's bár ebben sokat tehet a' nevelés is — még is én azt hiszem, bölcös czélokra rendelte a' Természet ezt így. — Az Asszonyt gyengesége — a' Férjűhoz és Házhoz köti, — engedelmessége és házára szoktatja — ezekben pedig a' Família' boldogsága segítődik-elő. A' Férjűnak virtussai kemények, hajthatatlanok és erősek, — az asszonyi virtusok mint elhivatásosok kíránja — általában véve, szelidek, csendesek — halgatok, és alázatosok. A' Férjű ellent-áll a' zivataroknak, mint a' kemény gyökerű Cser, ereje ártal, — az Asszony, mint a' gyenge nád-szál, hajlékonyságával. — Oh de hányszor török-ki a' kevély Cser? — midőn a' lehajlott nád, újra felemeli fejet mellette, akarom mondani, az Asszonynak ereje, gyengeségében áll. — A' férjűi indulatok, mint a' sebessen rohanó patak, mely gyökereket szaggat és köveket hengerget, 's vad lármaival ömlik-le a' vidékre; — az asszony' érzései, szeliden hőmpölyögnek, mint a' rét' tiszta forrása, 's ártatlan mezei virágok koszoruzzák partyait. A' Férjűnak elsőse az okosságban, ezen hideg diplomában áll, mely gyakran csak világít, a' nélkül hogy melegítne. — Oh az Asszony, a' jó Asszony — csupa szív — csupa lélek és érzemény — ő sir és könnyezik ott, hol a' Férjű ranczos fővel okoskodik. — Boldogságot érezni — 's másokkal is éreztetni azt — vagytok ti oh Asszonyok! — Légyetek kevélyek — de hogy azok lehessetek, légyetek Jók előbb, 's feleljetek-meg elhivatattistoknak! —

Az Asszonyt a' Természet előben ugyan csak embernek szülte, de úgy hogy ő feleség — anya, és egy háznak asszonya legyen. Hogy tehát mi őtet annál jobban megítélhessük, virtussait kifejhessük — e' négy pontból kell különösen nézni minden Asszonyt: —

Az Asszonynak Virtussai, I. mint Embernek:

1.) A' Tisztaság. Ez a' legelső, 's alapja minden asszonyi virtusoknak. — Az asszonyi erkölcs az angyalokéi után legtisztább a' világon, azt még csak egy ros' gondolat — egy buja szem vagy lehellet is meghomályosíthatja, mint a' tükröt, — 's a' mi több,

ezt osztán letörölni sem lehet. — A' mit elvesztettünk talám minden könnyebben vissza-szerezhető, sőt még a' megholtakat is vissza-adja egyszer a' temető, — az asszonyi tisztaság vissza-szerezhetetlen. — Mint a' *Rómaiak* által kiűzetett *Sídóságnak* nem volt szabad, csak esztendőben egyszer, 's akkor is csak sirni vissza-térni a' *Jeru'sálem*' falai közé — így az elvesztett ártatlanság' hazájában sem engedtetik-meg többé vissza-menni, 's csak sirni borúlhat-le annak omladékaira is. — A' *Paradicsom*' a'jtáján, hová két angyalt állíta kivont kardal az Úr, talám könnyebben vissza-lehetett volna menni. Legalább az Idvezítő az ott elvesztett Jónak egy részét vissza-állíthatta; de a' mely Asszony, tisztaságát egyszer elvesztette; azt, a' mit ő talám egy pillanatban vetett-el magától, soha többé az örökké-valóság is vissza nem adhatja. — Mentől kényesebb már ezen virtus, annál szebb. Itt az Asszonyok minket jóval feljül-haladnak, 's igazán egy tisztá Asszony legszebb a' teremtésbe. Ő csak egy lépéssel áll hátrább az Angyaloknál. — A' tiszta Asszony olyan mint a' Nap, mely bésüt mindenfelé, 's nem mocskolja-meg sugárait. Által-méggen ő a' világ' tisztátalan fiai közt, és tisztán marad, — által-fetja, mint *Camilla*, az élet' keszű tengerét, 's láb-ujja' hegyeit sem érteti belé. — Az ő gondolatjai tiszták, mint az imádság — érzései szentek, mint az Angyaloké. — Ő felnő, ember és anya lesz, 's nem tud semmit a' rosszról, mint a' csecsemő, melyet a' bölcsőben renget. — Az Asszony' erkölcsében nem szabad annyi foltnak lenni, mint a' Napbanis, külömben érdemét veszti. Egy *Ninont* a' világ' csudált, az ő háza mivhelye vala a' jobb izlésnek — tudományoknak, — gyűlö-helye az akkor élt Tudósoknak — Vitézeknek, és Státus-embereinek, — a' nagy *Cóndé* — derék *Coligé*, és a' finom *Roche-foucault*, imádjói közé tartoztak; — de mit ért az idegen hódolás, — ő maga nem becsülhette magát, 's késő öregségében, midőn orcsájának ró'sáji csak sirja' szelénél hullának — megvallotta hogy soha boldog nem volt. Igen, — mért valamint a' virágok az élet-nedvességet gyökereiken szívják-fel, — így az asszonyi virtusoknak is gyökere a' tisztaság, a' nem tiszta Asszony azért olyan mint a' leszakasztott ró'sa, híjában tesszük friss vízben, híjában öntözük kívülől — elhervad a' legczifrább bokréthában, az arany-médenéjében-is. Ez a' tisztaság a' forrása minden más virtussainak, — a' tisztátalan asszonyban, mint a' rossz' edényben, megromlik minden egyéb virtus, 's a' milyen szép a' tiszta, olyan rettenetes csuda a' nem tiszta Asszony. Egy *Aspasia*ba megvan minden asszonyi tökéletesség — a' tisztaság hibázik, 's ő egy egész nemzetet ront, és buktat-meg. — Egy *Cleopatrának* meghódolnak a' világ' hódolattóji, — ha tiszta lett volna, *Róma*, talám még tovább állott volna. A' szépség, kedvesség, elme és okosság, eles és pusztító fegyverek tisztaság nélkül, 's száz rossz' életű férjfiúnak kicsapongásai, valamint nem olyan szembe-tűnök, nem is tettek olyan tetemes károkat, mint egy buja szép Asszonyéi. — Angyal az Asszony, ha tiszta. Oh de az ördögök megesezt angyalokból lettek!

Ezen nagy kincs' őrzésére, két hív véd-angyalai vagynak az Asszonyoknak: a' *Szemérmesség*, mely azt cselekszi, hogy az asszonyi szív olyan légyen, mint azon plánta, mely mindjárt egybe-húzza kebelét, mihelyt idegen kézzel illetik, — mint a' hajnal' piros színegy úgy totszik-fel a' szemérem az orcsákon, 's előre jelenti a' közelgető Napnak érkezését, mely itt az asszonyi méltóság' őrle. Ez a' felséges virtus egy királynévá változtatja a' legszegényebb asszonyt is, 's a' legszilajabb férfi is kéntelen előtte tisztelettel meg-

hajolni. — Ez adja azon erőt egy *Lucretiának*, hogy midőn ártatlansága gyilkossá meg nem bosszulhatta, tört vér azon szívbe, mely csak szeretni teremtett. E fegyverkezett-fel egy derék *Dámiának* gyenge kezét, hogy egy *Ország' Marschallját* az *Udvari fényes Bálban* vágja pofon csak egy illelen szőfét. Oh a' tiszta *Asszony legszebb a' Teremtésben!* *)

II-dik Virtusa az Asszonynak mint Embernek:

Az Okosság. **) E' nélkül az Asszony csak egy szép lárvá, mellynek szépségét mentől inkább szeretjük, annál jobban sajnáljuk. — Az okosságon nem tudományt értek. E' kettő két különböző dolog. Okosnak kell, tudósnak nem szabad lenni egy Asszonynak. — Az asszonyoknak rendszerént a' Természet, egy éles, könnyű, eleven, és helyesen helyes eszet adott, és soha egy Férfiú is a' jelen lett örömeit, nem tudja olyan helyesen köztolni, 's az időnek hasznát nem hajtja úgy bé, mint egy okos Asszony. — A' Férfiú' tudománnya csak speculatio, csak száraz theores, az Asszonynak életben okossága van. — Az *Apostol*, midőn azt mondja: legyenek okosok mint a' Helyek, szelidek mint a' galambok, mind a' kettő helyett asszonyt tehetett volna. — Bennek mind a' kettő nagy mértékbe megvan, 's valójában egy könyvek közt penészedett Tudós, minden Sylogissmussal nem tud annyit kivinni, mint egy szelid Asszony természetes okosságával. — De ha már a' Tudományokban nem is engedünk igen széles mezőt az Asszonyoknak, annál tökéletesebbek ők nálunknál.

3-szor: a' Szív' érzésiben. Én a' világon a' szívet tartom legnemesebb résznek az emberben. — Itt ezen szent helyen kelnek ki, nőnek, virágoznak és teremnek az élet örömei, itt születik minden szép, jó, és nemes. Ez az erkölcsiség hazája, 's ha valahol, itt lakik, és itt van legközelebb az Istenség mi hozzánk. — Híjában van a' fő, mint egy Archivum tömve mindenféle tudományokkal — híjában gyűjtjük magunknak-egyben a' világ' bölcsességét, ha hideg, és érzékellen a' szív, olyanok vagyunk mintegy lélek nélkül való Szó-tár, mely rakva holt betűkkel. — A' szívet nemesíteni célja minden tudománynak, és a' mit, mi férfiakul sok hajtjal, és tanulás után élünk-el, arra az asszonyokat készen szülte a' Természet. — Nékiek sokkal finomabb érzések van — ők a' még nem született embert szívek-alatt hordozzák, és azután is sokkal elevenebbül, és érzékenyebbül tudják szeretni. — Minden szép, és jó könnyebben megfoganszik az asszonyi szívből, 's a' legkisebb jelenés egyszerre könnyekre olvasztja őket.

*) Először a' tisztulás Asszony a' legáltalánosabb és legvesszelebb a' Teremtésben, a' mint a' mi egy tisztulású Góvának elő-adják mellynek az élenszere végre a' fejér vér, és a' mellynek továbbán a' Kétségbe, az élének ére továbbá nem tesz megnél által az halálra, a' legvesszelebb földünk által, a' mellyeket nem az Ország' szerető meggyógyítani nem lehet, és mindegyike erre a' másokozás méltó szava jutának, minden hazai-ökönél több erőt. —
egyet Generációkat ezen beak sokig leppangó néveléssel megadólyuzanak. —

**) Az okosság nem tartozik a' házi foglaltságok' elmozdításával való Ujások' olvasás, 's az iskolák' való tisztulás, az Országos dolgokba és Férfiú' hivatalokba való befolyás, a' Tervezés dolgokba való beavatás. —

Tudom én azt ugyan, hogy sokan azt is elakarják disputálni, 's egy ellensége ezen Nemnek, nem általa azt állítani, hogy „az asszonyi könyvek, csak a' szem' igazsággal”. — Tudom, hogy sokan, az érzékenységet csak nevelésbeli kényességnak nevezik; de akármit mondjon az ellenkező Pél; élő igazság az, hogy az asszonyoknak szívek sokkal érzékenyebb. *)

4-ster. Innen folyának már sok szép virtusok, mint a' *Könyörületesség*. A' szenvedő emberiség' sorsa mindjárt megilleti a' hajlékony szívet, 's ha nékem alalm'ánát, segedelmet kellének keresnem, akkor mindég Asszony-szívhez folyamodnék. — A' hideg Férjű principiumokat keres, tanácskozik még előbb, mint *Róma Saguntum* felett, — a' szükségben lévőnek pedig nehéz várakozni. — A' szüléi, gyermeki, 's emberi kötelességeket is az Asszony mindég inkább érzésből csinálja — oh pedig a' tiszta érzés legszebb a' világban! — Az ő kezek sokkal gyengébbek — módjok szelidebb, bánások nyájassabb, szívek inkább nyitva áll. — Ezért tudnak az Asszonyok a' betegekkel jobban bónni, ezért jobb vigasztalók ők, ezért kedvesebbek a' nyomorultak előtt.

5-ster: Az érzékenységből foly az is, hogy az Asszonyok közönségesen *Vallásosok* let. — A' Vallás' haszája a' szív. — A' hit, és reménység, olyan kényes neemes pihenték, mellyek bajosan teremnek a' fő hideg climája-alatt, — csak a' szív' melege költetheti-ki ezeket. — Innen buzog-ki az Isteni-tisztelet, a' Gondviselésbe való bizodalom, 's azon gyermeki szép érzés, mellyel az érző szív, mint egy felsőbb Sympatiával, belé-olvad a' Vallás' szent titkába. Ezért buzgóbb minden Asszony, kinek szíve meg-nem romlott — Őket a' Természet érzékenyeknek szülte, 's minthogy nekik minden egyben-kötötések az érzésen fündölődik, ezért ők mindég valóságos érzésből, 's szívbeli-vallásosok; 's a' Leg-főbbel, az Istennel is, a' legtisztább érzéssel kötődnek-egyben. — Ezért, én a' gyermekek' vallásos neveléseket előbb mindég az anyákra bízám, 's minekutánna megszóltak érzéni, ázután tanítanám őket okoskodni.

Minekutánna közönségesebb virtusairól szoltam az Asszonyoknak, lássuk az Asszonyt úgy

II. mint Feleséget.

Mikor az Isten az első Férjűt teremtette, megnézte a' világot, és így szóla: Nem jó a' Férjűnek egyedül lenni, 's formálá a' szerető segítő társat. — Légyetek büszkéek Asszonyok! néllatok nélkül csorba van a' teremtésben, 's pusztának tanálta a' Mindenható a' Paradisomot is. Szép, és felséges az Asszonynak mint Feleségnek elhivatatása, 's valamint az Asszony, úgy a' Férjű is csak fél-ember magára: egészszet a' kettőnek szép egyben-kötötése tehet — Az előbbeni virtusokon kívül már megkívánatik az Asszonyba mindenek felett.

1.) *A' Hűség*, melly a' tisztaságnak testvére. — Az a' tiszta, és állandó szeretet, melly egy hűséges Feleség Férjéhez ragasszkodik, fellyül-múl minden szeretetet. — És igazán ezen pontban is, nem mondok én sokat, ha azt állítom, hogy az Asszonyok kö-

*) *Ugyanaz Góttor*, minden léleknél a' valódi érzékenységet érti, nem az érzékenykedést, mellyet némelly Asszonyok és Leányok a' Nemnek oktatásból sorsnak magokba, mellynek az a' következtetés, hogy mivel a' Romáotha lelt idező szót, a' *Könyörületesség* nem tiszta, csakokkal meg-nem ségítetés, mind magokat, mind Férjűket az Asszonyoktól elválik.

Önággesen vére hőségesebbék a Férjfiaknál. — Vallyon nem azon gyengéségből é, hogy nékiek a Férjfiakra több szükségek legyen? Nem tudom — 's nem is akarom meghatározni — annyi igaz, hogy az asszonyok hívebben szeretők, 's hőségtelességeknek többnyire férjek hibája az oka. — A jó Feleség azve szorosan van egybe-növe a jó Férjével, 's az egyikbe lévő fájdalom és gond, által-örmlik mindég a másikra. — Ő nem kótolhat semmi édeset nálla nélkül, 's még a' tereh is jól esik, melyet a' férje vállairól emelt-le. — Egygyütt osztja-meg szeretete' tárgyával az életet, 's ha, a' Fatum úgy hozza, halálával is megpecsételi hívségét. — Sok felséges példákat mutat a' História ilyen hőseges Feleségekre. — Egy Ariának, a' Pactas' feleségének, ki, hogy férjét a' Tyrannus' gyilkosainak kezéből kimentse, maga is tört út hőséges szívébe, 's füstölögvé adja-átal a' rúskető Férjnek, hogy kövesse őtet, — egy Paulának, ki férjével egygyütt vágat eret magán; hogy-élete annak-vérével egygyütt folyjon-ki, kivel eddig oly szépen tölt, — és egy Alcestének, ki beteg férjének meggyógyulásáért magát áldozza-fel a' halálnak, — nevei örökkösen tündökölnék az asszonyi érdemek' fényes egén. — Nem kisebb rangú csillagok ezeknél a' Grótus' és Armánd Feleségei, kik közül egygyik, egy könyves ládában, a' másik egy hordóban menti-ki férjét élet-veszedelemmel a' halalos fogadótól. — Sőt többet mondok, nem látunk é egész városokat, melyekben, midőn ostrom-elatt lévén, az asszonyok szabadságot kaptak volna legdrágább kincseiket kivinni, mindenik férjét vette hátra, 's úgy hagyta-hátra minden kincseit az ellenség' prédájára?! — Szép és felséges példák! Örökkös emlékei az asszonyi tiszta hívségnek, 's egyszer'smind nagy-lelkűségnek. — Oh Asszonyok milyen szépek vagytok ti, ha hivatatastoknak megfeleltok! — *)

2.) Egy házban a' csendességet, és az egygyességet mindég az Asszony tarthatja-fenn, és akár milyen legyen a' férj, még is hatalmában van az asszonyi erőnek őtet a' maga akarattya szerént hajtani. — Ezen nagy erőre, éppen a' kívántatik-meg, a' mit különben az asszonyban gyengéségnek nevezünk, de a' mibe áll még is legnagyobb hatalmok az asszonyoknak.

Est a' virtust engedelmisségnek nevezik, és igazán az Asszony leginkább parancsol midőn engedelmeskedik, — nincs könnyebb a' világon, mint egy férjét szabadon tartani, — az erős, és büszke Férjűk mindennek ellent-áll; az engedelmes Asszonynak meghódol. — Megbecsülhetetlen az a' Feleség, ki ezt a' gyengéjét férjének kitanulván, okosan tudja vezérelni. A' Férjfiak a' házban rendszerént megelégednek azzal, ha ők láttatnak parancsolni, különben a' kormány lehet a' Feleség' kezében. — Az a' természetünk van nekünk, hogy tartozásból semmit sem, önként mindent megcsinálunk. — A' Férj, mint az *Anglus Uralkodó*, megelégedik a' Titulussal, különben valamint itt az ország' dolgát a' nép, úgy a' házban az asszony viheti. — Az asszony a' férjfiától kell hogy függjön, 's mihelyt ő szóval ezen függését megismeri, cselekedettel mingyárt uralkodhatik. — Valamellyik félnek engedni kell, 's szomorú azon háznak sorsa, hol az asszony ezt nem tanulta-meg: láрма, veszekedés, és vissza-vonás ott az egygyütt létel;

*) Ha többet olvasunk magunkat, több házak fogunk eljárnok látni, a' hol az Asszonyok hőségtelességek, Férjjeik és gyermekük' boldogságokat élvezték.

a' hol pedig a' Feleség engedni tud, ott ő csak nem mindenható, 's ezen virtussa által uralkodik ő a' házban.

Ezre a' végre megkívántatik még egy jó Feleségbe:

3.) *A' békesség-tűrés.* — A' férfitől természetet hajthatatlan, 's a' mit egyszer a' makacs Férj fejében vésszen, attól nem könnyen áll-el, — az asszonynek itt tűrni — 's el kell várnai jó kedvezőbb pillantatot, melyet akoson ragadván-meg, nyertes lehet. — A' türelem is tehát inkább asszonyi virtus, 's helyeseen; mert a' gyengébb félnek mindég ő volt a' legnagyobb ereje. — Ez azon erő, mely egy házban, a' békességet feltartja.

4) Van még egy pár fűszere ezeken kívül a' házi életnek, melyeket a' jó Feleség bí-meg, — ezek a' *Kedvesség*, és *Nyájasság*. — A' Férjnek komor homlokán szabad olykor-olykor ránczoknak is lenni. Az asszonyét ez egészenen eldísztelenítendé. — Nincs unalmasabb a' világon, mint a' morgó asszony, 's még a' *Pálda-beszédek bölcs trója* is azt mondja: *hogy jobb lakni a' háznak egy szegletében, mint a' morgó asszonnal egy fedél alatt.* Egy jó kedvű, és nyájjas Feleség, egy megbecsülhetetlen kincs — ide siet a' Férj, midőn az élet gondjai káost elfárad, 's annak egy mosolygására egy élet' terhét felejt-el. Mint a' Tavasz virágokat, úgy természet boldog órákat a' kedves Feleség. — *Vénusnak* lábai nyomán ró'sák fakadtak, az Asszony' nyájasságán új élet terem a' Férjű' szívében. — Ez, és csak ez, a' mi a' házi élet' örömeit megadhatja. — Ő ti kedves, és nyájjas Asszonyok! ti könnyűk és elevenek vagytok, mint az ártatlanság, és szelidek, mint az angyalok. Légyen áldott a' ti szép Nemetek! *)

De ki győzné mind rendre számlálni az asszonyi érdem' drága tár-házát? és még hátra van két fő-pont a' *Jó asszony' virtusszából*, — és ez az, midőn én az Asszonyt, mint

III. Anyút gondolom.

Az asszony arra rendeltetett, hogy feleség — a' feleség, hogy anya légyen. — E' nélkül az ő munkássága meg van fojtva, és legszebb érdemei is természetlenül maradnak. — Ezek nélkül minden asszony csak egy szép és czifra mobilis. — A' házassági kötelet a' gyermekek szentelik-meg, 's ez az kiváltképpen, a' mi egy anyát az élethez, 's Társasághoz köt. — Legszebb hivatal a' világon az anyai, legterhebb, és még is legkedvesebb kötelesség. — Ti hordoztatok szívetek alatt oh Asszonyok! azon remekét a' teremlének, kit az Isten csak egyszer teremtett. — Ti szülitek a' világ' Urait, 's angyalokkal szaporítjátok a' mennyek' országát. — Oh milyen felséges, és nagy a' ti elhívattatások!

Midőn a' feleség anya lesz, akkor egy méltóságos, és addig eszméletlen érzést kap, 's innen folynak megint számtalan sok virtusok. — Csak négyet említek:

1-ő *Az anyai szeretet.* Ha van valami tiszta a' világon, ez az. Az anya a' halálal mégyen szembe, valahányszor egy új kis polgárnak ad életet, és ezért ez már nékie an-

*) Isten bízik az Ondón, az engedelmesség, békesség-tűrés, kedvességet és nyájasságot, mint tükröt, ellenbe tette né-mely Asszonyok azon engedelmességnek, mely csak a' békesség' faasz győztesse, és mely csak akkor szel-meg, midőn a' békesség' magzat ki látogatók.

nyival kedvesebb. — Még az állatok is megemesednek, mikor anyák lesznek. — Az asszony ekkor egy felsőbb valósággá válik. — Olcsó, és semmit ér minden kincse e' világnak ő előtte, gyermekeihez-képpet. — Minden gondolatja, egész élete a' jó anyának, csak gyermekei' boldogságok. — A' vér, mely egykor az anyai szíven, és a' nem született csecsemőn ment keresztül, azután is mind végig, mintha külön nem völt volna tőlök, csak azokért foly. — Semmit én annyira tisztelni nem tudok, mint a' jó anyát. — Semmi nem tetszik nekem inkább, mint midőn *Cornelia* gyermekei' fejére tézi kezét, 's azt mondja: *ezek az én legdrágább ékességeim!* Calculáljátok-fel csak mennyit szenved, fárad, nyughatatlankodik, aggódik, és igyekszik egy anya gyermekeiért, 's meglátjátok, hogy egy Státus' kormányza nem kerül annyi munkába a' fő-hivatalon lévő Tisztviselőnek. A' hány gyermeket szül egy anya, annyszorosan él ő, oh de annyszorosan is szenved, 's mindeniknek halálában annyszorosan is hal-meg. — Mint az Istennek szeretete leírhatatlan, az anyai szeretet is; azért nem is mondok többet rólla.

2-szer: Ezen szeretet egy méltóságot is ad az anyának, mely már csak tekinté-ből is kitetszik. — A' leány jázsiság, és eleven könnyű elműség elműlik a' homlokáról, 's egy csendes majestás ül-ki helyette, a' kacsingató szemek mélyében néznek, 's egy felsőbb érzést sugároznak. — A' leginteresszantabb kép, az anyai ábrázat; 's egy híres képfő arval remekelt egykor, hogy egy anyát, anyai elragadtatással, és gyönyörűséggel, szemlélni festette ölében alvó kicsi gyermekét — valósággal, jól találva, felséges kép lehet. Ezen méltóság.

3-szor: Egy erőt is ad az Asszonynak. — A' legfőbb állapot is bátor lesz' magzatiért. — Az asszony megharczolna ezért a' vad-állatokkal is. — Ez lekesített egy *Octáviát*, 's oroszányt csinált belőlle, midőn gyermekeitől megakarták fosztani. — Ez által lépett egy régi asszony a' Tyrannus' eleiben, 's annak, a' kitél országa reszketett, test-örzői között, eles tört tartván kezében, így ordított fölében: *Tyrans odd-sissza Fiamat!* azt mondják, a' menyőrgés nem olyan rettenetes, mint midőn, a' megfosztott nyűstény oroszány kölykei után ordít az üres fészeknél, erre őtet a' természet tanította, 's az anyai érzés' hangja teli erővel, és méltósággal. Mind ezekből foly már

4-szer: A' nevelés' szent kötelessége. — A' kik szülik, azok táplálják, első esztendőben ápolgatják, 's különösen a' leány gyermeket végig is nevelik. A' nevelésnek, így tehát a' következő élet' boldogságának fundamentumát, mindég anyák vetik-meg. — Az ők gondos kezeik között vést a' gyermek szívének, és érzésének első directioját, 's bár mely kurta lé-gyen is ezen Periodus, még is többnyire az' életen keresztül mindég meglátják. — Már csak az anyai téjjel is szívunk-bé természetet, úgy hogy mi, mind testünket, mind lel-künket főképpen anyánktól vessük. — Jó anya már az, ki a' nevelés' közép útját el-tudja találni. — Ebben többnyire a' kényesztetés által hibáznak az igen szerető, vagy rosszul szerető anyák. — A' kényesztetés éppen úgy nem szeretet, mint mikor a' majom olyan forrón üleli kölykét, hogy körmei között megütkád. — Ezek a' testet, a' kényesztető anyák a' lelket ülik-meg. — A' derék anya mindent megszeres — mindent csinál gyer-mekeiért, magától megharzza, és nékiék adja: de tud parancsolni, tiltani, és okosan büntetni is — egy szóval, ő gyermekeinek él — az ők boldogságokra munkálódik, 's mikor meghal, csak ezen gondolat terhes előtte, hogy eikell hagyni gyermekeit.

Még csak egy vonás az Aszszony' életéből, 'és ez

IV. a' Gazdaszszonyi munkásság.

A' ház' terhét az Aszszony viszi. A' férjű' kötelessége a' szerzés, az aszszonyé a' megtartás — már pedig, ha csudálatosnak látszik is, igaz az, hogy könnyebb tizet szerezni, mint egytet megtartani. — A' házi gondviselés' módjában is tehát egy széles mező nyílik az Aszszony'nak, 's számosak itt újjolag érdemei, és virtussai:

1-ső ezek között a' *Gondosság*. — A' jó Gazdaszszony olyan a' Házban, mint a' Nap, melly midőn feltetszik, munka, szorgalmatosság, 's új élet kezdődik mindenfelé. — Ő mint az anya-méh a' kosárban, nálla nélkül minden kezek nyugosznak. A' legkisebb dolog szemei elől nincs elrejtve: tud és lát mindenekezt szemeivel — a' helyhez, időhöz, és környüállásokhoz szabja munkásságát, és minthogy a' rend a' háznak a' lelke, azért

2-ső: *Ő rendet tart mindenköben*. Mindennek ki van szabva nálla munkássága, 's az egész ház olyan mint egy jól elrendelt máchina, mellyet ő mint rögő, mozgat. Egy kicsiny tag, a' maga helyén többet használ, mint egy nagy, rendjén kívül — azért az ő házában az elsőtől az utolsóig minden rendben történik — és így a' jó aszszony egyből kettőt, és a' kettőből már tizet csinál. — Az ő háza nékie mindene, azért ő ott legörö-mestebb múlat, és így a'

3-dik *Szép vonás a' jó Gazdaszszonyosságban a' Háziság*. — A' Csiga a' maga házát hátán hordozza — a' jó Gazdaszszony olyannak kell lenni. — Légyen ő serény mindenben, 's csak házából való kimozdulásra rest. Az aszszony házán kívül nincs a' maga elementumjában. — Nékie nem szabad idegen helyen keresni gyönyörűséget, hanem azon közép-ponton, mellyben elhivatattása állította, foogjon a' maga tengelye körül, mint a' Nap, a' nélkül hogy helyéből távozna. — Mi lenne a' Világ' Systemájából, ha az azt melegítő és éltető Nap, a' maga határán kívül menne. — Mi lesz a' házából, midőn annak lelke, az aszszony, azon kívül munkálódik. — Egy jó aszszony'nak, semmi gyönyörűséget nem szabad házán kívül keresni, annyival inkább adni. Az ő háza légyen nékie mindene, 's ő ebben minden.

4-dik *Szép virtus egy jó Gazdaszszonyban, a' Takarékoság*. Egy boldogító közép-út a' fővényesség, és a' vesztegetés között. — A' legnagyobb Capitalis a' világon, egy gondos és takarékos Gazdaszszony. — Ő minden helyre ad a' hová szükséges, soha sem, a' hová nem kelletik. — Ezen virtus megadja a' Ház' erejét, 's azt ezelekeszi, hogy a' gyermekek nem kéntelenítettek szülei'nek vétkét sokáig lakolni. Tisztán, rendben, és épen öröklük ők a' jósságot, 's midőn sok örökösnek egész élete csak abban telik, hogy szülei' adosságát fizesse — addig az illyennek Maradékai új erőt szereznek. —

Ha minden érdemeit rendre akarnám számlálni a' jó Aszszony'nak, úgy vég nélkül való lennék. — Nem akarnám azért Olvasóimat unalmastalni, elhaltatok, csak ismétlem: Hogy az aszszonyi érdem' sűgatai: a' tisztaság — okosság — az érző szív — könyörületesség — jóltévedőség — vallásosság. *Mint Feleségnek:* a' hűség — engedelmesség — békesség — türelem — szelidség — és kedvesség. *Mint anyának:* az anyai szeretet — méltóság, és okos nevelés. *Mint Gazdaszszony'nak:* a' gondosság — rendtartás — háziság, és takarékos-ság." — Sok, változóban sok, és tiszteletet érdemlő tökéletességek!

D. M.

16.

Koszorúk Mivészek' fejére.

RÉVAY JÓSEF.

Hazánk' szép hangi már már haldoklának,
 Nyelvet, szokást kölcsönzött hij Sequana:
 A' hon sirt, 's hogy végkép ne romlana,
 Te lettél védője ősi hangzatának.
 Hodultak a' nyelv-hős' buzgó szavának
 'S hogy társ erővel hőbben lángzana,
 A' hűk Szittyá vére lángra lobbana
 'S oszlott homálya a' mély éjszakának.
 A' jók, neked miként örülienek
 Nyögött az üldözött szegény haza
 Dalodból zengett szebb jövő' sugára.
 A' régi lángok szárnyakra keltenek
 Hunn-voltunkban Isten oltalmazza —
 'S nyelvünk csak mi most hőbben egybe zára.

KAZINCZY FERENCZ.

Bujos kert nyílik a' Kültő szemének,
 Szürnyek, hab, szirt, tűz szokták védeni,
 Irigy moraj viruló partját körzeni,
 Te mertél, 's ellenid lecsendülének'.
 Hazamba szárnyalt sok nem hallott ének,
 Tanítványok kezdtek seregleni,
 Simúlt nyelven csudásan zengeni,
 'S köszönve, vallunk, Szép, 's Nagy Mesterének.

Alcid megküszdvén bátran száz bajokkal,
 A' Heszperidák' álmait szakasztja
 'S megküszdvén, diszlett Istenek' körében —
 Élted röpül, enyelgve légy dalokkal
 Közöttünk él buzgó munkád' malasztja,
 'S lész' daljaidban, 's hűid' köny — szívében.

KISFALUDY SÁNDOR.

A' honba hol száz csuda virúl,
 Virág ajkak felett száll bájos ének,
 Tanítja a' szív 's meny langyos hevének
 'S korányi arczon szebb ég napja gyúl,
 Ábránd tűz olvad szerte lángitúl,
 Felköltve Istenit a' Költő keblének,
 Petrarca nem bira sokkal tűzének
 A' mennybe tért késértve hangitúl.
 Hogy szállt a' tisztulási fenyletön
 Lantját neked búját visz-hangzva nyujtván
 Csak teste tűnt, él benned szelleme
 'S búdhoz boldog szerel'm' faklyáit gyújtván
 Hazánkba zeng Vauclose nyelv-kelleme,
 Petrarca te, Lizád szép Laura lón.

DAYKA GÁBOR.

Mint a' midőn virág, kecsit kitarja,
 Tavasz — szellő — nap jósztanak körülé,
 Dalokba olvadt lelke kiszáll belüle
 És búját tudta csak a' hold' sugárja.
 Szelid lelkének nem a' föld határja
 'S homályos bánatjának bár örüle,
 Remény fáján gyümölcs itt nem zsendüle
 'S alatta leng át hol szebb regje várja.

Még reng keblébe végső szerelme,
 'S hálát mosolyogva a' föld' szép körére
 Felejtí földi szevedéseit;
 Pendtí könnyús lantja' idegjeit,
 Bámúlva száll utánna az elme,
 'S a' szem titkos bút érez énekére.

UNGVÁRNÉMETHI
 TÓTH LÁSZLÓ.

Tövis közt nyíltanak ibolyáid,
 'S te dal-hős hattyúként zengél felettek,
 Sirtak sokan, sirtak mind kik szerettek,
 'S korán némúltak édes ajkaid.
 Felbájlád a' Helle név' titkait,
 A' hősek tetti Pharuszként vezettek,
 Magas zengtőkben húrjaid repedtek,
 'S csak a' sir-szellő sirja karjaid.
 Hármoniává lettek zengeményid,
 A' szellemnek lehült por-biliacse
 Üldözve hogy könnyét többé ne hincse.
 Szárnyakra keltek hajnalló reményid
 Dagadt kebledből szét folyt-éneked,
 'S itt a' Hon ott Múzsád font díjt neked.

Kovácsóczy.

Foglalatja a' 2da Negyednek. 1827.

Bassinszky Andrá, Munkácsi Megyés Püspök. Lap. 1147

Negyedik Füzet. Április.

1. A' Szerbus Nép-Költéséről. (Toldy Ferencz.)	1153
2. Az érzékeny-szívűségről. (Stabó Nepomuk.)	1166
3. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (Folytatás.) S. K. J.	1172
4. Florián' Meséiből próba-tétel. Az Igazság és a' Mesé. (Köchi Terhes Sámuel.)	1182

Ötödik Füzet. Május.

5. Az egész látható Világ' Rende tudományosan elő-adva, a' legujjabb Felfogások szerént. <i>Tízta eredeti Munka.</i> (Dóhóvics.)	1186
6. Az Élet nem fő java embernek. <i>Egy Tavasz-reggeli Beszédgetés.</i> (Guzmics László.)	1208
7. Árpád-Vára. (Debreczeni Bárány Bertalan.)	1215
8. Hona, a' világtalan II-dik Béla' Hölgye: (Debreczeni Bárány Agoston.)	1218
9. Elég szükség van! (Boér Sándor.)	1222

Hatodik Füzet. Június.

10. A' Rádaiak. (Katinczy Ferencz.)	1225
11. Nemesisz a' Hellen Költőknél és Kép-művészeknél. <i>Herder után Guzmics.</i>	1233
12. Próbák Socrates' nevezetességeiből. (S. K. J.)	1240
13. A' Tökéltesedésről. (Varga István.)	1243
14. Felsőes koronás Fejedelmünkhöz édes honi Nyelvünk eránt írott Könyörgésem, mely mostani Po'sonyban kezdődött Ország-gyűlésen nyújtódott-be Magyar és Német nyelven. (Budafalvi Eors Sámuel.)	1247
15. Az Aszszonyi Virtusokról. (D. M.)	1250
16. Koszorúk Mívésznek' fejére. (Kovácsdóczy.)	1261

Ezen Folyó-írásra minden Cs. kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következendő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet, a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kérettetnek, úgymint:

Aradon: T. Perccsenyi Nagy László Úr, T. Ns. Arad Várm. Szolgá-Bírája,
Bécsben: TT. Theol. Prof. Patay János Úr, Tek. T. Prof. Rummy György Károly Úr, és
 a' Cs. kir. priv. Kömetző Intézet, Cs. Kir. Burg mellett lévő Bolájában.
Beregszón: TT. Beregszászi Nagy Pál Úr, Bölcselkedés Doktora, és több T. Várm. Tábla-Bírája,
Debreczenben: Nemesi Tóth Mihály Úr Könyvtáros,
Egerben: Tek. Lavánszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatúra' Tamtője,
Kapuzsán: Gottfried J. Kollár Úr, Könyvkötő.
Székely-Féjérváron: Raader Könyvtáros Úr.
Győrött: Könyvtáros Schwaiger Úr.
Kisvárdán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalozaal Érseki Megyé Sz. Szék' Jegyzője.
Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Város Fő Notáriusa.
Konrádomban: TT. Alsó Szopori Nagy Pál Úr, Ev. Prédikátor.
Köszegen: Engel Pál Úr, Könyvtáros.
K. Lomszton: TT. Meicztes Jakab Úr, Evang. Prédikátor.
Miskolcon: TT. Damay Imre Úr, Professor.
Monkácson: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagyistenlelt Hossly Károly Úr, Sz. Szék Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Oskal Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyvtáros.
Nyíregyházán: T. Filiz és Sallasi Szilassy József Úr, Fő Bistos.
Pápa: T. Pápay Sámuel Úr, Tábla Bistó és Uradalmi Fiskális.
Pannón-határon: Nagyistenlelt Gusztos Iszidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttet: Nagyistenlelt Farkas József Úr, Theol. Doct. és Semináriumbeli Professor.
Pesten: T. Fál Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Bírája, és Eggenberger József
 Úr Könyvtáros.
Pozsonyban: Lauder és Schwaiger Könyvtáros Urak.
Sopronban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunántúl lévő Evang. Superintendens.
Székesváron: Veszprém Várm. — T. Vizer István Úr, Magyar-ország, és a' Veszprémi Püspökség' Induztelliője.
Szathmár-Némethén: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szegeden: T. Bene József Úr, T. Ns. Csongrád Vármegye' Fő Jegyzője,
Tünnőváron: T. Deszseffy Antal Úr, Fő Sz. Bistó.
Ujhelyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő Jegyzője.
Veszprémben: TT. Filizár György Úr, Theol. Doct. és Professor.
Ferdélyben: Nagy Knyezes: Trk. Baricz János Úr, Otv. Doct. és Professor.
Érd. Kolosváron: TT. Mához Sámuel Professor Úr, és Nemes. Guttmann János Úr Könyvtáros.
Érd. Sz. Udvarhelyen: T. Saligethy Gyula Mihály Úr, Professor.
Érd. Szabdenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyvtáros.

Teljes bizodalommal kérettetnek az elő-fizetést bészédő (Tit. Tit) Urak, kik az 1826-diki elő-fizetésből bégyült pénzt még mind-ekkoráig is bé nem küldötték, ne terheltesseken azt hová hamarabb béküldení, valamint az 1827-dik Eszatendőre elő-fizető Tit. Tit. Uraknak is vezeték is kereszt neveiket, titulusaikat és lakhelyeiket azon legközelebb-Posta-járás' tudósításával, a' honnan legrövidebb úton szokták leveleiket venni, méltóztassanak a' bégyült pénzzel együtt, vagy Póstán, vagy hiteles alkalmatosság által béküldení; mivel tetemes költségekkel lércén össze-küldetve az efféle Folyó-Írások' kiadása; csak úgy tételődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megszőkkenést nem szenved, és az eldúlalt Intézet össze tett vállakkal támogatatik.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudós Hazánk' írój, kik ezen Folyó-Írást, alkalmatos, jó és eredeti munkáikkal elő-fogják mondítani, minden kinyomtatott ívct egy egy pengő arannyal tiszteltetnek-meg. A' TT. Collector Uraknak pedig, minden' 9 Elő-fizető után a' 10-dik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Vége, a' Pest' s Budához közelebb lakó, s ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink teljes bizodalommal kérettetnek, méltóztassanak az elő-fizetést Egsten, (Tit.) Könyvtáros Eggenberger József Úrnál, mint centralis helyen, letenní.

